

A detailed engraving of Pere Virgili, a man with a full, curly wig and a high-collared coat, rendered in a monochromatic orange and yellow color scheme. The background features a fine, grid-like texture.

PERE VIRGILI

RAFAEL
ALBIOL
MOLNÉ

(1699-1776)

FUNDADOR DELS REIALS COL·LEGIS
DE CIRURGIA D'ESPANYA

PERE

RAFAEL
ALBIOL
MOLNÉ

VIRGILI

(1699-1776)

FUNDACIÓ URIACH 1838

Editat per la FUNDACIÓ URIACH 1838

Autor: Rafael Albiol Molné
Maquetació: Ciurana Disseny
Filmació i fotomecànica: Aracoara
Impressió: Novoprint, S.A.

Dipòsit legal:
ISBN: 84-87452-33-7

FUNDACIÓ URIACH 1838[®]

Fundació Privada
Dehà Bahí, 67
08026 Barcelona

*Als meus pares, Rafel i Lola
per tot el que m'han ensenyat*

PRÒLEGS

El grau d'evolució d'una civilització no es mesura només per la capacitat d'innovació tecnològica i avanços científics, sinó també per la capacitat de reconèixer l'esforç dels homes i les dones que configuren la història. I per tal de fer possible un sentiment col·lectiu d'agraïment i gratitud als nostres avantpassats, és necessari el treball d'estudiosos que es dediquen a la recerca biogràfica. Aquest és el cas del Dr. Rafael Albiol, dermatòleg col·legiat a Tarragona, que dedica el seu temps de lleure a consultar arxius, visitar indrets, indagar aspectes recòndits de personatges com Pere Virgili, amb l'objectiu d'apropar-nos a les qualitats professionals i humanes de vides rellevants per a la història de la medicina.

El centenari del Col·legi Oficial de Metges de la província de Tarragona era una data idònia per impulsar la iniciativa d'editar aquest llibre que *teniu a les mans*. Per una banda, perquè permet recopilar en un únic text de consulta el resultat de molts anys de treball de l'autor. Per altra banda, perquè Pere Virgili, nat a Vilallonga del Camp, és un mèrit de la nostra història professional el qual volem enaldir i honorar. Tot plegat fa que des d'ara tinguem a l'abast un bon recull de dades sobre un gran personatge, un gran metge, un home

que va intervenir de manera significativa en la trajectòria de la medicina.

Com quasi sempre, rere les iniciatives hi ha persones que les fan possibles. S'ha de constatar la decidida actitud de suport del pròcer Dr. Joan Uriach, persona d'una sensibilitat extraordinària per a la història de la medicina catalana, que des del primer moment de proposar-li aquesta edició afavorí el procés de realització. Els metges col·legiats a Tarragona sempre agraïrem la seva bona disposició.

Per què serveix aquest llibre sobre Pere Virgili? Si ho referim a la utilitat per a la pràctica clínica dels metges, probablement serveix de poc. Ara bé, si ho referim a la possibilitat d'identificar una actitud professional que ens pot encoratjar, probablement serveix de molt. A vegades és necessari donar un tomb per la història si volem reafirmar la voluntat de ser metges i, sobretot si volem models de referència que ens permetin afrontar els reptes actuals amb dignitat.

Des del més sincer agraïment a l'autor Dr. Rafael Albiol i al promotor Dr. Joan Uriach, el Col·legi té l'honor de presentar aquest llibre «Pere Virgili (1699-1776). Fundador dels Reials Col·legis de Cirurgia d'Espanya».

Josep M^è Bertran i Soler
President del Col·legi Oficial de Metges de Tarragona

Parlar de Pere Virgili és fer-ho d'un període singular de la Cirurgia.

Uns anys abans que ell, Mareschal i La Peyronie s'havien plantejat els mateixos problemes: seguint l'exemple de les Acadèmies creades en el segle XVII per establir una distinció entre artistes i artesans (reunits anteriorment en les mateixes corporacions), Mareschal ambicionava l'any 1731 fundar una Acadèmia de Cirurgia, el reglament de la qual seria el mateix que el de l'Acadèmia de Ciències.

La Peyronie, primer cirurgià reial, hi va contribuir amb aportacions econòmiques personals, i així finalment es va crear l'«Académie Royale de Chirurgie» l'any 1748.

Certament, Pere Virgili, que havia estat a París en aquests anys, sabia molt bé quines eren les dificultats que van haver de superar ambdós cirurgians francesos. És molt possible que la seva estada a França fos determinant per a ell, i que quedés imbuït d'aquest nou estil de ser cirurgià, separat ja definitivament de l'exercici de la barberia, i viscut per homes cultes, que es mereixen la mateixa consideració acadèmica i social que els Doctors en Medicina.

En aquest sentit, és significatiu el fet que l'any 1749 Pere Virgili sol·licités, per a la creació de la biblioteca del Real Colegio de Cirugía de Cádiz «todas las obras que han salido hasta hoy de la Real Academia de Ciencias de París, ... las obras del la Real Academia de Londres... y todas las obras de Anatomia de Ruyschio, de Blanchar, de Albino, de Cower, de Morgagni i de Eustachio...».

Ja hi havia hagut a Europa un intent de dignificar els barbers cirurgians, protagonitzat per En-

ric VIII a Anglaterra, l'any 1540. Se'ls va permetre matricular-se a l'Escola de Medicina, però els metges s'hi van oposar, fent que el canvi fos impossible; fin i tot, despectivament, s'hi referien amb el mot «mister» en lloc de «doctor». Els cirurgians van prendre aquesta denominació, en revenja, com a un títol de distinció.

Pere Virgili demanava, com hem dit, diverses obres d'Anatomia. A la fi del segle XVII va néixer l'embrió del que després seria l'Anatomia Patològica. Ens referim al mètode d'anatomia descriptiva de Kerkring (1640-1693), Blancardus (1650-1702) i, sobretot, a Teòfil Bonet (1628-1689), el qual, en el seu famós *Sepulchretum sive anatomica practica* (1679) va intentar relacionar les troballes anatòmiques amb els símptomes clínics.

És un volum de 1.700 pàgines, que inclou 3.000 protocols d'autòpsies. Va tenir molts problemes establir l'esmentada relació per la preponderància que encara tenia la doctrina dels humors.

Caldria esperar fins a Marcello Malpighi (1628-1694) i els seus dos deixebles, Albertini (1662-1728) i Valsava (1666-1723) per veure com l'*Anatomia explicava l'origen i les causes de les malalties*. D'ells va adquirir Morgagni (1682-1771) el raïocini que calia per correlacionar les alteracions funcionals amb les estructurals, hi ho va reflectir en la seva obra *De sedibus et causis morborum per anatomen indagatis* (1761). És un estudi de 700 necròpsies, la major part realitzades pel mateix Morgagni, i la resta per Valsava i altres.

Pere Virgili era un d'aquells cirurgians inspirats del seu temps, entre els quals podríem citar també John Jones qui, des d'altres latituds, va anar a beure en les mateixes fonts que Pere Virgili.

Abans de la revolució americana només hi havia un llibre de cirurgia publicat a Amèrica: el *Plain, Precise, Practical Remarks on the Treatment of Wounds and Fractures*, escrit per John Jones a Nova York, l'any 1776. Va néixer a Jamaica el 1729, es va formar a Londres amb Hunter i Pott, a Edimburg amb Monro, i a París amb Petit i Le Dran. Amb aquest darrer va mantenir també una estreta relació Pere Virgili, enviant a París alumnes de Cadis perquè es formessin amb ell. Petit havia estat el gran animador de la vida científica de la «Société Académique de Chirurgie» de París. El llibre escrit per John Jones anava adreçat als que havien estat una de les preocupacions de Pere Virgili: els joves cirurgians militars i navals.

John Jones fou el primer que va operar la litiasi urinària a Nova York, i en això era extraordinàriament destre, i rares vegades li va caldre més de tres minuts per remoure un càlcul.

Va arribar a ser cirurgià del «Pennsylvania Hospital» de Filadèlfia, fundat l'any 1752, i va atendre Benjamí Franklin en la seva última malaltia, per això aquest el va recordar en el seu testament.

Així, doncs, John Jones tenia moltes coses en comú amb Pere Virgili. Els imagino, tots dos a París freqüentant, entre altres centres, la Biblioteca de Medicina, que l'any 1733 havia adquirit la col·lecció de llibres més àmplia del món modern, en comprar 2.273 volums a François Picoté de Bélestre.

Pel que fa a la premsa científica, sabem que Pere Virgili s'interessava per l'obra de Boyle, i per la revista *Le journal des Savants*, que havia començat a publicar-se a París l'any 1665. El més antic dels periòdics mèdics del segle XVIII fou el *Der patriotische Medicus* (Hamburg, 1724-1726). El primer periòdic en llengua vernacle fou obra de Nicolàs de Blegny (París, 1679). A l'altre costat de l'Atlàntic, la primera revista mèdica va ser el *New York Medical Repository*, fundat l'any 1794, i la publicació va continuar fins l'any 1824.

En resum, he pretès introduir el lector en el món mèdic de Pere Virgili. M'honra haver dirigit la tesi que sobre ell ha realitzat Rafael Albiol, el qual és un entusiasta i un gran coneixedor de Pere Virgili, ambdós nascuts a Vilallonga del Camp.

Dr. J. M. Sánchez Ripollès
Profesor de Historia de la Medicina
de la Universidad Rovira i Virgili
Facultad de Medicina - Reus

ÍNDICE DE MATÉRIES

PRÒLEGS	3
ÍNDIX DE MATÈRIES	9
CAPÍTOL 1 Vilallonga, poble natal de Pere Virgili	11
CAPÍTOL 2 Els Virgili	17
CAPÍTOL 3 Fills del matrimoni Virgili-Bellver	25
CAPÍTOL 4 Formació quirúrgica de Pere Virgili	31
CAPÍTOL 5 Juan Lacomba	41
CAPÍTOL 6 Orá i París	49
CAPÍTOL 7 Matrimoni de Pere Virgili	55
CAPÍTOL 8 Segon viatge a Amèrica. Expedició de Manuel López Pintado	63
CAPÍTOL 9 Retorn a Cadis	75
CAPÍTOL 10 Activitat col·legial	91

CAPÍTOL 11

Altres aspectes científics i socials referents a Pere Virgili.

Les «observacions o juntes literàries» 105

CAPÍTOL 12

Consagració de Pere Virgili.

Se'l nomena cirurgià de cambra 115

CAPÍTOL 13

Gestació del col·legi de cirurgia de Barcelona 125

CAPÍTOL 14

La posada en marxa del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona 135

CAPÍTOL 15

Lluita burocràtica de Pere Virgili al Col·legi de Barcelona 151

CAPÍTOL 16

Darrers anys de Pere Virgili. La mort. El testament 161

EPÍLEG

Escrits mèdics de Pere Virgili 167

MATERIAL ESTUDIAT 175

BIBLIOGRAFIA 179

1

VILALLONGA, POBLE NATAL
DE PERE VIRGILI

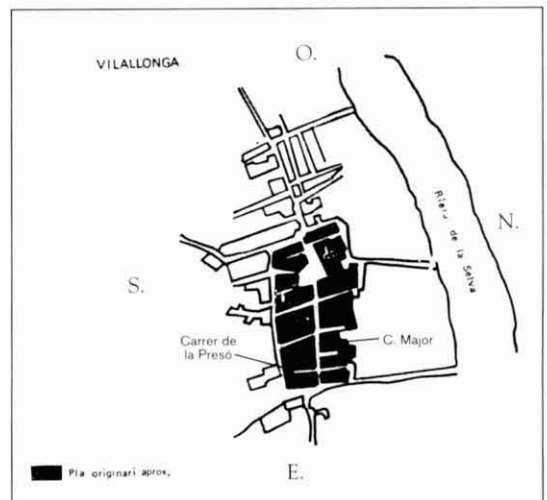
Al Camp de Tarragona, a l'epicentre del triangle que formen les ciutats de Valls, Reus i Tarragona, molt a prop del riu Francolí, camí natural del mar a les terres lleidatanes, hi ha enclavada Vilallonga del Camp, poble natal de Pere Virgili. Algun autor, per la seva situació, l'ha definida com a poble de camí.

Fundada al temps en què es va dur a terme la repoblació de les comarques tarragonines, després de reconquerir-les als àrabs, a la darrereria del segle XVII, quan va néixer Pere Virgili, conservava l'estructura de petit nucli urbà medieval. La circumdava una muralla, i a l'interior el carrer principal o Major n'era l'eix. Als extrems del carrer Major, dues portes el comunicaven amb l'exterior: l'orientada a l'est, amb els camins que conduïen a Tarragona i Valls; la de l'oest, amb els camins de Reus, el Morell, la Selva i Alcover. A l'exterior els calvaris indicaven els camins.

Del carrer Major partien petits carrerons que morien a la muralla. Prop de la porta oest el carrer major s'engrandia per formar la plaça, on s'alçava la petita i vella església romanovisigòtica, amb el cementiri i la cisterna que subministrava l'aigua a la població. L'altra porta era guardada per un tronat casalot, que en altre temps havia estat castell dels senyors de la vila. Algunes de les seves dependències s'utilitzaven com a calabossos, als quals s'entrava pel primer carreró a l'esquerra del carrer major. Aquest carreró era conegut com el de la Presó. Allí hi havia la casa de la família Virgili.

En aquell temps la vila tenia uns tres-cents habitants. El baró, senyor de la població, era l'ardiaca major i canonge capitular de Tarragona, que va concedir a la parròquia —dedicada a sant Martí—

una gran importància i extensió: en depenien deu termes contigus, alguns d'ells amb jurisdicció pròpia. Eren els de la Granja, el Morell, la Montoliva, la Font d'Astor, el Mas de l'Obra, Sorts, Tomanil, Hospitals, Centcelles i Codony. Al front de la parròquia hi havia un capellà, ajudat per un vicari. La parròquia es mantenia amb les rendes dels seus censals i amb l'ajut que li proporcionaven diverses causes pies. Amb això, amb prou feines podia sufragar les despeses d'un petit hospital, on es recollia malalts pobres i s'albergava transeünts necessitats. Algunes vegades, quan morien persones dels termes adjacents que volien ser enterrades a l'església de la parròquia o al cementiri, els cossos es dipositaven a l'hospital, abans de sepultar-los.

Plànol de Vilallonga. En negre, el nucli antic de la població tal com era en temps de Pere Virgili.

El juliol del 1728 l'ajuntament es va fer càrrec de l'hospital, i hi va fer obres per millorar-ne l'estat. Anteriorment, alguna vegada s'havia utilitzat com a magatzem o caserna. La major part dels habitants de Vilallonga es dedicaven a l'agricultura, especialment al cultiu de la vinya (50% de la terra explotada), els cereals (30%) i l'olivera (13%), l'explotació de les suredes (1,5%), i només un 0,3% de la terra es dedicava al regadiu, a les ribes del Francolí. La terra erma s'aprofitava per a la pastura.

Alguns dels habitants alternaven les tasques del camp amb petites labors artesanals. Als diferents documents que he consultat, hi he trobat les professions de sabater, boter, teixidor de lli, espadenyer, sastre, calceter, paleta, fuster, ferrer, escorxador, pastor..., els quals, a més de les feines del camp, explotaven petites indústries de confecció de teles, elaboració de mobles, forja de ferro i adobament del cuir, fabricació de teules, elaboració de sabons, explotació de la llana, el bestiar i els ruscs, indústria del lli i el cànem, fabricació d'aiguardent...

L'ajuntament era propietari d'un molí d'oli i un de farina, i d'un establiment dedicat a «fleca, tenda, taverna i raveduria de la casa hostal», dels quals n'arrendava l'explotació als veïns de la localitat.

La vila disposava, a més a més, dels serveis d'un metge, un mestre d'escola, un apotecari, diversos cirurgians-barbers, una llevadora, un notari i un escrivà, la majoria contractats per la comunitat. Alguns dels ciutadans pertanyien a la petita noblesa. El poble, encara que era petit, disposava de tot el necessari per mantenir-se i era autosuficient. A poca distància de la població, al camí que con-

Vista de la creu de terme o calvari, avui desapareguda, que hi havia a l'època de Pere Virgili, davant del portal oest. Actualment hi ha una plaça amb el nom de l'insigne cirurgià

dueix a Valls, hi ha l'ermita de la Verge del Roser, de la qual Pere Virgili era molt devot. En aquell temps en tenien cura els ermitans, alguns dels quals, els Taubí, pertanyien a la família de la mare de Pere Virgili.

2

ELS VIRGILI

L'avi patern de Pere Virgili va ser Josep, fill de Pere Virgili i Magdalena Fortuny, agricultors de Vilallonga. Josep va néixer el 27 de març de 1648, i, com els seus pares, es va dedicar a l'agricultura. El 12 de febrer de 1665 va esposar una jove de la mateixa localitat, anomenada Gerònima Ferrer, filla de Gaspar i de Maria Àngela, també pagesos. Poc temps després, la mare de Josep, Magdalena, quedava vídua i va contreure segones núpcies amb Pere Guillemat, vidu d'Alcover, i es va desplaçar a viure en aquesta localitat amb alguns dels seus fills més petits. Josep Virgili, veterinari d'Alcover l'any 1738, era descendent d'un d'aquests fills.

Hi ha una anècdota molt curiosa de l'avi Josep: al 1676 va haver d'ajudar una partera i va batejar el nounat sub condicione. Uns dies més tard, quan es va fer el bateig, els pares, agraïts, el van nomenar padrí.

Del matrimoni Josep Virgili-Gerònima Ferrer en van néixer sis fills, els tres primers homes, i les darreres, dones. El tercer noi va néixer el 18 de febrer de 1674, i va rebre el nom de Pere Joan; va ser el pare de Pere Virgili.

Vista parcial de Vilallonga des de la riera de la Selva

ELS BELLVER

L'avi matern de Pere Virgili va ser Joan, fill de Joan Bellver i de Teresa Roig, pagesos de Vilallonga. Joan era cosí germà del cirurgià de Valls Francesc Baldrich, fill de Paula Bellver i Gabriel Baldrich. Com els seus pares, Joan va ser agricultor. Un dels seus germans, Josep Bellver Roig, era sacerdot, i va exercir el ministeri a les parròquies del Codony, Vilallonga i Gratallops.

El 28 de desembre de 1662 Joan Bellver Roig contrau matrimoni amb una jove de la Granja –agregat de Vilallonga– anomenada Maria, filla de Bernat Taubí i de Paula, també pagesos. El matrimoni va tenir set fills. El més gran també el van anomenar Joan, i la seva padrina de bateig va ser l'esposa del cirurgià de Valls Francesc Baldrich; Maria va ser la segona descendent, i el seu padrí de bateig va ser el mateix cirurgià Francesc Baldrich; el tercer fill, Josep, es va fer sacerdot, com el seu oncle; la quarta, Francesca, nascuda l'any 1674, serà la mare de Pere Virgili; després va néixer

Alzines al Gebelli de Vilallonga. Aquest terreny va pertànyer a Pere Virgili. Fotografia de l'autor.

Mapa del Camp de Tarragona de Chevalier de Beauline del segle XVIII

Francesc, també batejat pel seu oncle Josep Bellver Roig, i que va tenir per padrí el metge de Valls, Bernat Trenyat; el sisè fill, Pere, va arribar a metge i exercí a Valosell i a Arbeca (Lleida); en darrer lloc va néixer Tecla.

El sisè fill, Pere Bellver i Taubí, va rebre la confirmació al 1682, quan tenia dos anys d'edat, i el padrí en va ser el metge de Vilallonga, Andreu Martí.

És de destacar la relació que van tenir els Bellver-Taubí amb alguns metges, cirurgians i sacerdots. A més, la família Taubí estava emparentada amb alguns dels ermitans de l'ermita de la Verge del Roser.

ELS PARES DE PERE VIRGILI BELLVER

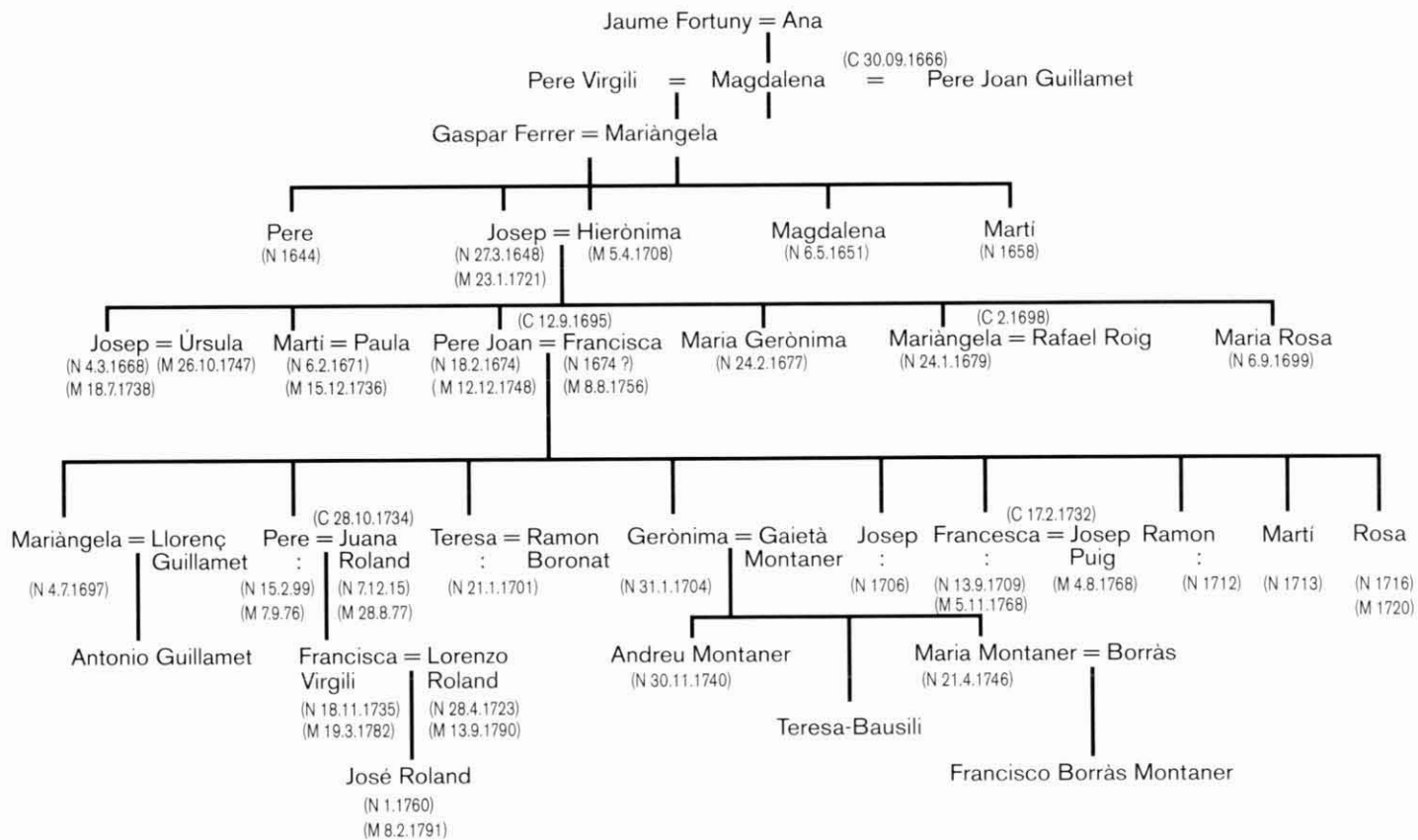
Pere Joan Virgili Ferrer, nascut el 18 de febrer de 1674, i Francesca Bellver Taubí, nascuda el mateix any, van ser els pares de Pere Virgili. Tots dos

pertanyien a famílies de pagesos. Pere Joan també es va dedicar a l'agricultura. Abans de contraure matrimoni es van redactar els capítols matrimonials (2 d'octubre de 1695), on es dotava el nuvi com a hereu de tots els béns dels seus pares, tret del dot dels altres germans.

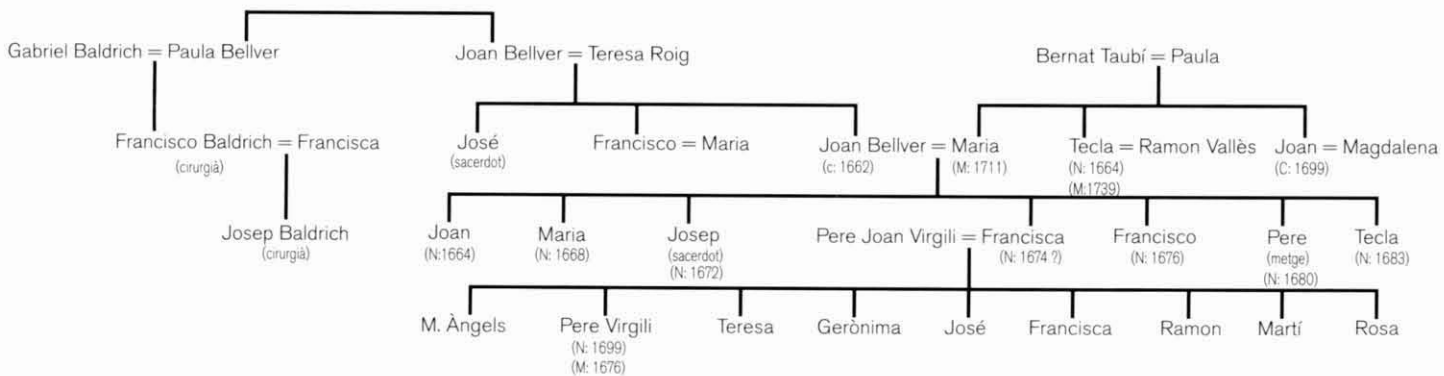
La núvia, com a dot, va rebre un llegat en metàl·lic procedent del cirurgià de Valls Francesc Baldrich, una terra de regadiu de dos jornals i un alzinar d'un jornal. A més, una caixa de noguera i el nuviatge.

Uns dies més tard, el 12 de novembre de 1695, va tenir lloc l'enllaç matrimonial a la parròquia de Sant Martí de Vilallonga. Els va casar l'oncle de la núvia, el reverent Josep Bellver Roig, rector de Gratallops, localitat on vivia amb els pares de la núvia, que en tenien cura. Els nuvis contraents tenien 21 anys d'edat.

El nou matrimoni es va instal·lar a casa del pare del nuvi, al carrer de la Presó. Allà van néixer els seus nou fills.

(C: Casament; N: Naixement; M: Mort)

(C. Casament; N: Naixement; M: Mort)

L'avi patern de Pere Virgili va fer testament el 18 d'abril de 1697, i va nomenar el seu fill Pere Joan, tal com havia promès als capítols matrimonials, hereu dels seus béns, llevat d'una finca dedicada a vinya, que atorgava al seu fill gran Josep, i una plantació d'oliveres que concedia a l'altre fill, Martí. *L'única filla heretava una certa quantitat en metàl·lic.*

Pere Joan Virgili, pare de Pere Virgili, es guanyava la vida treballant les terres pròpies i les dels pares. Al 1704 va arrendar unes terres de regadiu de quatre jornals d'extensió per un període de cinc anys. Al 1711 en va arrendar unes altres, de tres jornals, per un període de la mateixa durada.

L'any 1712, amb els guanys obtinguts amb el seu ofici va comprar uns patis al voltant de la casa. El 1713, a mesura que anava augmentant la família, va arrendar a l'ajuntament el molí d'oli del poble, que va ocupar durant uns anys. *També al mateix any, sent vicari de la parròquia de Vilallonga el seu cunyat Josep Bellver Taubí, va ser designat sagristà, i per tant des d'aleshores s'encarregava de la neteja de l'església, del toc de campanes, l'arranjament*

dels altars i d'altres petites tasques que comportava el càrrec. Va ser sagristà fins l'any 1717, quan el seu cunyat es va traslladar a Gratallops per fer-se càrrec de la parròquia d'aquesta localitat, que havia quedat vacant per la mort del seu oncle Josep Bellver Roig.

Al llarg d'aquests anys Pere Joan va poder satisfer alguns deutes que tenia pendents, un dels quals era amb la vídua del seu cunyat Pere Bellver, metge d'Arbeca. A més, va poder comprar, el 1718, alguns patis adjacents a casa seva.

No obstant això, l'any 1720 va tornar a arrendar, per un període de quatre anys, cinc jornals de terres de regadiu i de fruiters, que eren propietat del «ciudadà honrat de Barcelona» Francesc Pastor, el qual estava domiciliat indistintament a Vilallonga i a Tarragona.

El 23 de gener de 1721 va morir l'avi patern de Pere Virgili. El 1725 el pare va ser designat regidor de l'Ajuntament de Vilallonga, i uns quants anys més tard va arribar a ser batlle de la vila.

Aquestes dades ens ajuden a comprendre l'ambient en el qual va viure Pere Virgili durant la infantesa, l'adolescència i la primera joventut.

3

FILLS DEL MATRIMONI
VIRGILI-BELLVER

Fruit del matrimoni Pere Joan Virgili-Francesca Bellver hi va haver nou fills, els quals citem per ordre cronològic:

1. Maria Àngela, la primogènita. La va batejar el 4 de juliol de 1697 el sacerdot de la localitat, Manuel Hortonedà. Els padrins de bateig van ser l'avi patern, Josep, i l'àvia materna, Maria Taubí. Més endavant, Maria Àngela va contraure matrimoni amb un pagès de Gratallops, Llorenç Guillemet, a qui va conèixer gràcies als seus avis materns. Un dels fills d'aquest matrimoni, Antoni Guillemet Virgili, va estudiar al Reial Col·legi de Cirurgia de Cadis, que en aquell temps dirigia el seu oncle Pere Virgili. L'any 1752 va marxar cap a París amb Jaume Pruna, Vicenç Lubet, Miquel Ramonell, Juan Reino i Salvador Aloy, tots ells alumnes del Reial Col·legi, per tal de perfeccionar-se en les arts quirúrgiques. Allà es va posar malalt, i hi va morir.

2. Pere Virgili. Va ser el primer noi de la família. El va batejar el 15 de febrer de 1699 el rector de Vilallonga, Manuel Hortonedà, el mateix que vint-i-cinc anys abans, també en un mes de febrer, havia batejat al mateix lloc el seu pare. El padrí de bateig va ser l'avi Joan Bellver, i padrina la seva tia Magdalena, que va morir el 16 d'agost del mateix any, esposa de l'ermità Joan Taubí. Li van posar els noms de Pere, Joan, Josep i Fabrici.

3. Teresa, la segona filla del matrimoni. També va ser batejada per Manuel Hortonedà, el dia 21 de febrer de 1701. Es va casar amb Ramon Boronat, pagès de Morera de Montsant, població on va anar a viure.

4. Gerònima, tercera noia de la família. Batejada el 31 de gener de 1704 a la mateixa parròquia

i pel mateix sacerdot. Anys més tard es va casar amb un jove que pertanyia a la família de la masia de Montaner (terme de Falset, Tarragona) anomenat Gaietà Montaner. Un dels fills del matrimoni va ser el cirurgià Andreu Montaner Virgili (30-11-1740), que també va estudiar al Reial Col·legi de Cadis, dirigit per Pere Virgili. Més endavant, per recomanació del seu oncle, va fundar el Reial Col·legi de Cirurgia de la Ciutat de Mèxic, el primer que es va construir al Nou Món.

Una de les filles del matrimoni format per Gerònima i Gaietà, Maria, es va casar amb el cirurgià «llatí» Francesc Borràs Casas. Un dels seus fills, Francesc Borràs Montaner (26-4-1769), va arribar a ser cirurgià del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona.

Una altra filla, Teresa (21-4-1746), quan quedà òrfena de mare va ser acollida pel seu oncle Pere Virgili, que la va dur a casa seva, a Barcelona. En aquesta ciutat es va casar amb el mestre cirurgià del Reial Col·legi de Cirurgia, Francesc Bausali (1773), i el seu oncle va proporcionar el dot nupcial.

5. Josep, el segon noi de la família Virgili. Va ser batejat el 14 d'abril de 1706 pel vicari de Vilallonga, fra Jaume Cabrer. Es va fer militar i va arribar a tinent de l'exèrcit del rei. Al 1740 va servir al Regiment de Fusellers d'Infanteria de Catalunya de Badajoz, i més tard al regiment de Burgos.

6. Francesca, la quarta filla del matrimoni, va ser batejada el 13 de setembre de 1709 per fra Joan Torrero. De tots els germans i germanes que va tenir Pere Virgili, aquesta va ser l'única que va viure tota la vida a Vilallonga. Es va casar amb un

Virgili. Pere Joan Joseph Sabrisi fill de Pere Joan
 Virgili i de Francisca Virgili Payer de Vila
 Llonga fore Padriny Joan Battue Payer de
 Rita Vila i magdalena Tureli muller de
 Joan Tureli Payer de Rita Vila fore batiste
 per miy Emanuel Fortuosa D. R. de
 Rita Vila Llonga any i de Sabris i 699

Partida de bateig de Pere Virgili avui dipositada a l'Arxiu Històric Diocesà de Tarragona

pagès de la vila, anomenat Josep Puig. El matrimoni va tenir cura dels béns que tenia Pere Virgili al seu poble natal.

7. Ramon. El va batejar fra Fèlix, el vicari de la parròquia, el 5 de maig de 1712. La padrina de bateig va ser Maria Agnès, esposa del qui aleshores era el metge de la localitat, Jaume Esteve. Ramon va morir infant.

8. Martí. Va ser batejat el 13 de novembre de 1713 pel rector de la parròquia, Manuel Marrugat. També va morir molt jove.

9. Maria, la novena descendent del matrimoni. Batejada el 28 de febrer de 1716, va morir a l'edat de quatre anys, i va ser enterrada el 20 de març de 1720.

INFANTESA, ADOLESCÈNCIA I PRIMERA JOVENTUT DE PERE VIRGILI

La casa natal de Pere Virgili estava situada al carrer de la Presó (actualment rebatejat amb el nom del violoncel·lista Pau Casals); per tant, en un indret diferent del que es creia fins ara, ja que tradicionalment se la situava al carrer Major, prop del portal de Tarragona, on fins no fa gaire encara vivien uns Virgili. La casa pairal dels Virgili es va mantenir fins fa molt pocs anys, quan va ser possiblement enderrocada per donar doble sortida al carrer. Actualment en certesa sols queden els patis del voltant. De l'edifici no estem segurs.

A l'edat de tres anys –11 de juny de 1702– Pere Virgili, junt amb la seva germana petita Teresa i les cosines germanes Maria i Maria Úrsula Virgili, va rebre la confirmació a la parròquia de Sant Martí de Vilallonga, de mans de l'arquebisbe de Tarragona, Josep Llinàs; el padrí va ser l'avi patern, Josep. També consta documentalment que l'any 1704 l'avi va comprar un burro a uns gitanos perquè l'ajudés a la feina. En més d'una ocasió Pere Virgili degué muntar-lo per acompanyar el seu pare o el seu avi al camp.

El 4 d'abril de 1708 va morir l'àvia materna, Gerònima. Pere Virgili, que ja tenia nou anys, segurament ja anava a escola per rebre la lliçó del mestre de la localitat, Jaume Granjes, que hi exercia des del 1701.

Jaume Granjes estava casat amb una vídua de Capçanes (Tarragona) anomenada Maria Castellnou. D'ella va tenir uns quants fills, alguns dels quals van néixer, es van casar i van morir a Vilallonga. Un d'ells, batejat el 24 de juny de 1712 amb el nom de Joan Jaume, va tenir com a padrina de bateig Maria Àngela Virgili, germana gran de Pere, que ja tenia quinze anys d'edat.

La infantesa de Pere Virgili degué ser molt dura. El país estava en plena Guerra de Successió. Recordem que, en morir Carles II, el 3 de novembre de 1700, sense successió, es disputaven la corona d'Espanya la casa dels Borbó, el pretendent dels quals era Felip, duc d'Anjou, i la casa dels Àustria, que defensaven l'arxiduc Carles. Hi va haver un conflicte internacional, que va fer que al 1703

esclatés a Espanya una guerra, que no havia de finalitzar fins al 1714.

Entre 1705 i 1713 Vilallonga va ser molt castigada per la guerra. Al maig de 1712 el general anglès Stenhope hi tenia les tropes aquarterades. Per poder sustentar-les va exigir al municipi un tribut en metàl·lic. Com que no disposaven d'aquesta quantitat perquè les arques estaven buides, va haver de manllevar-la, i alguns veïns, entre els quals hi havia el pare de Pere Virgili, el van avalar.

Acabada la guerra, el mestre d'escola, Jaume Granjes, va abandonar la docència per fer-se ermità de Sant Joan (la Pobla de Mafumet, Tarragona). El va succeir Francesc Oliver, mestre d'escola oriünd de Valls, que va ocupar el càrrec durant molts anys. Pere Virgili, que tenia quinze anys, degué prosseguir estudis amb ell.

No seria gens estrany que Pere Virgili ampliés els estudis amb el seu oncle, el vicari Josep Bellver Taubí, i que fins i tot fes d'escolà. Hi ha diverses raons que donen suport a aquesta hipòtesi. La primera, que el seu pare era aleshores el sagristà; la segona, el control que en aquella època exercia l'Església sobre l'ensenyament. Només una minoria dels alumnes que acabaven l'ensenyament primari seguien estudis de gramàtica llatina, com a pas previ per ingressar a la universitat o al seminari. Estudiar llatí era la primera baula de la cadena del progrés social, i l'ensenyament del llatí era a les mans de l'Església. Ho hi ha cap dubte que Pere Virgili tenia coneixements de llatí. Ell mateix l'exigia, anys més tard, als alumnes, als exàmens del col·legi de Cadis. És possible que comencés a conèixer el llatí quan ajudava el seu oncle a l'ofici de la missa. Amb tota probabilitat, des de ben petit es devien entreveure les excepcionals qualitats intel·lectuals que posseïa Pere Virgili.

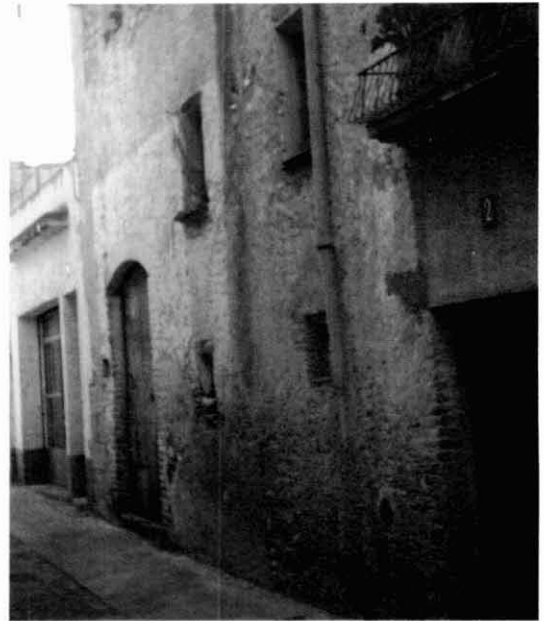
Hi ha documents datats al 1720 que testimonien que Pere Virgili encara era a Vilallonga. En els darrers anys que va residir al poble, sembla ser que compaginava l'estudi amb les tasques del camp. El seu amor a la terra i a les plantes es fa palès en l'especial afecte que va posar a la creació del jardí botànic del Reial Col·legi de Cadis.

A la darrereria de 1717, el vicari Josep Bellver va ser destinat a la parròquia de Gratallops (Tarrago-

na), localitat on anteriorment havia exercit el seu oncle, Josep Bellver Roig. L'any 1720 va morir la germana menor de Pere Virgili, Maria. Anteriorment ja havien mort Ramon i Martí.

Les biografies de Pere Virgili citen el metge Jaume Esteve com la persona que el va esperonar en la seva vocació. He de rebutjar aquesta afirmació. El doctor Jaume Esteve va exercir la seva professió a Vilallonga des de mitjan 1711 fins al principi de 1713, quan es va traslladar a Sarreal (Tarragona), i va romandre allà fins al 1723, que va tornar a Vilallonga. El fet d'haver nascut a Gratallops (4-10-1693), localitat on exercia de sacerdot Bellver Roig, oncle de la mare de Pere Virgili, va fer que en arribar a Vilallonga al 1711, el Dr. Esteve establís amistat amb la família Virgili. D'aquesta manera s'explica que la seva esposa Maria Agnès Berenguer fos padrina de bateig de Ramon Virgili.

Segurament va ser la influència de la família materna, junt amb l'escassetat de mitjans econòmics per poder estudiar medicina a la universitat, el que va dur Pere Virgili, als vint-i-un anys d'edat, a triar la professió de cirurgià.

Antic carrer de la Presó, actualment carrer de Pau Casals, de Vilallonga del Camp. És probable que la casa natal de Pere Virgili fos la façana que no té número o estigués en el lloc del petit edifici modern del costat. Fotografia de l'autor.

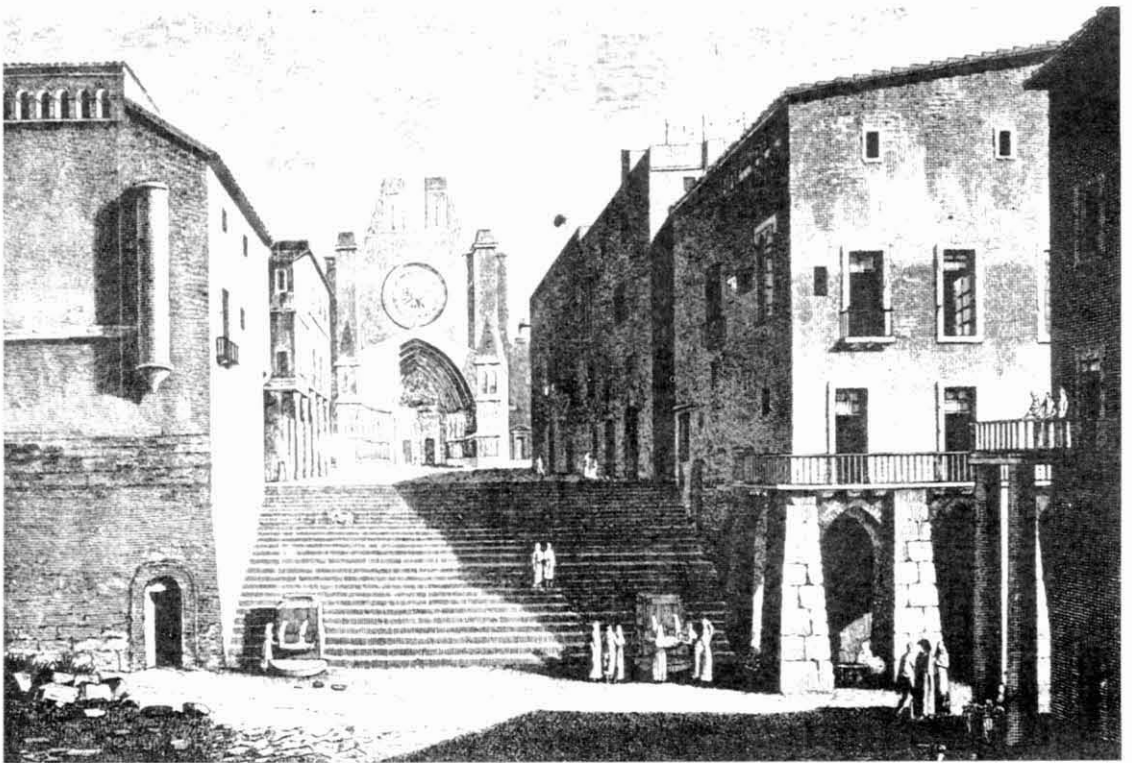
4

FORMACIÓ QUIRÚRGICA DE
PERE VIRGILI

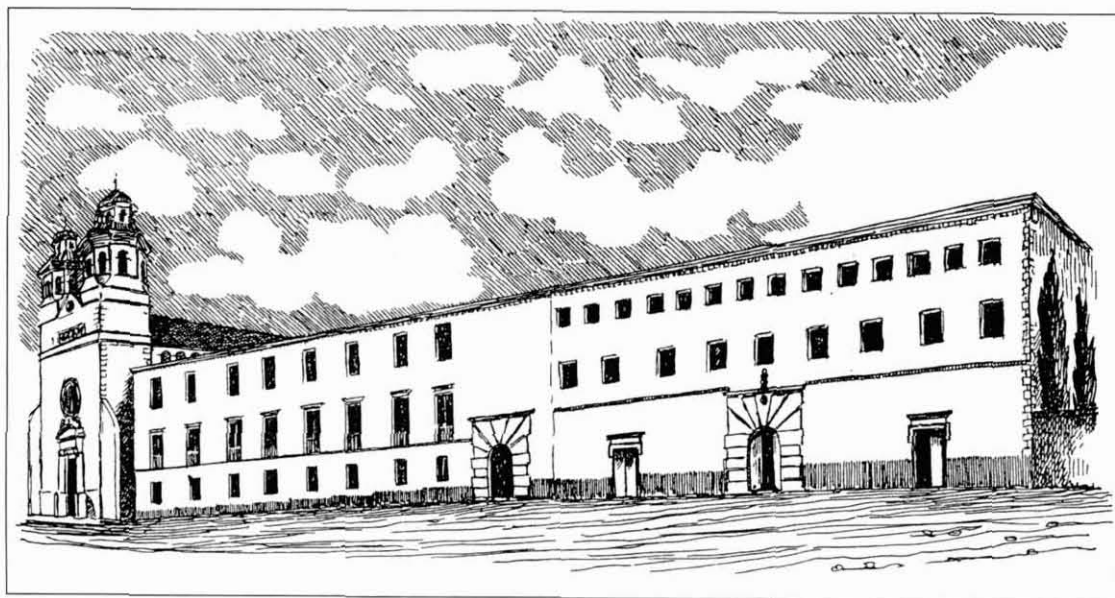
Una vegada va decidir què volia ser, Pere Virgili es va dirigir, acompanyat del seu pare, a Tarragona, cercant un mestre cirurgià que volgués ensenyar-li les arts quirúrgiques. El mestre elegit va ser Gabriel Riera. En tenien bones referències, segurament de la família Pastor de Vilallonga. Encara no feia un any, el pare de Pere Virgili havia arrendat unes terres a Francesc Pastor, «ciutadà honrat de Barcelona». El seu fill Joaquim, amb

el mateix rang de noblesa, havia estat designat regidor de Tarragona, a l'igual de Gabriel Riera. Tots dos compartien el càrrec de «formenters de la ciutat», i a més Joaquim exercia el de «clavari de comuns».

D'altra banda, sospitem que Andreu Martí, metge de Vilallonga entre el 1678 i el 1693 (padri de confirmació, el 1682, de Pere Bellver, oncle de Pere Virgili, que exercia de metge a Arbeca), i més

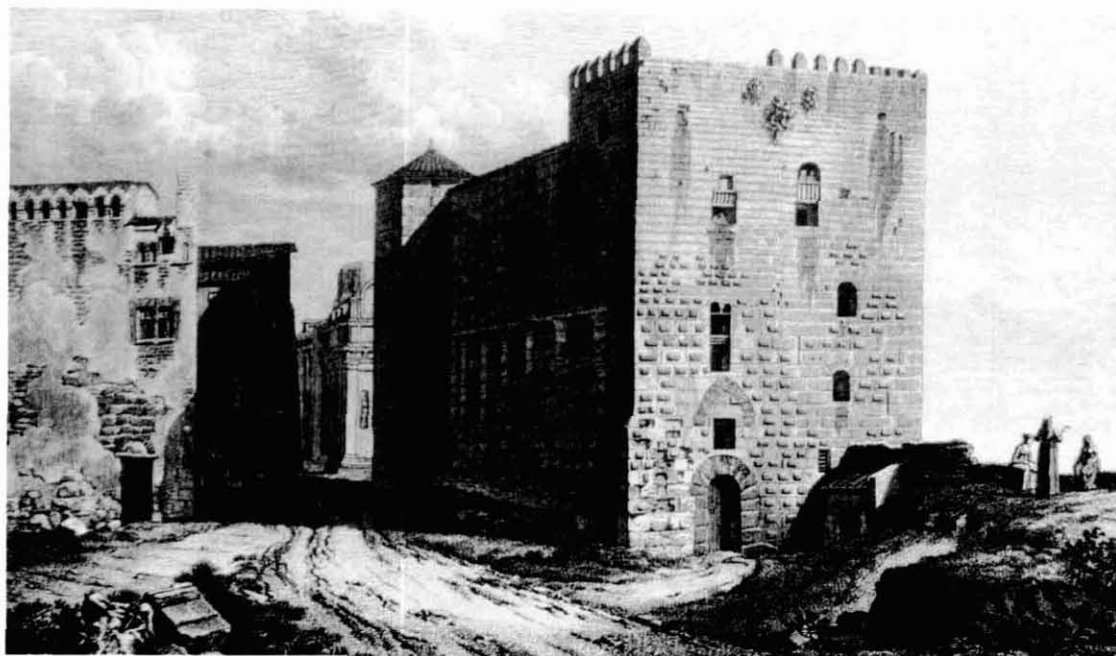
Gravat de la catedral de Tarragona i els seus voltants a finals del segle XVIII

Dibuix o disseny de l'Hospital de Tarragona al segle XVIII

tard a Vila-seca (Tarragona), era germà del cirurgià tarragoní Joan Martí i oncle del cirurgià de Vila-seca Josep Martí, sogre i cunyat, respectivament, de Gabriel Riera. Aquesta podria ser una referència més per comprendre per què el van triar com a mestre de Pere Virgili.

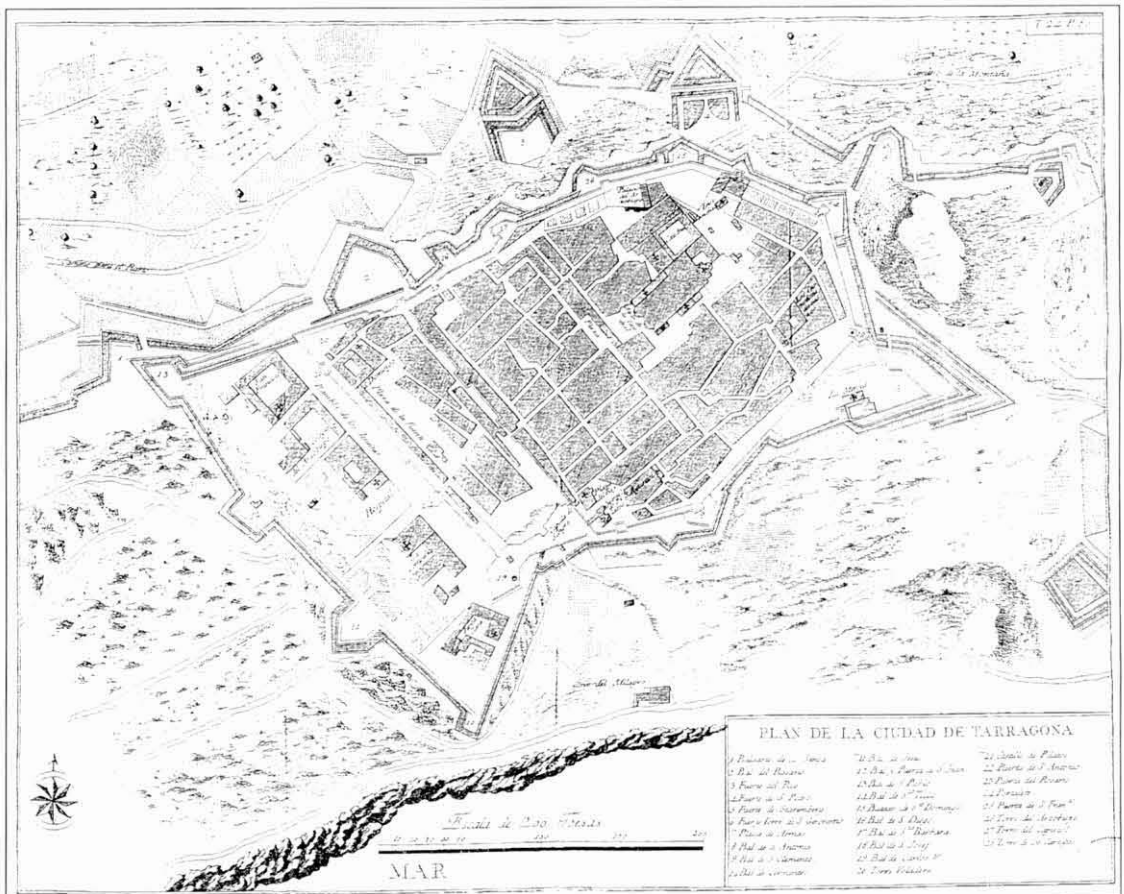
El cert és que el dia 12 de gener de 1721, quan Pere Virgili comptava vint-i-dos anys d'edat, el seu pare i el cirurgià Gabriel Riera van signar un contracte, pel qual el segon es comprometia a ensenyar cirurgia al fill del primer durant tres anys. La traducció del document, redactat en llatí, diu:

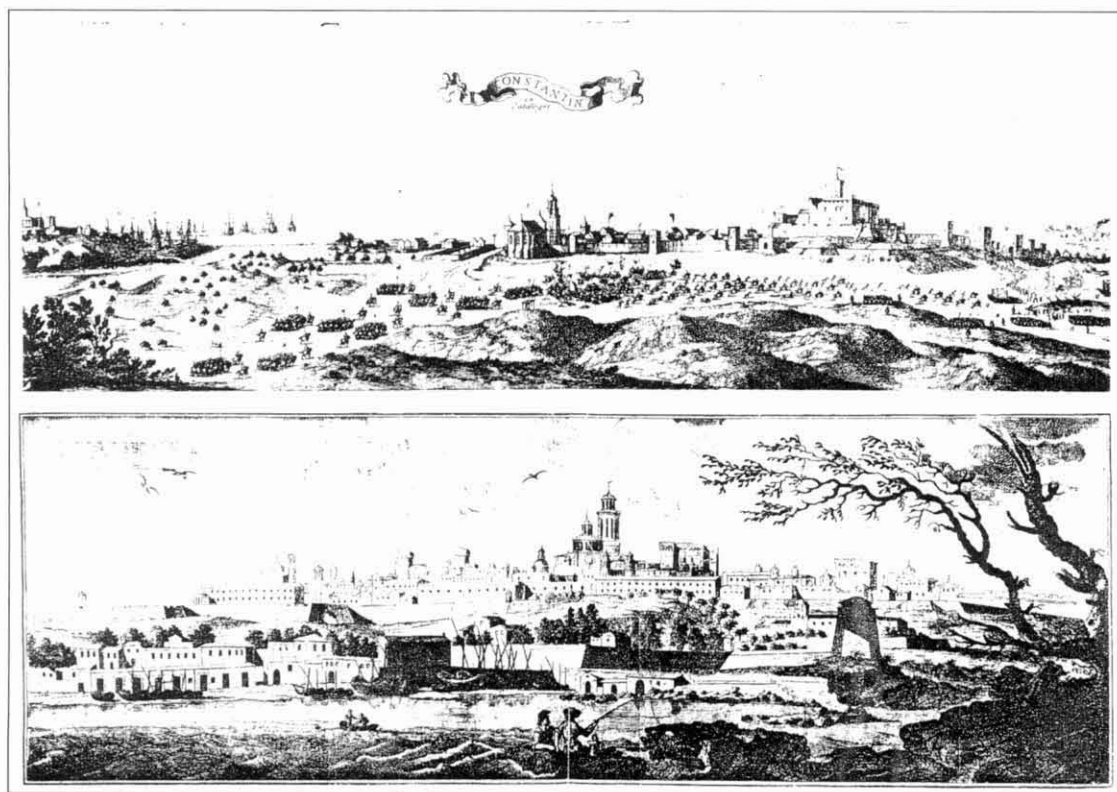
Gravat del Castell de Pilat de Tarragona al segle XVIII

«Jo, Pere Joan Virgili, agricultor de Vilallonga del Camp, arquebisbat de Tarragona. Gratis, a fi i efecte d'ensenyar la facultat de cirurgia per espai de tres anys, que corren des del proper dia de Sant Llorenç, poso a la casa i al servei de Gabriel Riera, cirurgià de la present ciutat, aquí present, Pere Joan Virgili, el meu fill, d'acord amb el pacte que li ensenyarà la denominada facultat de la cirurgia, de la manera que millor sàpiga i pugui, i que el meu fill vulgui aprendre; i que mitjançant aquest temps proporcioni al meu fill menjar i beure decent, d'acord amb les seves possibilitats; i que el meu fill es digni obeir-ne les lícites ordres, i que fins a la fi del contracte resideixi, mengi i begui a casa seva i a càrrec seu, dos dies per un i no menjant i bevent dia rere dia. Jo prometo donar-li com a pagament del primer any sis doblons, tres en aquest moment i tres el proper dia de Sant An-

dreu; i prometo atendre i complir aquestes coses sota l'obligació de tots els meus béns, mobles i immobles, en renúncia del propi fur i d'altres que es promulgessin. Per compliment de tot això, jo, Gabriel Riera, cirurgià de la present ciutat, aquí present, confesso haver rebut de l'esmentat Pere Joan Virgili els tres esmentats doblons, amb la meua total voluntat, i rebo el vostre fill Pere Joan Virgili com a deixeble meu, a casa meua i al meu servei. I fidel al conveni, prometo ensenyar-li la facultat de cirurgia, de la manera que millor sàpiga i que el vostre fill millor pugui aprendre. I que durant aquest temps li proporcionaré el beure i el menjar necessaris, d'acord amb el meu estat i possibilitat. I en acabar aquest temps restarà lliure i vós em pagareu els tres doblons restants de la manera pactada; i així prometo atendre i complir aquestes coses sense dilació. Que es faci en tres parts, fetes

Plànol de la ciutat de Tarragona de Curion Steats. Segle XVIII

Constantí, 1678; Tarragona, 1770. Gravats de Beaulie

pel germà Antoni. Testimonis Pere Pau Icart, escrivà, i Mateu Pedrol, pagès d'aquesta ciutat de Tarragona. Rubricat pel notari Rafael Lluch».

Per tant, cal rebutjar el que s'ha dit fins ara a les biografies de Pere Virgili sobre que s'havia format a Montpeller. És més, jo mateix, abans de trobar el document anterior, vaig investigar sobre aquest tema a la universitat de l'esmentada localitat, sense trobar-hi cap indici de l'estada de Pere Virgili.

GABRIEL RIERA

El mestre cirurgià Gabriel Riera era natural de Vilassar (Barcelona). Era fill de Bonet Riera, de professió escultor, i de Maria. Desconeixem quan va arribar a Tarragona, però sí que sabem que el 16 de novembre de 1710 s'hi va casar amb Teresa Martí, filla del cirurgià establert a Tarragona Joan Martí, i de Teresa Barberà.

El matrimoni va tenir cinc fills. El primer, un noi, va ser batejat el 23 d'agost de 1713. La sego-

na, batejada el 28 de desembre de 1714, va tenir per padrí el mestre cirurgià de Vila-seca Josep Martí. El 26 de desembre de 1717 es va batejar una altra nena. El quart va ser batejat el 17 d'octubre de 1720 i li van posar de nom Joan Anton. Com el seu pare, va ser mestre cirurgià, i també va exercir a Tarragona, on va morir el 13 d'abril de 1770. El cinquè bateig, també d'un noi, va tenir lloc el 13 de febrer de 1723, i en va ser testimoni Pere Virgili, que aleshores vivia a casa del seu mestre.

Gabriel Riera va treballar com a cirurgià durant molts anys a l'hospital de Tarragona juntament amb el cirurgià Salvador Tomasino. A banda de les activitats professionals, Gabriel Riera va participar en molts esdeveniments socials tarragonins. L'11 de novembre de 1715 el rei el va nomenar conseller de l'Ajuntament de Tarragona, i la Corporació Municipal li va concedir el càrrec de «formenter de la ciutat». El mateix monarca, l'11 de novembre de 1727 el va nomenar a perpetuïtat «regent del Llibre Major de la Taula de Can-

vis i Comuns dels Dipòsits de la ciutat de Tarragona», pel qual rebia el salari de 50 lliures en moneda barcelonesa anuals, «sense cap més gratificació ni útil». Juntament amb l'administrador de la «Taula», l'apotecari Tomàs Morenas, i l'escrivà Bonaventura Prats (notari) compartia l'ús dels armaris tancats amb els seus panys i claus dels llibres de la Taula».

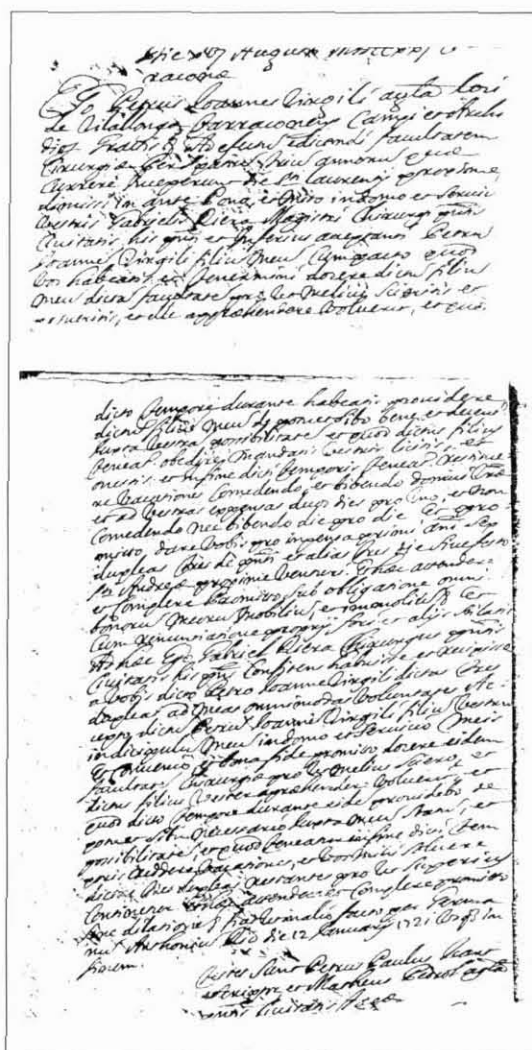
Al 1731 va llogar a uns pagesos de Tarragona una casa al carrer de la Merceria, contigua al castell del Patriarca, per quatre anys, al preu de 120 lliures barceloneses.

Gabriel Riera va morir a Tarragona al desembre del 1748. D'ell, Pere Virgili en va aprendre l'art de la cirurgia, i potser també la subtileza política i administrativa per portar endavant la fundació i la direcció del Reial Col·legi de Cirurgia de Cadis, i més tard el Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona.

En acabar els estudis de cirurgia romancista l'any 1724, Pere Virgili havia de trobar un càrrec.

PERE VIRGILI S'ENROLA A L'EXÈRCIT

En aquell temps Tarragona tenia una població de 4.500 habitants, la majoria d'ells concentrats al voltant de la catedral i dins del recinte emmurallat. Extramurs hi havia l'Hospital del Rei, on s'atenia els malalts de l'exèrcit, ja que Tarragona era plaça militar. En acabar la Guerra de Successió, a l'exèrcit s'estava desenvolupant una profunda reorganització de les estructures: es consolidava una milícia permanent i es professionalitzava l'oficialitat. En el terreny sanitari necessitava bons cirurgians. Tot això brindava a Pere Virgili una bona oportunitat. L'exèrcit aleshores tenia cirurgians contractats (personal militaritzat); prestaven serveis en el regiment que els corresponia, però no se'ls considerava militars. Com que Tarragona era una plaça militar important, hi havia aquarterats diversos regiments i batallons. Pere Virgili va ser contractat pel Regiment de Cavalleria de Calatrava. La cavalleria, per tradició, era una arma superior a les altres. D'aquesta manera, Pere Virgili va entrar a la milícia i va començar a desenvolupar les seves

Document del contracte d'aprenentatge de Pere Virgili, entre el seu pare i el cirurgià Gabriel Riera, redactat pel notari tarragoní R. Lluch. Arxiu Històric Provincial de Tarragona

activitats professionals a l'Hospital del rei de Tarragona.

Una gran quantitat de cirurgians estrangers, la majoria de nacionalitat francesa, que havien lluitat a la Guerra de Successió al costat de Felip V, en acabat van continuar exercint la professió al país, gairebé tots enrolats encara a l'exèrcit. La seva preparació tècnica era superior a la dels cirurgians del país, a causa de l'aïllament que aquests darrers van patir arran de les «pragmàtiques» que es van establir a l'època de Felip II per tal de contraestimar l'expansió del protestantisme.

Contractat com a cirurgià al Regiment de Cavalleria de Calatrava, Pere Virgili va començar a exercir l'ofici, a partir de 1724, a l'Hospital del rei de Tarragona, on també treballaven els cirurgians majors Pedro Sorel i Francesc Concupella, l'ajudant de cirurgia Antonio Lafarga, el cirurgià fadrí Bonebo i el practicant de cirurgia Francisco Pérez.

Pedro Sorel era francès, casat amb una certa Catherina. Havia substituït com a cirurgià major de l'hospital de Tarragona el seu compatriota Francisco Burrose, que va haver de marxar per haver-se enfrontat a un «controlador» (càrrec administratiu) de l'exèrcit. L'any 1706, Sorel era cirurgià de les forces borbòniques que assetjaven Barcelona i segurament coneixia Juan Lacomba, cirurgià que va ser molt important a la vida de Pere Virgili. Més tard, al 1721, va exercir a Caldes de Montbui, i d'allà es va traslladar a Tarragona. Pertanyia al Regiment de Nàpols, on era l'encarregat de portar el control dels malalts del «mal gàl·lic», auxiliat de l'ajudant de cirurgia Antonio Lafarga, de les Reials Guàrdies Valones. L'Hospital del rei de Tarragona es caracteritzava per ser l'únic del Principat que tractava aquesta malaltia. Els ensenyaments que va rebre Pere Virgili sobre la lues li degueren ser molt útils més endavant, per poder tractar-la i dirigir-ne la lluita a l'hospital de Cadis. Junt amb Sorel treballaven també a l'hospital el metge Juan Diego Duberne i els cirurgians Jean Bousquet i Jaime Lefeure, tots ells francesos. Lefeure era natural de París i fill d'un mestre cirurgià de la ciutat del Sena. De tots ells degué aprendre Pere Virgili.

La quantitat de tropes que hi havia a Tarragona era enorme, i eren moltes les dificultats per allotjar-la. Els quarters eren insuficients, i els oficials s'allotjaven en cases particulars. Fins i tot hi havia problemes per albergar els cavalls, que s'havien arribat a tancar dins les coves que hi ha a la baixada de la Verge del Roser, on emmalaltien sovint per culpa de la humitat.

A causa de l'escassetat d'allotjament, Pere Virgili feia nit a Vilallonga, i cada dia es desplaçava a cavall a l'hospital de Tarragona. Hi ha documents que proven aquest fet, ja que va exercir una temporada com a mestre d'escola a Vilallonga, substituint el qui havia estat el seu mestre,

Francesc Oliver. Aquest fet aleshores era bastant freqüent entre els cirurgians, que d'aquesta manera es guanyaven un sobresou. D'altra banda, també ajuda a comprendre més la vocació docent de Pere Virgili.

ELS CIRURGIANS CERDÀ (CONSTANTÍ, TARRAGONA)

A les anades i vingudes de casa seva a l'hospital, Pere Virgili es quedava algunes vegades a la localitat de Constantí, i aprofitava l'ocasió per anar a la «botiga» del mestre cirurgià de la localitat, Magí Cerdà, on practicava i rebia ensenyament quirúrgic. Els Cerdà van ser una estirp de cirurgians de Constantí, on van exercir durant més de cent anys. El primer va ser Guillem Cerdà, natural de Puigcerdà, on s'havia casat amb Maria Santamaria. A final del segle XVII consta ja en diversos documents com a mestre cirurgià de Constantí. Va quedar vidu, i al 1702 es va tornar a casar amb Tecla de Jesús. Va morir a Constantí l'any 1723. Una filla del primer matrimoni es va casar l'any 1715 amb Joaquim Bellver, parent dels Bellver de Vilafranca.

Un altre dels fills del primer matrimoni, anomenat Magí, va exercir com a mestre cirurgià a la mateixa localitat. A ell va acudir Pere Virgili. Magí tenia establerta la «botiga» de cirurgia a la plaça de Constantí. Va ser regidor l'any 1724. Es va casar en primeres núpcies amb Maria Soler, de la qual va tenir diversos fills, un dels quals, Guillem Cerdà Soler, també va arribar a ser cirurgià de Constantí; al cap d'uns anys va tenir problemes amb Pere Virgili, cosa que comentarem més endavant. Una de les filles del matrimoni Cerdà-Soler es va casar al 1739 amb Marià Santamaria, farmacèutic de Constantí. Magí també va quedar vidu, i l'any 1740 es va casar amb Magdalena Cadens.

A Tarragona, Pere Virgili hi va estar treballant poc més de dos anys, mentre adquiria la tècnica, l'aplom, la serenitat, la capacitat de decisió i la gosadia d'un bon cirurgià.

Va marxar amb el seu regiment cap a València el 2 d'octubre de 1726. Quan hi va arribar va continuar fent la seva feina a l'Hospital Reial de la

ciutat del Túria, com a cirurgià practicant major, durant un període aproximat de tres mesos. Després d'aquest període va haver de marxar per participar en el setge de Gibraltar, on va ser nomenat segon cirurgià ajudant. L'any 1727 va ser designat cirurgià major de l'exèrcit a l'hospital d'Algesires.

Aquests ascensos aconseguits tan ràpidament són sorprenents, per a un cirurgià romancista. Hem de pensar, però, que els coneixements quirúrgics adquirits a Tarragona i el llatí que havia après del seu oncle li van donar una preparació quirúrgica equivalent o superior a la d'un cirurgià llatí.

5

JUAN LACOMBA

Entre els mesos de gener i febrer de 1727, al camp de San Roque es va concentrar un gran exèrcit, compost per més de 17.000 homes a les ordres del virrei de Navarra, comte de Las Torres, per assetjar la plaça de Gibraltar. El setge va ser un fracàs, però Pere Virgili hi va conèixer i hi va fer amistat amb el cirurgià major de l'Armada, Juan Lacomba. La personalitat i el prestigi sanitari de Lacomba en aquell temps eren notables. Nascut a la localitat francesa de Lagarde, al departament de Limoges, segurament va arribar a Espanya acompanyant les tropes franceses de Felip V. Aviat es va espanyolitzar el nom (en realitat, es deia Jean Tremouillet de Le Combe). Es va casar amb una madrilenya, Magdalena Berrón, de qui va tenir deu fills. Juan Lacomba va participar amb les tropes de Felip V al setge de Barcelona del 1714, on ocupava el càrrec de cirurgià major dels hospitals de camp del rei. En aquella època va fer amistat amb l'intendent major dels exèrcits de Catalunya, José Patiño.

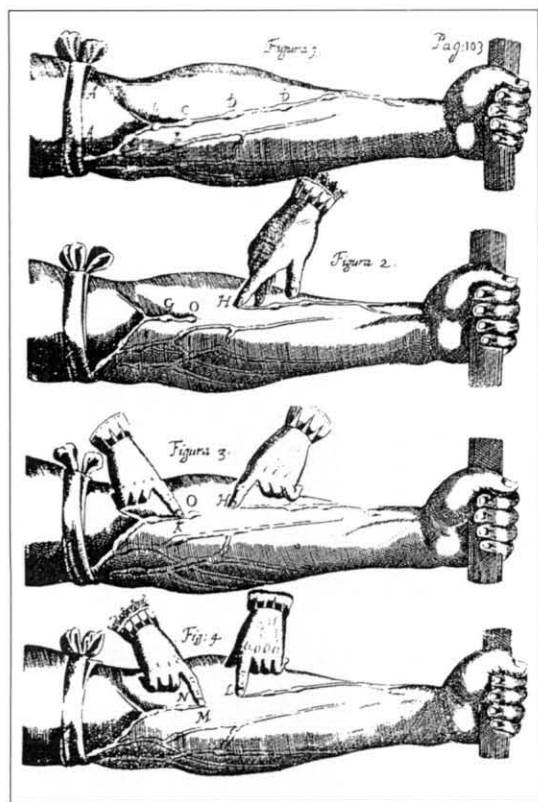
Acabada la guerra, Felip V va voler remodelar l'Exèrcit, especialment la Marina, que considerava que era de summa importància a causa de les possessions d'ultramar. Va començar creant el càrrec de ministre intendent general, que s'ocuparia de l'administració de tots els vaixells, i va nomenar per al càrrec José Patiño (28 de gener de 1717), a qui va confiar, a més, la Superintendència del Regne de Sevilla i la Presidència del Tribunal de Contractació (encarregat de dirigir el comerç i la navegació d'Índies). Una de les primeres decisions de José Patiño va ser el trasllat de la Casa de Contractació de Sevilla a Cadis. Tot seguit va nomenar Juan Lacomba cirurgià major de l'Armada (21 de

febrer de 1718), amb el sou de 150 escuts al mes. El càrrec era vacant a causa del cessament d'Ambrosio de Guibevilli, frare de l'orde de Sant Joan, que l'ocupava des del 1708 amb el sou de 50 escuts mensuals. L'any 1720 Patiño va concedir a Lacomba la facultat de seleccionar, nomenar i donar càrrec a tots els cirurgians de l'Armada, sense la intervenció del Protomedicat.

Lacomba, ja com a cirurgià major de l'Armada, va participar a les campanyes de Messina (1719), Palerm, Orà, Larache i Ceuta (1720). Quan va

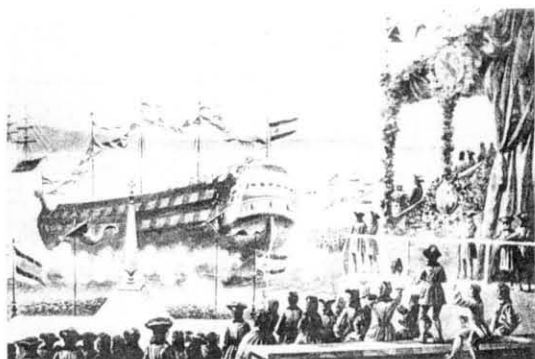

Casa de las Cadenas de Cadis, actualment seu de l'Arxiu Històric Provincial. Fotografia de l'autor

Proves de Harbey per a determinar en quina direcció es mou la sang

participar al setge de Gibraltar l'any 1727, ja feia deu anys que era director del Cos de Sanitat Naval de l'Armada i del gran hospital que l'Armada tenia a Cadis. L'hospital disposava de dues sales dedicades a la cirurgia i dues per a la medicina. A vegades el nombre de pacients es feia insuportable, tal com va passar l'any 1727, que es van acumular 750 malalts. Així doncs, Lacomba tenia una gran experiència quant a organització sanitària; al seu cap, s'hi estaven gestant un seguit de projectes –potser algun d'ells l'havia comentat amb Pere Virgili a Algesires–, que van culminar en la redacció i l'aprovació, l'any 1728, de les «Ordenanzas y reglamentos para los cirujanos ayudantes, primeros y segundos de la Armada», la creació d'un petit amfiteatre anatòmic i una escola d'anatomia. En realitat, tot això es va fer al 1729, i es va designar com a catedràtic demostrador anatòmic Gregorio de Condomina, batxiller de medicina per la Universitat de València, amb la gratificació de 50 escuts de bi-

Avarada de l'Hèrcules a Cadis, l'any 1799, acte al qual van assistir els reis, que també van acomiadar l'esquadra de Mery, on anava embarcat Pere Virgili

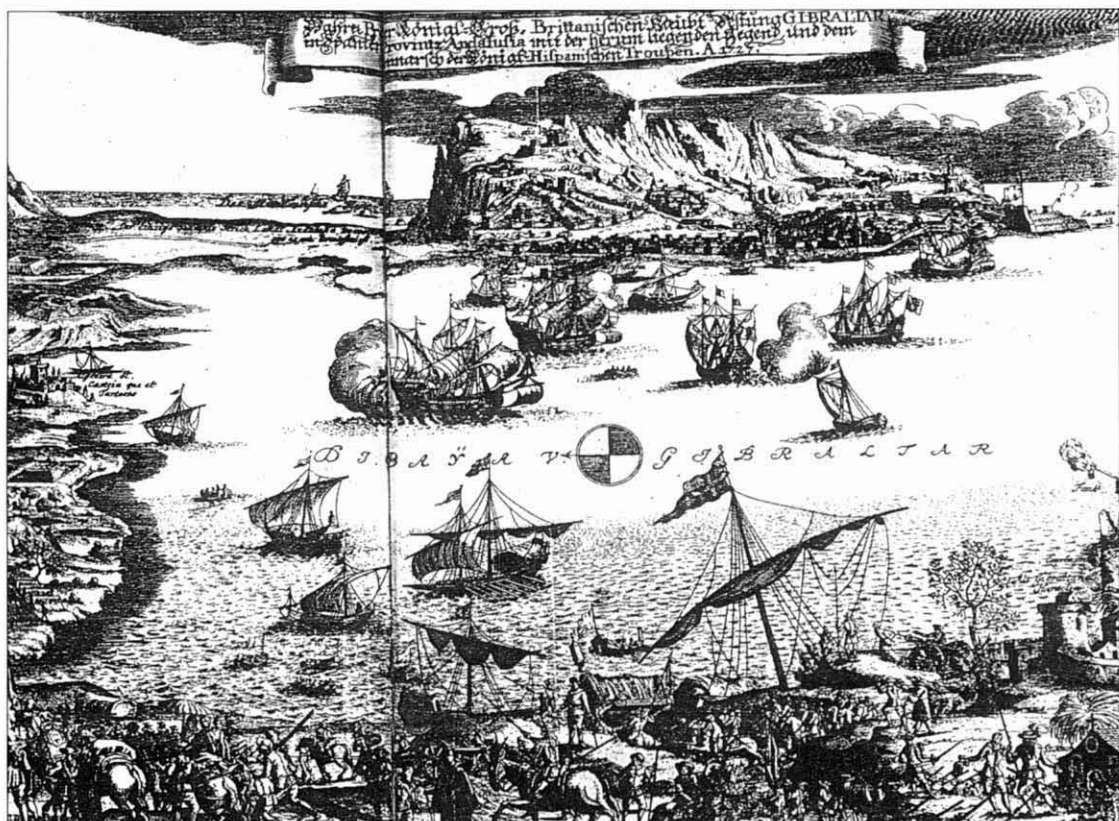
lló al mes i l'obligació de fer vint demostracions anatòmiques per curs.

La intel·ligència, el caràcter i la vivacitat de Pere Virgili segurament van captivar Lacomba, que va intentar atreure'l cap a la seva organització. Després de diverses temptatives i promeses, va aconseguir de convèncer-lo. Pere Virgili va renunciar el càrrec de cirurgià major de l'Exèrcit per passar a l'Armada amb una categoria de moment més modesta: cirurgià primer de l'Armada.

CADIS

Quan Pere Virgili va arribar a Cadis, la ciutat era en un dels moments més esplendorosos de la seva història. Era la base de les dues armades: la del «Mar Oceànic», encarregada de la defensa del litoral peninsular, i la de la «Guarda de la Carrera de las Indias», que tenia la tasca d'establir relacions amb les províncies d'ultramar.

Dins d'aquesta segona armada hi havia dues flotes. La de «Nueva España» era composta per vaixells de propietat particular dedicats al comerç amb ultramar, protegits per galeons de guerra, que navegaven en direcció a Veracruz, i en arribar allà es distribuïen cap a altres ports americans. La «Flota de tierra firme», dotada de galeons de guerra, als quals s'havien afegit alguns vaixells mercants, tenia com a destí Cartagena d'Índies, i feia escales a Portobelo i a l'Havana. D'aquesta flota es

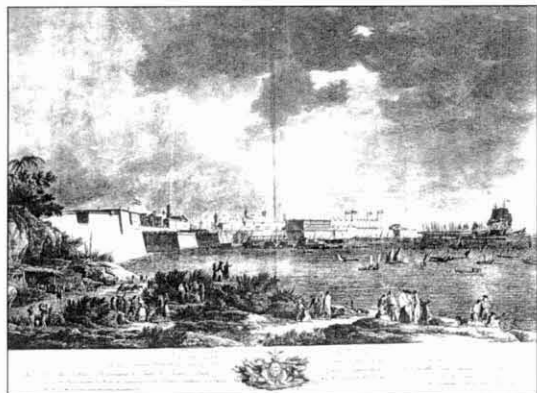
Gravat del setge del Penyal de Gibraltar el 1727

separaven els anomenats «registres» per anar a Buenos Aires.

Des que la Casa de Contractació es va instal·lar a Cadis, el port registrava anualment l'arribada d'un miler de naus procedents de tot el món. Cadis es va convertir en un dels emporis mercantils i

financers més importants d'aquella època, on es taxava i es feia les transaccions dels productes més costosos, refinats i exòtics de tot l'orbe. Gent de diferents nacionalitats hi acudia atreta pels negocis, cercant treball i aventures. L'esplendor de la ciutat augmentava any rere any. L'arribada dels galeons d'Amèrica, carregats d'or i plata i d'altres productes valuosos, constituïa tot un espectacle. Fins i tot els reis no es van poder estar d'anar-ho a veure en alguna ocasió.

Tot just arribat, Pere Virgili va començar a treballar a l'Hospital de l'Armada, al costat de Juan Lacomba i d'altres cirurgians espanyols i francesos, i a prendre el pols a la ciutat. Ben aviat, però, com que era cirurgià de l'Armada, va haver d'embarcar-se.

Gravat de Cadis del segle XVIII. Cedit per la Biblioteca de Temas Gaditanos (Cadis)

PRIMER VIATGE A AMÈRICA

Al març del 1729, quan el rei Felip V i la seva família eren a Cadis, el monarca va tenir l'oportunitat

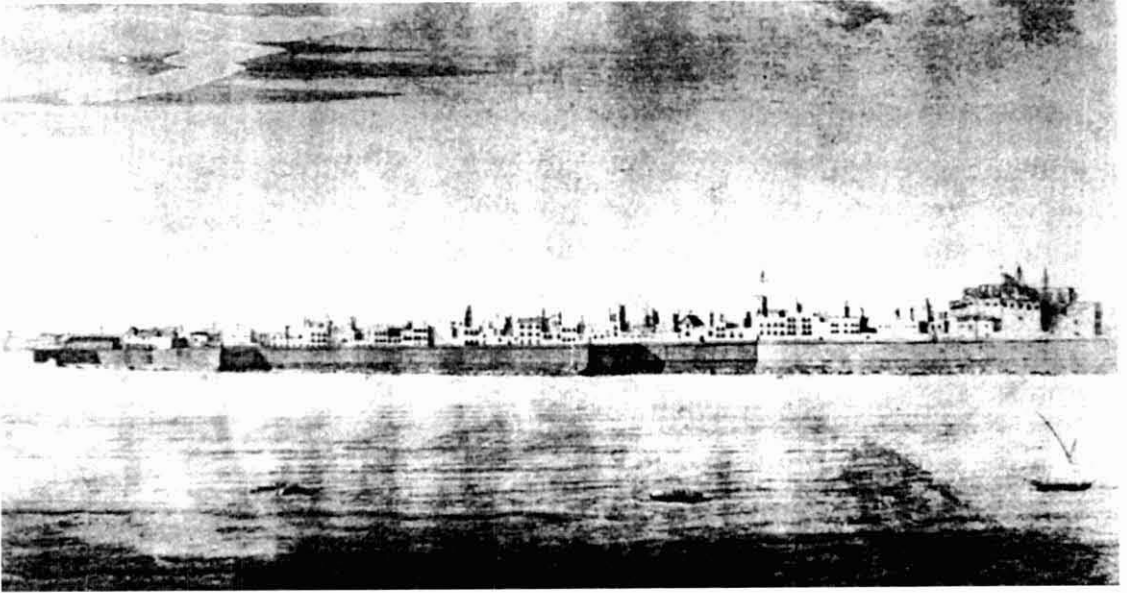
Gravat de Cadis del segle XVIII. Cedit per la Biblioteca de Temas Gaditanos (Cadis)

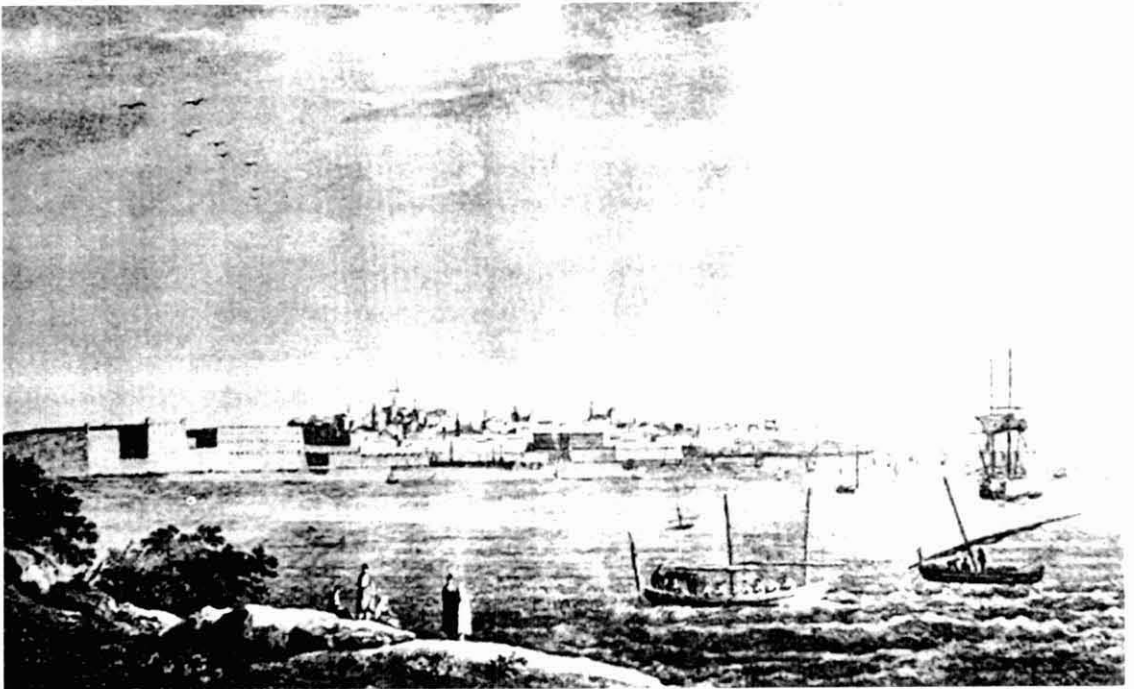
Gravat de Cadis del segle XVIII. Cedit per la Biblioteca de Temas Gaditanos (Cadis)

d'acomiar una flota que partia cap a les Índies, formada per disset naus mercants protegides per tres vaixells de guerra, sota el comandament del tinent general marquès d'Esteban Mary. En aquesta flota Pere Virgili va fer el seu primer viatge a Amèrica, i va poder comprovar la duresa de la travessia, ja que molts tripulants es posaven malalts. En arribar a l'Havana van haver d'ingressar els pacients a

l'hospital i Pere Virgili es va adonar ràpidament de la deficient organització que hi havia allà: molts metges pràctics no van voler tenir cura dels malalts de la flota, tot i que era la seva obligació, i «es va haver d'acceptar els que s'oferissin». L'expedició va arribar el 1730 a Veracruz, i es van trobar que tant la ciutat com el port estaven «infestats de la cruel malaltia del vòmit fosc», que ràpidament es va escampar

Gravat de Cadis del segle XVIII. Cedit per la Biblioteca de Temas Gaditanos (Cadis)

Gravat de Cadis del segle XVIII. Cedit per la Biblioteca de Temas Gaditanos (Cadis)

entre la tripulació, la qual va haver de ser assistida pels escassos metges i cirurgians de bord. Anys més tard, Pere Virgili es queixava que «havent fet ell la major part de la feina, s'hagués donat les gratificacions al metge José Casoni».

A la darrereria del 1730 la flota va tornar a Cadis, on havia d'esperar l'ordre de salpar amb rumb a Itàlia. Pere Virgili va aprofitar aquesta pausa per acceptar una invitació de Diego Gaviria, metge de cambra del rei i vicepresident de la Reial Aca-

dèmia de Sevilla, per fer en aquesta ciutat una demostració pràctica de la circulació de la sang, mentre el mateix Gaviría n'explicava la part teòrica. Aquell any Gaviría havia anat a Cadis per intervenir com a metge a la gran epidèmia que va sofrir la ciutat.

VIATGE A ITÀLIA

L'ordre de salpar cap a Itàlia va arribar l'abril del 1731. La flota va fer cap a Barcelona, i allà se'ls va unir la del tinent general Francisco Cornejo, que procedia d'El Ferrol, i la de l'almirall

anglès Wagner. Tots plegats van navegar cap a Liorna, on l'infant Carles havia de prendre possessió dels estats de Parma i Plasència.

L'expedició va tornar a Cadis el desembre del 1731. En arribar Pere Virgili es va trobar l'agradable sorpresa d'haver estat nomenat, amb data d'1 d'octubre de 1731, ajudant de cirurgia major de l'Armada.

6

ORÀ I PARÍS

Als intervals entre viatges, Pere Virgili es reintegrava a l'hospital gadità, que, segons les seves paraules, «l'he agençat i l'he posat dret, tal com està avui, he concorregut a l'ensenyament dels que s'han volgut aplicar, tant a la teoria com a la pràctica, i he fet, perquè tots poguessin comprendre, cursos d'anatomia particulars per als practicants».

Poc podia, però, disposar de les estades a Cadis. L'abril del 1732 el tinent general Francisco Javier Cornejo s'ocupava d'emmagatzemar, revisar i posar a punt l'armament destinat a la reconquesta d'Orà, que vint-i-cinc anys enrere havia caigut en mans dels barbarescs.

Pere Virgili va ser destinat en aquesta expedició com a cap sanitari de la flota. Sota les ordres de Cornejo va embarcar a la nau almirall San Felipe. Van salpar de Cadis el 23 de març de 1732. Al San Felipe també hi havia Zenón de Somodevilla, futur marquès de La Ensenada, i Jorge Juan, que aleshores era sotsbrigadier de guàrdies marines. Després de vèncer un fort temporal, la flota va arribar a Alacant, punt de concentració de tots els vaixells que, sota el comandament de l'almirall Blas de Lezo, havien de participar a l'operació. El 15 de juliol l'expedició, composta per 518 naus, entre les de guerra, les mercants i les llanxes auxiliars, es va fer a la mar. Forts temporals la van obligar a refugiar-se a la rada del cap de Palos. Quan va haver amainat el temporal es va tornar a fer a la mar, i el 29 de juny s'acostava a Orà. Tot seguit van començar les operacions. Dues fragates van escombrar la platja amb foc creuat i constant; el vaixell Castilla –dirigit pel comandant José Navarro, futur marquès de La Victoria– va protegir el desembarcament de 30.000 homes.

L'1 de juliol, després d'una àrdua lluita, es va reconquerir Orà. El dia 3 s'acabaven les operacions amb la conquesta de Mazalquivir. Tot i que les baixes van ser poques, Pere Virgili, com a cap sanitari, va haver d'organitzar l'assistència hospitalària i tenir cura dels ferits.

L'1 d'agost, després de dotar Orà amb una guarnició regular, reparar-ne les fortificacions i augmentar-ne l'artilleria, la flota de Cornejo va sortir en missió d'escorta cap a Màlaga, Alacant i Barcelona, i va tornar a Cadis el 2 de setembre de 1732.

PARÍS

Pere Virgili no tenia repòs. Només feia vuit dies que havia tornat a Cadis quan el que aleshores era ministre de Marina, José Patiño, li va notificar, amb data 10 de setembre, la concessió d'una beca per poder anar a París durant un any a «perfeccionar-se en l'exercici de l'anatomia i la cirurgia», i a més «que se li ajusti i pagui allò que se li pugui deure del seu sou; que durant l'absència es continuï pagant el sou, com si fos present, a qui en tingui el poder, i per consideració a les despeses que li causarà el viatge, S. M. s'ha dignat a concedir-li per via de gratificació tres mil rals de billó».

Ràpidament, Pere Virgili va marxar cap a París. La ciutat del Sena era considerada aleshores el centre més prestigiós en matèria de cirurgia i anatomia de tot el món, i tenia una població de més de mig milió d'habitants. Hi havia dues ciutats que li disputaven la supremacia: Leiden, més

Retrat de Gerard Van Swieten

versada en medicina que en cirurgia, al front de la qual es trobava la figura de Boerhaave (1688-1738), i Pàdua, amb una tradició anatòmica més que quirúrgica, heretada de Vesalius, Falloppio i Valsava, i que tenia com a màxim exponent Giovanni Battista Morgagni (1682-1771), l'introduïdor de l'anatomia patològica.

A França era costum –aquest fet l'he comprovat als arxius de la facultat de Montpeller– que l'aprenent s'allotgés a casa del seu mestre. Pere Virgili es va allotjar a casa d'un prestigiós i jove cirurgià –un any més jove que ell– anomenat Claude Le Cat (1700-1768). Ell va ser el seu mestre, tutor i guia a la ciutat parisenca. Més endavant Pere Virgili li va recomanar el seu cunyat, Lorenzo Roland, i el seu alumne Agustín Lacomba, fill de Juan Lacomba.

Claude Le Cat era natural de Rouen. Va ser cirurgià major del rei de França. L'any 1749 va editar a Rouen el llibre *Lettre concernant l'opération de la taille, pratiquée dans les deux sexes*. Va ser un gran expert en urologia i en intervencions de litotomies. Va modificar la tècnica de l'anglès Guillem Cheselden sobre litotomia, va inventar

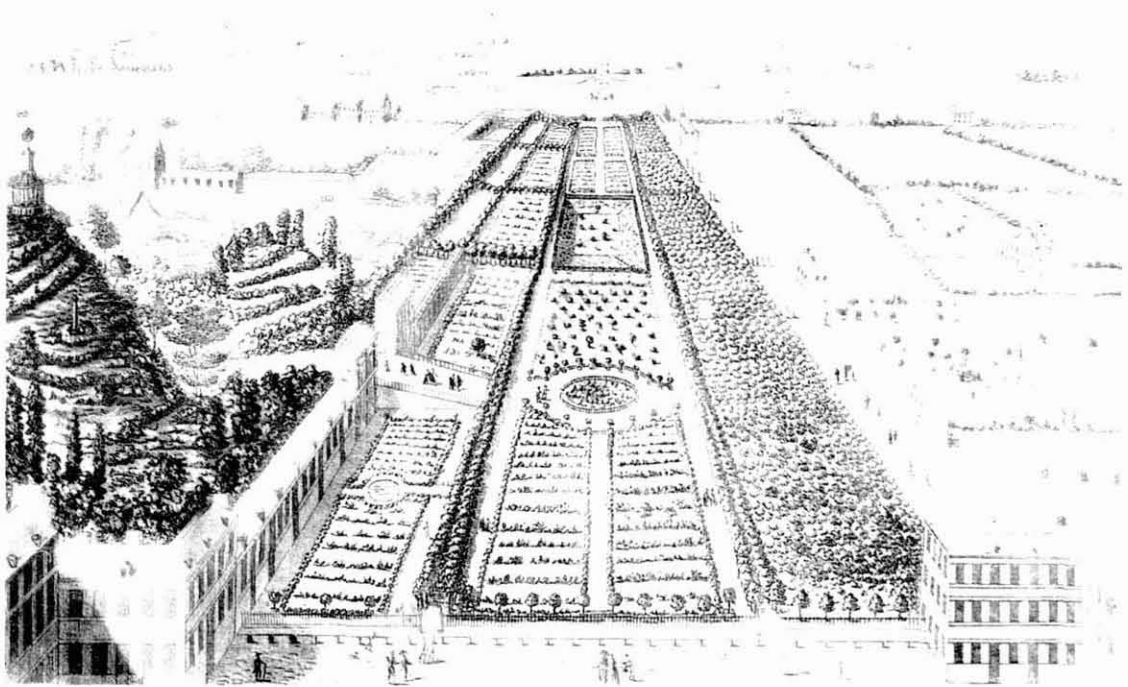
diversos instruments quirúrgics per extraure pedres, tenalles per trencar-les, pescapedres, gorgeres amb el bisturí cobert, que van ser molt ben acceptats pels cirurgians de l'època.

A més, va publicar obres no relacionades amb la urologia, entre les quals hi ha *Traité de la couleur de la peau humain*, *Traité de l'existence de la nature et des propriétés du fluide des nerfs*, *Cours abrégé d'osteologie*, que formaven part d'una biblioteca propietat de Francesc Canivell. Le Cat va arribar a ser un dels cirurgians de més anomenada del seu temps. Al seu costat, Pere Virgili va practicar litotomies, i n'arribà a ser un expert, fins al punt d'extreure càlculs netament en menys de tres minuts. Quan va tornar a Espanya va sorprendre els seus col·legues per l'habilitat i la tècnica d'extracció, i d'aquesta manera va contribuir a l'avenç de la nostra cirurgia urològica.

A París, l'autèntic ensenyament medicoquirúrgic es feia al marge de la facultat. Destacava, entre d'altres, l'Académie Royale, creada l'any 1731, successora del Jardí del Rei. El primer director en va ser Jean Louis Petit (1674-1750), el més il·lustre cirurgià d'aquell temps. Els títols que s'hi expedien eren equiparables amb els que es donaven a la facultat.

Pere Virgili, guiat per Le Cat, degué escoltar les classes que hi donava J. L. Petit sobre traumatismes i commocions cerebrals, fractures òssies, osteomalàcia, xoc traumàtic, estrangulacions herniàries, amputacions (on feia servir noves tècniques d'incisió i torniquet hemostàtic que havia perfeccionat del seu compatriota Morel, cosa que va contribuir al descens de la mortalitat dels intervinguts). Al 1723 Petit va editar *Traité des maladies des os, dans lequel on a représenté les appareils et les machines qui conviennent à leur guérison*.

D'altres cirurgians de renom també impartien ensenyaments quirúrgics a l'Académie Royale. Entre ells podem citar René Jacques de Garengeot (1688-1759) –que l'any 1722 va reeditar el *Traité des opérations de chirurgie* i el 1725 el *Nouveau traité des instruments de chirurgie*, totes dues obres seves–, George de La Faye (1699-1788) –expert en tècniques de desarticulació dels ossos, molt necessàries per evitar la propagació de gangrenes–, François Quesnay (1694-1777)

Jardin des Plantes de Paris al començament del segle XIX

—partidari de les trepanacions dels traumatismes cranials i autor de l'obra *Observaciones sobre los efectos de la sangría* editada l'any 1730—, l'oftalmòleg Charles de Saint Yves (1677-1736) —que el 1722 va publicar el *Nouveau traité des maladies des yeux*—, el citat Jean Louis Petit, que feia dacriocistotomies i extraccions de cristal·lí, i el més famós de tots, Jacques Daviel (1696-1762), el primer que va operar les cataractes mitjançant l'extracció del cristal·lí, i que va treballar diverses vegades a Espanya.

Entre els més respectats litotomistes de l'Académie Royale cal esmentar Sauveur François Morand (1697-1773), autor del *Traité de la taille en haut appareil avec une lettre de M. Winslow sur la même matière* (1728), que va introduir al país la nova tècnica d'operació lateral per extraure càlculs que utilitzava l'anglès William Cheselden (1688-1752), que més endavant va ser perfeccionada per Le Cat; Le Dran (1697-1773), que va publicar *Parallèle des différents manières de tirer la pierre hors la vessie* (1730), i Jean Baisaillac, més

conegut com Frère Come (1703-1781). Morand, a més de les litotomies, feia operacions de desarticulació d'ossos i va ser l'introduïdor de la pols agàrica a les sagnies. Le Dran era expert en el tractament de les commocions cerebrals.

L'obstetrícia, branca de la cirurgia, l'ensenyava i la practicava a l'Académie Royale el cirurgià reial François Gigot de La Peyronie (1678-1747). Dos prestigiosos centres mèdics, l'Hôtel Dieu, dirigit per Gregoire, i la Facultat de Medicina, que dirigia el professor del Collège Royal Jean Astruc (1684-1766), també impartien ensenyaments tocològics. Astruc era un destacat expert en malalties venèries, que va publicar *De morbis veneris* (1736).

Un altre anatòmic notable era Jean Baptiste Sénac (1693-1770), metge de cambra de Lluís XV i director de la Infirmerie Royale de Versailles. Els seus articles d'anatomia es publicaven a la prestigiosa revista *Mémoires de l'Académie des Sciences*, on feia pocs anys havia publicat l'uròleg i ginecòleg Alexis Littre (1658-1726), que Pere Virgili cita a les *Observaciones*.

Gravat de l'Escola de Medicina de París el 1769

En aquell temps a París tenien molta difusió dues veteranes revistes mèdiques: el *Journal des Savants*, que s'havia començat a editar el 1665, i el *Journal de Médecine*, que va aparèixer per primera vegada al 1683. L'any 1743 es va començar a editar la revista *Mémoires de l'Académie Royale de Chirurgie*, que recollia els principals treballs i novetats quirúrgiques que anaven apareixent. El primer any s'hi va publicar el treball de Pere Virgili *Sur une bronchotomie faite avec succès* (primer tom, volum III, pàg. 141), que més tard Van Swieten va comentar favorablement. La revista es va deixar d'editar l'any 1776.

Pere Virgili també degué conèixer el *Jardin des plantes* que pertanyia a l'Académie des Sciences, on es feien «demostracions de plantes i de química».

També degué recollir les noves tendències d'interpretació científica del mecanicisme, l'empirisme racionalitzat i el vitalisme, i la siste-

matització de l'observació clínica elaborada per T. Sydenham (1624-1668) i perfeccionada per Boerhaave en el llibre *Aforismos sobre el diagnòstico y terapia de las enfermedades* (1709), conceptes que més endavant ell mateix va posar en pràctica a les *Observaciones*.

El van influir molt els treballs de l'uròleg Fèderic Ruysch *Thesaurus anatomicus* (Amstel, 1701-1715), que cita a les *Observaciones*, i l'obra *Adversaria anatomica prima*, de l'anatomopatòleg Giovanni Battista Morgagni, on descrivia minuciosament l'anatomia de la laringe (pot ser que Pere Virgili la tingués en compte quan va practicar la famosa intervenció de «broncotomia»). Pere Virgili va conservar el contacte amb molts d'aquests grans metges, directament o bé a través dels alumnes, i va mantenir correspondència amb alguns d'ells, com ara Le Dran, Morand, La Faye, Levret, Jussieu...

7

MATRIMONI DE
PERE VIRGILI

Pere Virgili va ser a París un any just. Al novembre del 1733 ens consta que ja treballava a l'Hospital Reial de Cadis, on practicava litotomies al costat de Lacomba. Aquest cop l'estada a Cadis es va allargar fins a l'estiu del 1735, data en què va tornar a marxar cap a Amèrica. En aquest període, fosc per als biògrafs, va dur a terme les tasques habituals per a ell. Segurament és en aquesta època que va fer la intervenció de broncotomia a un soldat del Regiment de Cantàbria afectat d'una violenta inflamació d'angines que li impedia respirar. Li va fer una incisió transversal a la tràquea perquè entrés aire als pulmons; aquesta tècnica era desconeguda fins aleshores. La intervenció va ser publicada a la prestigiosa revista quirúrgica *Mémoires de l'Académie Royale de Chirurgie*, de París, l'any que es va començar a publicar, tal com ja hem comentat.

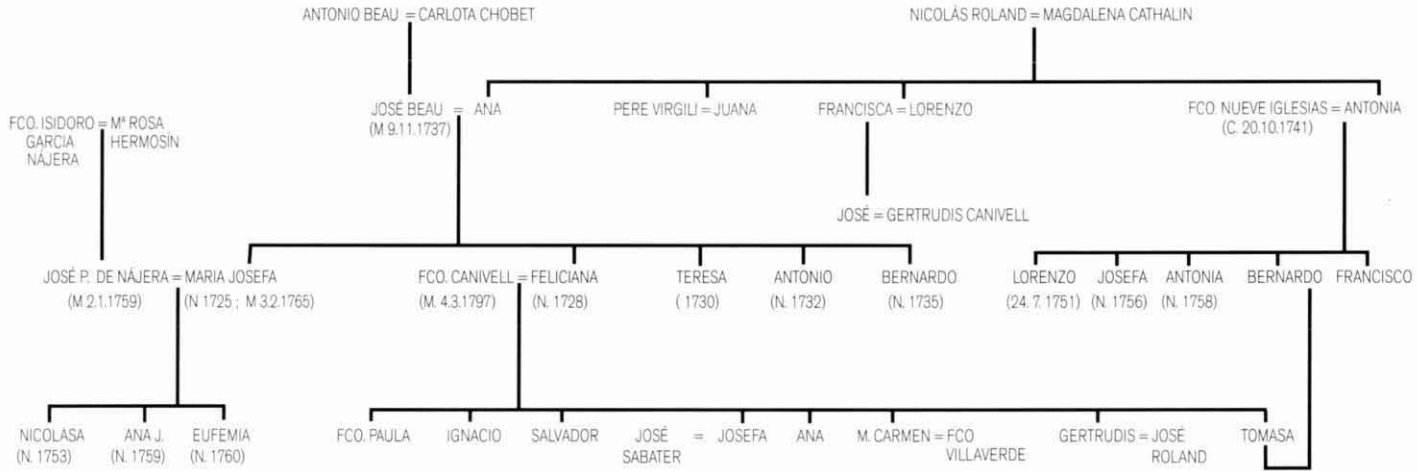
Al 1734 es va produir l'enllaç matrimonial de Pere Virgili amb Juana Magdalena Roland. La cerimònia va tenir lloc el 28 d'octubre, i la benedicció el 22 de novembre a l'oratori de San Felipe Neri de la capital gaditana.

El Llibre 2n. de matrimonis secrets, foli 145, de la parròquia de Santa Cruz de Cadis diu: «Cadis, vint-i-vuit d'octubre de mil set-cents trenta-quatre. Jo, el llicenciat Sr. Juan Antonio de Varo i Guerrero, advocat dels Reials Consells, provisor i vicari general d'aquesta ciutat i bisbat, havent precedit dispensa a les tres amonestacions que el Sant Concili de Trento disposa, per justes causes que a fer-ho m'han portat, vaig casar per paraules de present que van fer veritable i legítim matrimoni segons l'ordre de la nostra Santa Mare l'Església, el Sr. Pere Virgili, natural de la vila de

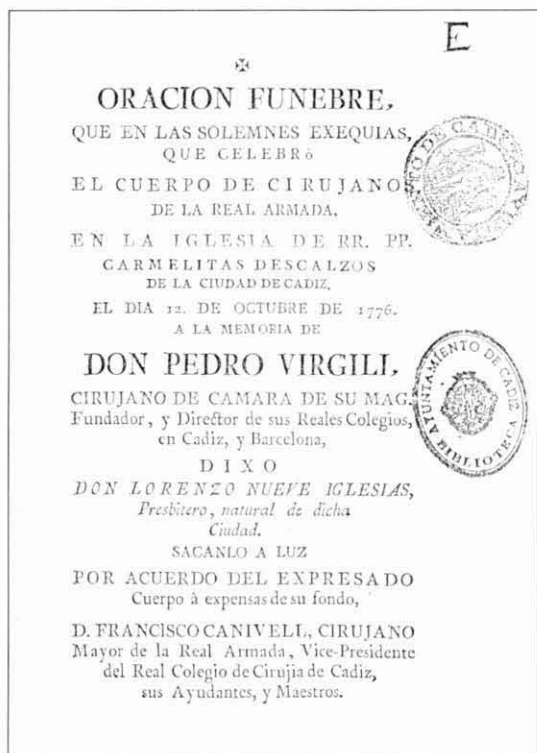
Vilallonga, arquebisbat de Tarragona, fill legítim del Sr. Pedro Juan Virgili i de la Sra. Francesca Virgili, amb la Sra. Juana Magdalena Roland, natural i veïna d'aquesta ciutat, filla legítima del Sr. Nicolás Roland i de la Sra. Magdalena Cathalin, a què foren testimonis el Sr. Casimiro García, el Sr. Francisco de la Portilla i el Sr. Juan Antonio Ruiz Moreno, tots ells veïns d'aquesta ciutat. I ho vaig signar ut supra. Sr. Juan Antonio de Varo y Guerrero (rubricat)». Nota al marge: «Van rebre

Església de Sant Felip Neri de Cadis

(N: Naixement; M: Mort; C: Casament)

Oració fúnebre dedicada a Pere Virgili

les benediccions nupcials a l'Oratori de San Felipe de Neri el 22 de novembre del mateix any. Dr. Valladares (rubricat)».

El Sr. Casimiro García, testimoni del casament, era metge titular de l'Ajuntament de Cadis i de l'Hospital Reial.

Desconeixem per què el matrimoni es va celebrar en secret. M'inclino a pensar que va ser per raons militars. A l'exèrcit era freqüent aquesta mena de cerimònies. Tres elements actuaven com a limitadors de la vinculació matrimonial dels militars. En primer lloc, hi havia una raó exclusivament econòmica. L'existència de militars casats era sinònim d'augment de despeses per a la hisenda reial, ja que, quan les dones o els fills quedaven vídues o orfes, reclamaven ajuts i pensions a l'Estat. En segon lloc, els rigors de la guerra i de la vida a les guarnicions no eren excessivament compatibles amb la vida familiar, que allunyava els militars de la total dedicació a la professió. En tercer lloc, la raó social, ja que els militars s'havien de casar amb persones del mateix rang, per preservar el decòrum de la institució.

El dia del casament l'esposa tenia divuit anys. Pere Virgili en tenia trenta-cinc. Segurament es van conèixer per mediació del cirurgià francès José Beau, natural de Tarne (Provença), que estava casat amb una germana de Juana, i que, com Pere Virgili, treballava a l'Hospital Reial de Cadis.

LA FAMÍLIA ROLAND

El matrimoni Nicolás Roland i Magdalena Cathalin, pares de Juana, procedia del regne de França, de Martega (Provença), on va néixer la primera filla (Ana). La professió del cap de família era probablement la de mariner. Sabent que molts dels seus veïns s'havien traslladat a Cadis per dedicar-se a la pesca a la badia del mateix nom i comerciar amb els barbarescs, activitat prohibida als espanyols, va decidir d'emigrar-hi. Allà va néixer Juana, que va batejar el 8 de setembre de 1715 a la catedral de Cadis el rector, Francisco Lorenzo Cantero.

A Cadis els van néixer més fills: el 28 d'abril van batejar, al sagrari de la catedral, l'únic noi, a qui van posar per nom Lorenzo Luis. Lorenzo va esdevenir demostrador anatòmic de Cadis i director i primer mestre del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona. Més endavant va néixer Antonia.

La filla gran, Ana, es va casar a Cadis amb el primer cirurgià de l'Armada José Beau, que també era provençal. Van tenir cinc fills, alguns dels quals van escriure els seus noms a la història del Reial Col·legi de Cadis. Ana va quedar vídua el 9 de novembre de 1737. La seva filla gran, María Josefa, es va casar el 22 de gener de 1749 amb l'ajudant de cirurgià major del Reial Col·legi de Cadis, Pandalús José Nájera, natural de Morón de la Frontera.

José Nájera va ingressar a l'Armada l'any 1732. Va embarcar al vaixell Príncipe. Més tard va abandonar l'Armada i va ingressar com a cirurgià al Regiment d'Infanteria de Toledo. Va guanyar les oposicions a una càtedra de cirurgia a Salamanca i l'Armada el va recuperar gràcies a Pere Virgili, que el va nomenar ajudant de cirurgià major. Dels fills del matrimoni, en van sobreviure tres filles, una de les quals es va casar amb un ciutadà nascut a la ciutat de Trujillo (regne del Perú). Al maig

Acta matrimonial de Pere Virgili. Parròquia de la Santa Creu, Cadis

del 1751 Pere Virgili el va proposar perquè anés a estudiar i a perfeccionar-se a Leiden, amb una assignació anual de 1.200 rals de billó (perquè hi anava com a mestre), junt amb els alumnes José Selvarresa i José de Béjar (a tots dos se'ls va assignar 2.100 rals de billó). Més tard, José Nájera va anar a Bolònia per capacitar-se àmpliament en medicina pràctica, i s'hi va doctorar. El 1757 va atendre el marquès de La Ensenada, que havia estat desterrat a Granada; en un informe mèdic que va emetre sobre ell recomanava que li calia un canvi d'aires, i per aquesta raó se li va

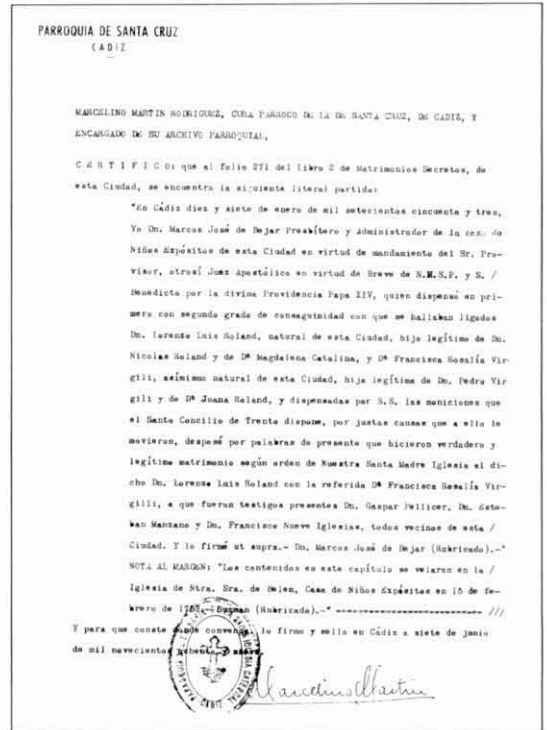
permetre traslladar-se al Puerto de Santa María, on va continuar atenent-lo. El 1760 José Nájera va embarcar com a metge de cambra a El Fénix, vaixell almirall de l'esquadra del marquès de La Victoria, amb rumb cap a Nàpols, per recollir i portar a Barcelona el futur Carles III. El 1764 va substituir Francisco Nueve Iglesias, que patia diverses xacres, com a vicedirector del col·legi de Cadis. Va quedar vidu de Josefa Beau Roland el 3 de febrer de 1765. Aspirava, enfront de Canivell, al càrrec de cirurgia major, però en va sortir malparat; ferit en l'amor propi, va demanar la

jubilació al febrer del 1769 i va fer testament a Cadis el 17 de juny de 1771. Va morir l'11 de setembre de 1772.

Maria Feliciano, la segona filla del matrimoni Beau Roland, es va casar l'any 1750 amb el cirurgià barceloní Francesc de Canivell.

Francesc de Canivell i Vila, el millor director del Reial Col·legi després de Pere Virgili, va néixer a Barcelona el 5 d'abril de 1721, fill de Josep i Maria Àngels. Es va iniciar a França en l'art de guarir. Va estudiar a Cervera, i va participar com a facultatiu a la campanya d'Itàlia. Va ascendir a cirurgià major del Regiment d'Astúries. Pere Virgili se'l va emportar a Cadis nomenant-lo bibliotecari del Reial Col·legi als 25 anys d'edat. Dominava el francès, el llatí i l'italià. Una vegada casat, el 1755 va ascendir a ajudant de cirurgià major de l'Armada i fa viatges a Veracruz i a l'Havana. Va acompanyar el científic Jorge Juan en el periple pel Marroc l'any 1766 i va ser facultatiu de l'Esquadra de D. Andrés Reggio, que va conduir a Espanya la princesa d'Astúries. El 1769 ascendeix a cirurgià major de l'Armada i vicedirector del Col·legi de Cirurgia de Cadis. L'any 1771 va aconseguir l'ús de l'uniforme per als cirurgians navals. L'any 1775 l'Armada es preparava per a la conquesta d'Alger. Abans d'embarcar-se a l'Esquadra de González de Castejón va fer testament deixant els seus béns als fills i com a usufructuària la seva esposa. Canivell va tenir un comportament admirable amb els innombrables ferits de la retirada d'Alger. Quan va morir Virgili va cessar de vicedirector perquè en van nomenar Oromí, però el 1779 se'l va restituir a l'antic càrrec i direcció. El 1789 va crear la mutualitat de les vídues i els fills de cirurgians de l'Armada. El 1790 li van concedir honors de noblesa i el 1795 honors de cirurgià de cambra. Mor a Cadis el 4 de març de 1797, a causa d'una «febre catarral». Francesc Canivell ens va deixar el *Tratado de vendajes y apósitos* (1763) i el *Tratado de las heridas por armas de fuego* (1789).

Les filles de Francesc Canivell es van esposar amb cirurgians del Reial Col·legi de Cirurgia de Cadis. María Josefa es va casar amb el tarragoní Josep Sabater, que l'any 1802 va ser nomenat director del Reial Col·legi i del Cos de Professors de l'Armada. María Àngeles es va casar amb Fran-

Certificat del matrimoni de Lorenzo Luis Roland i Francisca Rosalia Virgili a la parroquia de la Santa Creu de Cadis

cisco de Villaverde, futur mestre del col·legi de Cadis, qui, junt amb el mestre del col·legi de Barcelona Diego Velasco, el 1763 va imprimir el *Curso teórico práctico de operaciones de cirugía*, un dels millors i més complets tractats de cirurgia del seu temps. Tomasa es va casar amb Bernardo Nueve Iglesias, fill de Francisco Nueve Iglesias i Antonia Roland. Gertrudis es va casar amb José Roland i Virgili, nét de Pere Virgili.

Tornem al matrimoni Nicolás Roland i Magdalena Cathalin. La segona filla, Juana, va ser qui es va esposar amb Pere Virgili. El matrimoni va tenir un sol descendent, la seva filla Francesca, que va néixer el 17 de novembre de 1735. La va batejar l'endemà el sacerdot D. Antonio Manuel Vázquez, titular del Sagrari de la Santa Església Catedral de Cadis. Li van imposar els noms de Francesca Rosalia en record de l'àvia paterna, Francesca Bellver. El padrí de bateig va ser Juan Jerry, regidor perpetu de la ciutat, fet que indica les bones relacions que tenia Pere Virgili. El pare no va poder assistir al bateig perquè estava em-

barcat a l'Esquadra de Manuel López Pintado amb rumb cap a Amèrica.

Lorenzo Roland va ser l'únic noi del matrimoni Nicolás Roland-Magdalena Cathalin. Es va casar amb la seva neboda Francesca, filla de Pere Virgili, de la qual va tenir un fill, José. Antonia, la filla petita del matrimoni Roland-Cathalin, es va casar amb un cirurgià de

l'Armada i del Reial Col·legi, nascut al regne de França, a la regió de La Marche (bisbat de Limoges). Es deia Francisco Nueve Iglesias. Un dels seus fills, Bernardo, es va casar amb Tomasa, filla de Francesc Canivell i María Feliciana Beau. Un altre dels seus fills, Lorenzo, va ser sacerdot, i va escriure l'*Oración fúnebre* a la memòria de Pere Virgili.

8

SEGON VIATGE A AMÈRICA

EXPEDICIÓ DE MANUEL
LÓPEZ PINTADO

Amb motiu de l'enviament d'una expedició a les Índies Occidentals i d'haver-ne concedit el comandament a Manuel López Pintado, aquest, al principi de l'estiu del 1735 es va dirigir a Cadis per controlar i activar l'expedició.

La flota es va fer a la mar el 22 d'octubre de 1735. Estava composta per quatre vaixells del rei, que escortaven deu mercants. El vaixell almirall era el San Luis, i hi anaven embarcats el tinent general Manuel López Pintado i l'estat major, del qual formaven part el comissari reial Carlos Valenciano, l'ajudant de cirurgia major Pere Virgili, l'apotecari Francisco Sánchez del Canto i diversos oficials. Els altres vaixells reials eren el San Antonio, el Santa Rosa i el Retiro.

A la relació pressupostària de l'expedició hi havia una partida de 40.000 billons destinada a les despeses extraordinàries de l'Havana, entre les quals hi havia les de l'hospital, com també 8.000 billons per reemplaçar les «caixas de medicina».

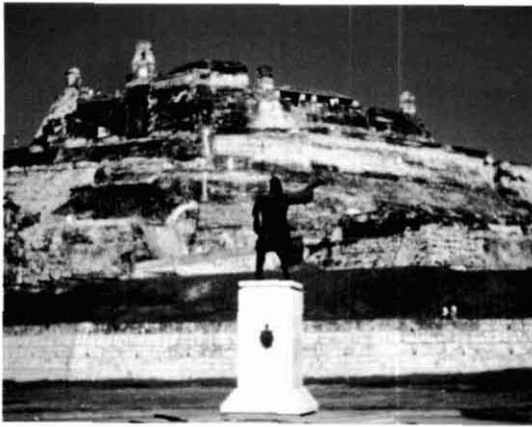

Antiga infermeria del castell de Bocachica a Cartagena d'Índies, avui convertit en botiga de souvenirs. Fotografia de l'autor

La primera escala es va fer a les Canàries, i allà Pere Virgili es va assabentar que era pare d'una nena. Al començament de desembre la flota va partir de Tenerife. Aviat van començar les penallitats. El 10 de desembre, ja endinsats a l'Atlàntic, es va espatllar el masteler del pal major d'un dels mercants de l'expedició, El Salvador. El 13 del mateix mes era el vaixell reial Santa Rosa el que passava dificultats; va començar a fer aigua, mentre els fusters, calafats i bussos de l'esquadra intentaven pal·liar l'avaria. Uns dies més tard, el 17

Pati colonial de Cartagena d'Índies. Fotografia de l'autor

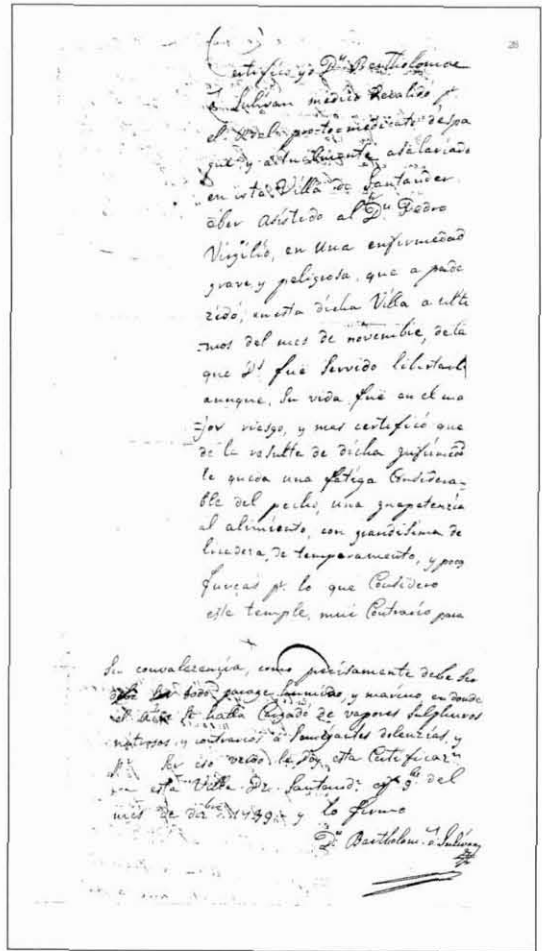

Castell de San Felipe de Barajas, a Cartagena de Indias; a sota, estàtua de Blas de Lezo. Fotografia de l'autor

de desembre, el vaixell reial El Retiro, a causa d'una epidèmia que s'hi havia declarat i per la qual ja havien mort deu homes, demanava que «se'l socorregués amb dietes i medecines i que passés el cirurgià de la nostra capitana [Pere Virgili] a reconèixer les malalties, que d'aquesta visita en resultaria les medecines que se li pogués subministrar, i es va executar, i en la visita es va formar una relació en què es va declarar el mode curatiu que havia d'observar el cirurgià d'El Retiro i es van subministrar alguns medicaments».

El dia 22, des d'El Retiro notificaven que «proseguia la malaltia i que havien mort cinc homes més i que per als convalescents ja no els quedaven dietes i per consegüent medecines». Amb aquesta notícia i a la meitat de la travessia es va ordenar al capità d'El Retiro, José Herrera, que «fes força de vela i s'avancés a amurar a Puerto Rico».

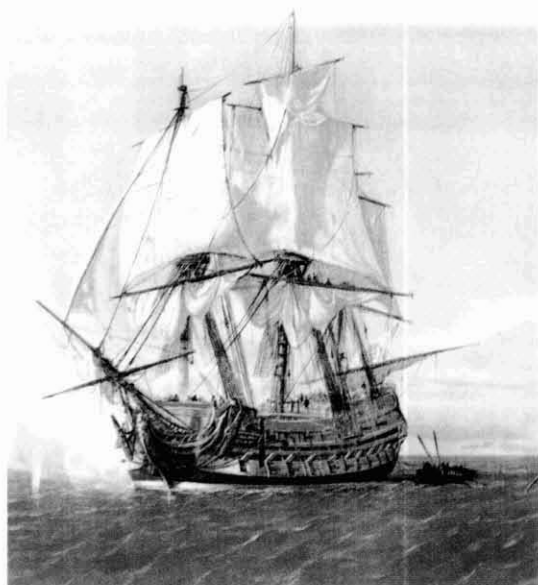
Aquestes incidències relaten la crua realitat d'aquells viatges a Amèrica, en què la calor, la humitat, la mala conservació dels aliments, la poca higiene, l'amuntegament humà i de vegades animal, els mareigs, el tipus de productes que es transportava, els traumatismes a bord, etc. produïen molts estralls entre la tripulació, i formaven veritables brous de cultiu per a la propagació de gèrmens causants de malalties, entre les quals eren corrents la febre groga, el tifus exantemàtic, els processos salmonel·lòsics, les febres pútrides, la disenteria, l'escorbut i la sarna, que

Certificació del Dr. Bartolomé O'Sullivan sobre la greu malaltia que va patir Pere Virgili a Santander l'octubre del 1739. Arxiu de Simancas

constituïen les principals causes de mortalitat dels navegants.

La flota va continuar el camí, i gairebé un mes després d'haver sortit de Tenerife, tenia a la vista l'illa de San Martín, a l'arxipèlag de Barlovento, des d'on van fer rumb a San Juan de Puerto Rico. Allà els esperava El Retiro. Sense deixar de navegar, el dia 12 de gener de 1736 van arribar a la badia d'Ocoa (Santo Domingo), on van fondejar, van fer provisió, van reparar les avaries i es van recuperar del viatge. Van reprendre la travessia el 23 de gener; després de vorejar l'illa de Cuba es van dirigir a la península de Yucatán. El 14 de febrer tenien a la vista Veracruz, el port de destinació, i hi fondejaven després de vèncer una forta tempesta.

Vaixell espanyol del segle XVIII. Museu Naval (Madrid)

Castell d'El Fuerte amb les seves bateries a l'entrada de la badia de l'Havana

Joan. L'assistència, però, era tan deficient que al cap de sis o set mesos de ser allà, malgrat que els frares havien cobrat l'anomenada «temporada» (un pes per cada plaça), van haver de traslladar els pacients a bord dels vaixells, on van ser més ben atesos. Pere Virgili ho explica en una carta

dirigida a l'intendent general de la Reial Armada, datada el 1757, on recomana la construcció d'hospitals reials, que serien més econòmics per a les arques de l'Estat. Hi afegia que es podria instal·lar un bon hospital a la «casa que servia de comptadoria de l'Armada de Barlovento i al magatzem que li és adjunt».

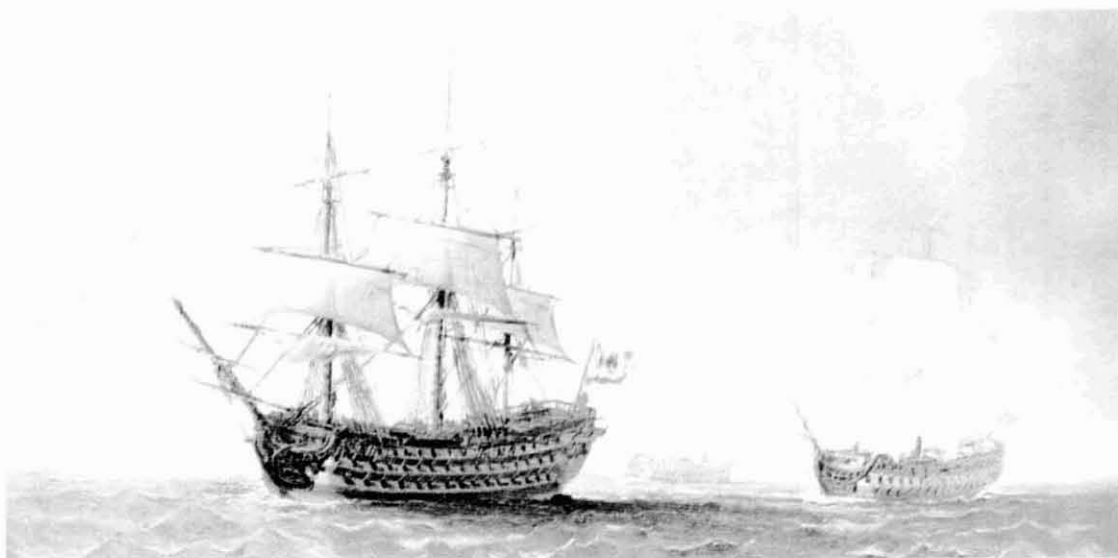
A Veracruz van esperar l'arribada de mercaderies procedents de Manila i d'El Callao (Lima), que primer es desembarcaven a Acapulco i d'allà es transportaven per terra. Una vegada acabades les operacions comercials, la flota (formada per quatre vaixells del rei, inclosos els dos que transportaven argent viu, i vuit mercants carregats d'or, argent, sedes, grana, anýil, coure, vainilla, sucre, tabac, cacau, llana de vicunya, pal de campetx i d'altres productes exòtics) va sortir del port de Veracruz el 10 de maig i va arribar el 10 de juny a l'Havana, on van recalar poc temps, el just perquè els vaixells de guerra poguessin fer aiguada i els mercants descarreguessin la càrrega que portaven per a aquesta ciutat i carreguessin sucre i tabac.

Amb l'autorització de l'Excm. Sr. José Patiño es va transbordar la càrrega del vaixell San Luis al nou vaixell almirall, América, on també es va traslladar l'estat major. L'1 de juliol de 1737 van llevar àncores i van fer rumb a Espanya. Van arribar a Cadis a la fi d'agost. Entre la multitud que presenciava l'entrada de la flota al port gadità hi havia una nena de gairebé dos anys, que, juntament amb la seva mare, esperava la tornada del seu pare, a qui encara no coneixia.

TERCER VIATGE A AMÈRICA. EXPEDICIÓ DE JOSÉ PIZARRO

Amb prou feines havien passat sis mesos des de la tornada. Pere Virgili mirava de millorar el currículum, i per això va sol·licitar des de Cadis (10 de març de 1738) al marquès de La Ensenada la gràcia per embarcar-se novament cap a Amèrica amb la primera flota que sortís. Concedida la gràcia, el dia 2 de juny de 1738 tornava a marxar; aquesta vegada amb la flota del comandant general, José Pizarro.

La flota es componia de sis vaixells. Pere Virgili, com a ajudant de cirurgià major, formava part

Vaixells de l'època de Pere Virgili

Arsenal d'El Ferrol

de l'estat major i viatjava al vaixell almirall Guipúzcoa. L'esquadra transportava pertrets a l'Havana i argent viu a Veracruz.

L'Hospital de San Juan de Montes Claros (Veracruz) es caracteritzava per la mala assistència i per la gran mortalitat dels que hi ingressaven. D'aquesta manera ho comentava Pere Virgili: «L'any 38, que hi va anar l'esquadra de l'Excm. Sr. Pizarro, va ser necessari que l'intendent, Andrés Ximenes, donés el sopar a compte de S. M. als malalts que hi havia a l'Hospital de San Juan de Montes Claros. La manca de bons cirurgians a l'Havana va determinar que el mateix any 38

l'esquadra de l'Excm. Sr. Pizarro habilités un hospital, a compte de S. M., en una casa gran que havia construït el bisbe, perquè a més els pares de Sant Joan de Déu no tenien llits, medicaments ni aliments. En aquest hospital es va poder comprovar, gràcies a la competència, observació i zel dels cirurgians de l'esquadra, una reducció del nombre de les estades dels pacients hospitalitzats, i a més van disminuir les despeses de la Hisenda Reial, tal com pot informar l'intendent Andrés Ximenes Cárrega».

Per aquest intendent sabem que també van ser a Cartagena d'Índies i a Portobelo. Ell portava instruccions d'Espanya per als comissaris de l'Armada, una de les quals fa referència a l'estada dels mariners malalts a l'Hospital Reial de Sant Isidre de l'Havana. L'esquadra va tornar a Espanya carregada de cabals; va desembarcar el 13 d'agost de 1739 a Guarnizo (Santander).

MALALTIA DE PERE VIRGILI

En arribar, Pere Virgili va haver de quedar-se a Guarnizo mentre es desarmava el vaixell Guipúzcoa, perquè s'havia donat l'ordre que els cirurgians de la dotació es quedessin prop de la nau. Davant d'aquest contratemps, Pere Virgili va sol·licitar

Plànol de la badia de Cartagena d'Índies

Defensa de Cartagena d'Índies per Blas de Lezo el 1740. Pintura atribuïda a Mota

llicència a l'autoritat per «restituir-se» al Departament de Cadis i d'aquesta manera poder continuar els «mèrits» a l'hospital.

A més, des de Cadis el demanaven. L'intendent Varas i Valdés va enviar una carta al Sr. Zenón de Somodevilla, datada l'1 de desembre de 1739, on li sol·licitava que es destinés Pere Virgili a aquest departament, perquè «com que aquest Hospital Reial de Marina es troba amb un nombre considerable de malalts (...) per al guariment dels quals es necessita, no tan sols la competent dotació de cirurgians hàbils, sinó la d'ajudants de cirurgians majors que la dirigeixin, i atenguin ells mateixos igualment aquest guariment i l'ensenyament en demostracions anatòmiques (...) per tal d'instruir els cirurgians (...) i no havent-hi aquí per fer tot això altre ajudant que el Sr. Gaspar de Pellicer, que no ho pot atendre tot (...) es restitueixi en aquesta plaça».

Però la màxima autoritat, el Sereníssim Sr. Infant Almirall, dona ordres al comissari de província de Marina perquè «previngui» Pere Virgili que de manera imminent se'l passarà a El Ferrol, per tal de donar-li un càrrec en aquest lloc.

Mentrestant, Pere Virgili cau malalt: pateix un fort dolor al costat (pneumònia?), i ha de rebre assistència del metge Bartolomé de O'Sullivan, que en certifica el mal:

«Certifico, jo, Sr. Bartolomé de O'Sullivan, metge revalidat pel Reial Protomedicat d'Espanya, i actualment assalariat en aquesta vila de Santander, que he assistit el Sr. Pere Virgili en una malaltia greu i perillosa, que ha sofert en aquesta vila a la fi del mes de novembre, de la qual Déu s'ha dignat lliurar-lo, tot i que la seva vida va ser en el major risc, i a més certifico que de resultes de

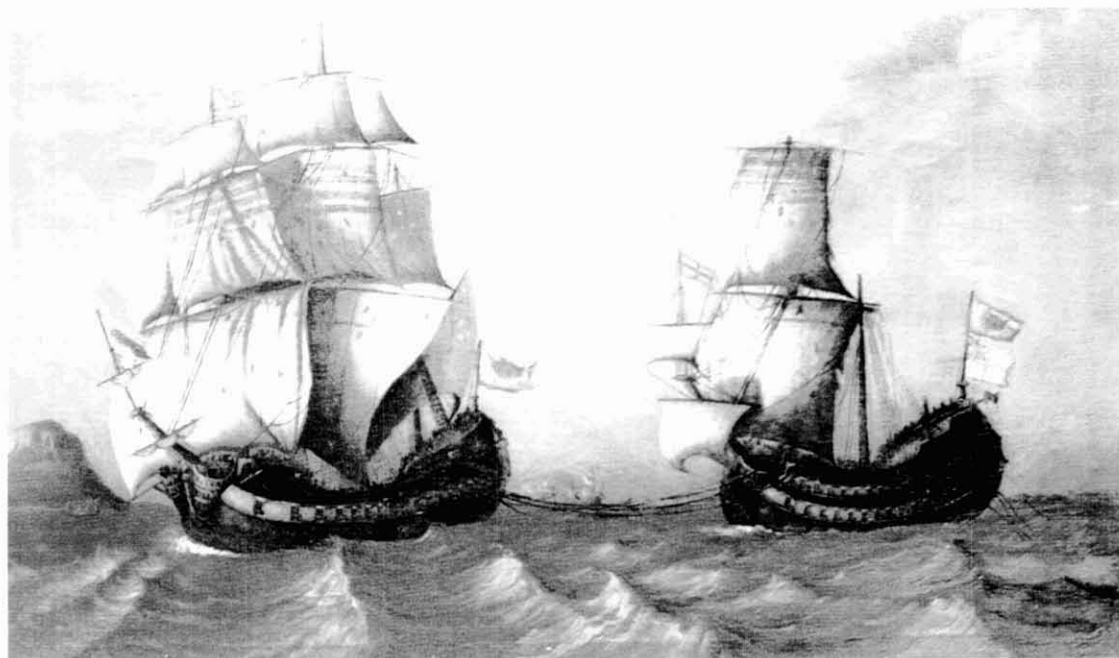
l'esmentada malaltia li resta una fatiga considerable del pit, una inapetència per l'aliment, amb grandíssima delicadesa de temperament, i poques forces, per la qual cosa considero aquest clima molt contrari per a la convalescència, com precisament ho ha de ser tot paratge humit i marí, on l'aire està carregat de vapors sulfurs nitrosos i contraris a aquests mals, i perquè això és veritat, li dono aquesta certificació en aquesta vila de Santander el 9 del mes de desembre de 1739, i el signo. Sr. Bartolomé de O'Sullivan».

Una vegada recuperat de la malaltia, Pere Virgili, acatant les ordres que havia rebut, va recollir la seva «caixa d'eines» i va embarcar, el 30 de desembre de 1739, en una nau francesa amb rumb a La Graña (El Ferrol), on va arribar el 6 de febrer de 1740.

EL FERROL

La missió que se li va encomanar va ser d'organitzar i dirigir els aspectes sanitaris de l'esquadra que s'estava «apromptant» per sortir cap a Amèrica: fer provisió de medicaments, de roba d'infermeria, de caixes d'eines de cirurgia i d'altres coses necessàries per a l'expedició. Mentrestant, a Cadis insistien reclamant la presència de Pere Virgili a l'hospital, tal com demostra la carta de Juan Varas i Valdés a Zenón de Somodevilla, datada el 22 de març de 1740.

En aquesta mateixa data Josep Virgili, germà de Pere Virgili, tinent de fusellers del Regiment de Catalunya amb destinació a Badajoz, era de pas a Cadis, i va aprofitar l'oportunitat per visitar la família del seu germà.

Vaixell de Blas de Lezo remolcant una nau anglesa capturada en un combat. Museu Naval (Madrid)

QUART VIATGE A AMÈRICA

L'any 1740 es va confiar al tinent general Rodrigo de Torres i Morales el comandament de l'Esquadra que s'estava preparant a El Ferrol per navegar a Amèrica amb la missió de socórrer l'Esquadra de l'almirall Blas de Lezo, que defensava Cartagena d'Índies dels atacs de l'anglès Vernon.

Pere Virgili va viatjar-hi com a ajudant de cirurgia major, formant part de l'estat major i embarcat al vaixell almirall Invencible.

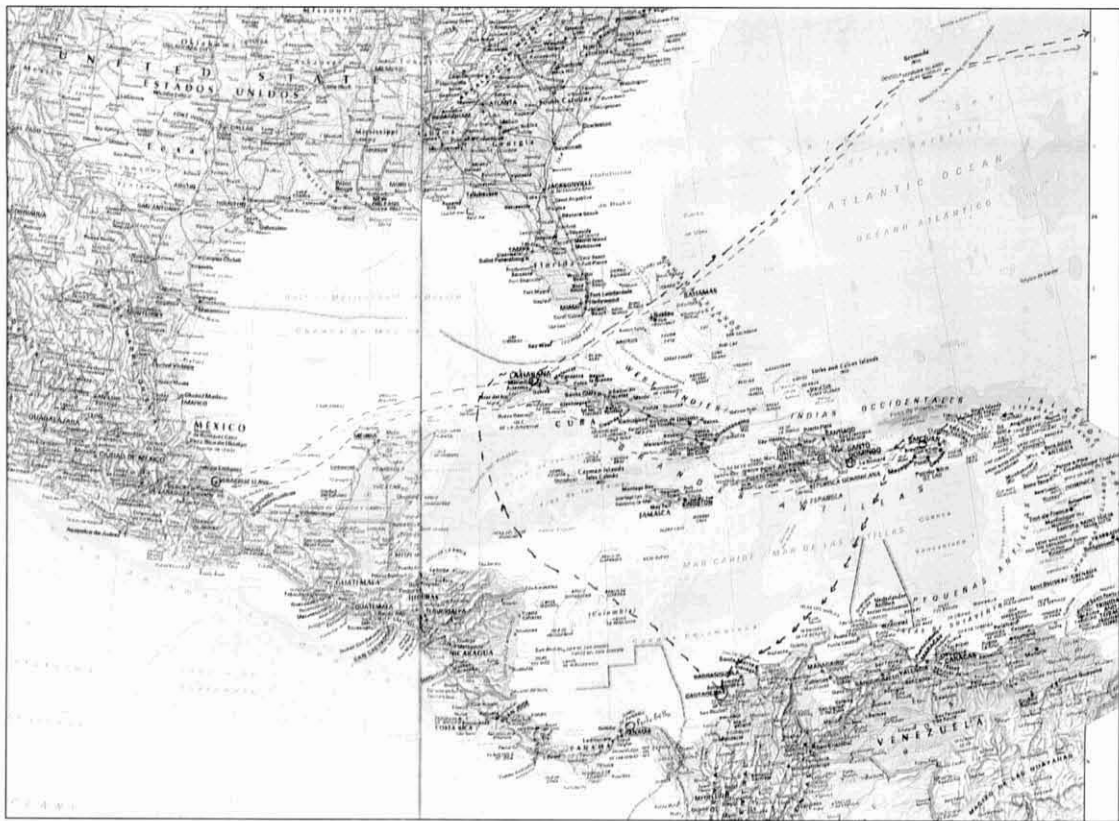
Abans d'arribar al continent americà van fer escala a l'Aguada (Puerto Rico) i van arribar a Cartagena d'Índies el 31 d'octubre de 1740. Tant a l'Aguada com a Cartagena van haver d'atendre molts mariners d'una malaltia tan maligna que molts en van morir. Va ser necessari crear un hospital a compte de S. M., a causa de la mala o nul·la assistència que se'ls va donar a l'Hospital de Sant Joan de Déu.

El 20 de desembre de 1740 Pere Virgili sol·licitava des de Cartagena, en una carta dirigida a l'intendent de Cadis, que se li enviés una relació de medicaments necessaris per a l'esquadra

de Rodrigo de Torres, perquè les que havien portat des d'El Ferrol s'havien esgotat a causa de la gran quantitat de malalts que s'havia de curar. Des d'El Ferrol i Cadis van enviar medicaments i tota mena de mercaderies a les esquadres de Rodrigo de Torres i de Blas de Lezo.

L'esquadra, després de desembarcar pertrets a Cartagena i d'auxiliar la plaça, es va traslladar el 8 de febrer de 1741 a l'Havana, que aleshores estava amenaçada pels vaixells de Vernon, el qual s'havia retirat de Cartagena.

Des de l'Havana, Pere Virgili es va preocupar perquè al seu cunyat Lorenzo Roland se li concedís (després de quatre anys de suplència a l'Hospital de Cadis) la plaça de segon cirurgia de l'Armada i que fos becat per anar a París durant tres anys, a fi de perfeccionar-se. Zenón de Somodevilla, en una carta dirigida al Sereníssim Infant Almirall General, datada el 21 d'agost de 1741, anota: «mereix que se l'atengui, ja que Virgili en la seva professió és singular, així com en l'aplicació i l'assistència fent cures molt especials, i m'assegura que el seu cunyat (per qui demana) manifesta igual habilitat i aplicació (...) Ho sol·licita Virgili i ho recomana el Sr. Rodrigo de Torres (...)».

Traçats dels viatges realitzats per Pere Virgili a Amèrica elaborat per l'autor

El 30 de juny de 1742 es va incendiar, a causa d'un llamp que va caure al port de l'Havana, el vaixell almirall Invencible, i en aquest lamentable accident van morir setze persones i vint-i-una van quedar ferides. La resta de la dotació, inclòs el general, es va salvar.

A l'Havana cada mes es passava revista a la flota de Rodrigo de Torres, composta per 4.542 homes. A l'Arxiu de Simancas he pogut comprovar els comunicats de les revistes mensuals fetes entre el desembre del 1742 i el setembre del 1744. A totes elles Pere Virgili hi era present, com a component de l'estat major. Aquest fet és molt important, perquè aclareix uns anys que sempre havien estat foscos per als principals biògrafs de Pere Virgili.

Al març del 1743 Pere Virgili va sol·licitar que li enviessin més medicaments des d'Espanya, ja que serien molt necessaris si s'havien de mantenir en aquells paratges sis mesos més. Un dels subministraments, que li va enviar la fragata Nuestra

Señora del Rosario, al novembre va caure en mans dels corsaris anglesos. A la sol·licitud Pere Virgili feia constar que les caixes de medicaments de l'esquadra estaven molt deteriorades per l'ús i per la descomposició que produïen la calor i la humitat del país.

Des d'El Ferrol van sortir diversos vaixells amb rumb a l'Havana, portant provisions per a les naus que s'hi construïen a fi de fer front als anglesos que pretenien aquells dominis. Entre el material hi havia roba d'infermeria, dues «caixes d'eines de cirurgia» procedents de Sant Sebastià i dues «caixes de medecines» d'El Ferrol.

En una altra ocasió, l'abril del 1744, Pere Virgili tornava a sol·licitar a l'intendent de Marina més «caixes de medecines», al·legant que les altres havien arribat en mal estat, i per tant caldria que li enviessin els «remeis simples perquè es conserven molt més temps que els composts, que es podran treballar quan calgui ja que a l'esquadra

tenim dos apotecaris i els podran elaborar». Mentrestant, a Cadis, l'esposa de Pere Virgili, que estava sola amb la filla de vuit anys Francesca Rosalia, feia testament, i la deixava com a hereva universal, llevat de cent escuts destinats a la seva mare, ja vídua.

Al setembre del 1744 es preparava l'habilitació i l'armament de l'esquadra de Rodrigo de Torres per tornar a Espanya. La flota, amb el vaixell Glorioso enarborant el pavelló, conduïa nou milions de «pesos fuertes» a El Ferrol.

Per fi va arribar l'alliberament de Pere Virgili: «Havent-se restituït a Espanya en els vaixells a càrrec del tinent general Sr. Rodrigo de Torres,

l'ajudant de cirurgia major de l'Armada, Sr. Pere Virgili, l'he destinat en aquest departament per tal que continuï el mèrit a l'hospital de Marina d'aquesta plaça, tenint cura de l'ensenyament dels cirurgians i fent-se càrrec dels encàrrecs que li faci el cirurgià major Sr. Juan Lacomba; cosa que participo a V. S. perquè en tingueu coneixement i ho compliu. Que Déu guardi V. S. molts anys. El Pardo, 9 de març de 1745. El marquès de La Ensenada; Sr. Alexo de Rubalcava. Cadis, 3 d'abril de 1745. Passeu aquesta ordre a la Comptadoria Principal de Marina, i anoteu-ne el que correspongui a l'assentament de l'ajudant de cirurgia major de l'Armada Sr. Pere Virgili».

9

RETURN A CADIS

En tornar a Cadis després de set anys d'absència, Pere Virgili es va trobar amb un seguit de novetats. Una, que el seu mestre i superior, el cirurgià major de l'Armada Juan Lacomba, es trobava en un estat molt precari de salut a causa de l'edat i dels molts pacients que havia hagut d'atendre.

El Sr. Infant Almirall General Felip, tenint present l'avançada edat i les xacres que patia Lacomba, «que a penes li permetien l'exercici del càrrec en tots els aspectes», per facilitar-li el possible alleujament i el descans, el 20 de desembre de 1741 va ordenar a Zenón de Somodevilla i a Francisco de Varas que «en serveixi les absències i malalties l'ajudant de cirurgia major Sr. Gaspar de Pellicer, i que el succeeixi a la propietat de la plaça sempre que per qualsevol accident es trobi vacant, per consideració als especials i dilatats serveis que ha prestat, i perquè per ser el més antic de la seva classe li correspon aquest distintiu i ascens».

Però l'infant Felip va haver de partir cap a Itàlia a defensar els drets que havia heretat de

l'emperador Carles VI d'Àustria. Va marxar amb un exèrcit compost per 15.000 homes, i es va endur com a secretari d'Estat i Guerra Zenón de Somodevilla, marquès de La Ensenada. En marxar, el càrrec d'almirall general de Marina va ser ocupat per José de Campillo, que el va ocupar poc temps, ja que va morir l'11 d'octubre de 1743. La plaça la va ocupar el marquès de La Ensenada, que els reis van voler premiar per la tasca que havia dut a terme a Itàlia, i li van designar la governació dels ministeris d'Hisenda, Guerra, Marina i Índies. Cal fer notar que a Ensenada i Virgili els unia una antiga i bona amistat.

Làpida a l'exterior de la casa de Jorge Juan a Cadis, en record de les reunions de l'Asamblea Amistosa Literària. Fotografia de l'autor

Façana de la casa de Jorge Juan a Cadis, on es reunia l'Asamblea Amistosa Literària, a la barriada gaditana del Pópulo. Fotografia de l'autor

*Instrumentos Necessarios para
los Experimentos Phisicos condu-
civos a la Cirujia*

1. Microscopio de Reflexion con todas sus
partes -----
2. De incidencia -----
3. Vidrios históricos de Oliva -----
4. Maquina Pneumatica con todas sus par-
tes necesarias para hacer los ex-
perimentos de los efectos de la
5. Maquina electrica -----
6. Instrumentos para Experimentos de
Moción, peso, y Equilibrio de los liquidos

N.º. Me Dava q' estos Instrumentos se hacen memoria en
Inglaterra q' no omeña, e hace alguna y como da
a aquel País D.º. Porq'uan Quisiera inteligencia
dele para dar la Comision, para que se infor-
mase qual es el mejor Maquin de ellos, y que se
trabaxe con mas perfeccion, por ser estas cosas q'
todos los dias se intentan de nuevo, e los perfi-
ccionan. Los precios, o costo de ellos tampoco lo
puedo dar, por que los liquidos = Madrid y mayo 17 de 1759

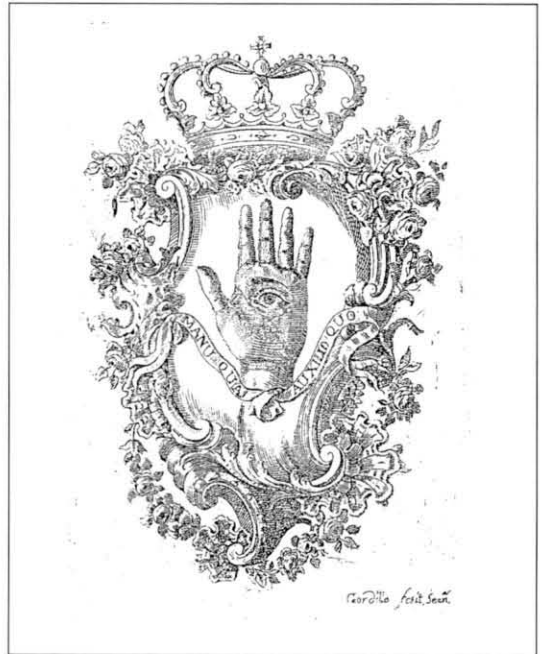
Pere Virgili

Instruments mèdics sol·licitats per Pere Virgili per al Reial Col·legi gadità

Una altra novetat per a Pere Virgili va ser la tornada de París, l'any 1745, del seu cunyat Lorenzo Roland. Durant tres anys havia estat a la capital francesa, a casa del cirurgià Le Cat, on ja havia estat anteriorment Pere Virgili perfeccionant-se en les arts quirúrgiques. Lorenzo Roland, durant l'estada a París, havia presentat la comunicació sobre la intervenció de broncotomia que havia fet anys enrere Pere Virgili, que va ser publicada a les *Mémoires de l'Académie Royale de Chirurgie* (París, 1743, t. 1, vol. III, pàg. 141).

D'altra banda, Gaspar Pellicer, metge i cirurgià, soci de la Regia Sociedad de Sevilla, ajudant de cirurgià major de l'Armada (que havia portat tot el pes de l'Hospital de Marina durant l'absència de Pere Virgili), era destinat pel marquès de La Ensenada al Departament de Cartagena (9 de març de 1746).

El rei Felip V moria sobtadament d'un atac d'apoplexia el 9 de juliol de 1746. El tron el va ocupar el seu fill Ferran VI, que va tenir sempre

Contraportada del llibre Oración fúnebre de Lorenzo Nueve Iglesias dedicat a Pere Virgili

com a lema «pau amb tots, guerra amb cap». Al seu costat va continuar com a primer ministre el marquès de La Ensenada. Un dels primers decrets que va firmar el nou rei (19 d'agost de 1746) deia: «Ha resolt el rei que quedin anul·lades i sense efecte totes les futures supervivències i mercès d'ocupacions que encara no siguin vacants i encara que s'hagin expedit els despatxos per entrar a exercir-los de seguida que vaguin, els tribunals i els ministres que toqui hauran de consultar, com si aquestes mercès no s'haguessin fet, les persones de mèrit, i circumstàncies, proporcionades a cada ocupació que vaqui, de manera que tots siguin proveïts amb subjectes que els exerceixin amb la màxima justificació i exactitud, i que a les consultes de les ciutades ocupacions, després de proposar les persones que s'acostumi amb les esmentades qualitats, es faci expressió que l'ocupació estava donada futura o supervivència, a qui i per quins mèrits i circumstàncies, o per benefici, per si S. M. el preferia als consultats per consideració a elles».

En virtut d'aquest decret quedava anul·lada la gràcia que l'infant almirall Felip havia concedit a Gaspar de Pellicer. Aquest, amb data 2 de gener

Gravat de Tarragona, del segle XVIII. Vista panoràmica des del riu Francolí

Gravat del tractament de la sífilis i les fumigacions

de 1748, enviava un memorial a l'intendent Francisco de Varas sol·licitant que per haver acabat la missió a Cartagena se'l restituís a Cadis. Així es va fer al mes de març del mateix any.

Ja a Cadis, Pellicer, davant del perill que la plaça de cirurgià major fos concedida a Pere Virgili, que també la sol·licitava, va presentar un memorial davant Francisco de Varas i Valdés, on feia constar l'ordre de S. A. de 4 de novembre de 1741 «en què el declara el més antic de la seva classe, i li concedeix la futura de cirurgià major, tal com consta a la còpia certificada adjunta».

Varas i Valdés va demanar informe al comptador principal de Marina, el qual li va contestar que «al Sr. Pere Virgili se li va formar assentament d'ajudant de cirurgià major l'1 d'octubre de 1731 i a Pellicer el 30 de juny de 1732, essent aquest darrer individu cirurgià més antic que l'altre, i en la instància que va fer el 21 del juny citat per tal que se li formés assentament d'ajudant de cirurgià major, expressa que el Sr. José Patiño va donar ordre a Lacomba l'any 1730 perquè fos ell el primer ajudant que es creés, cosa que va contestar al seu informe l'esmentat Lacomba, i a causa del fet que Pellicer era absent, es va formar assentament a Virgili amb anticipació, sense haver-se anotat en el de l'altre aquestes circumstàncies, que crec que S. A. ha de tenir presents a l'hora de donar-li l'antiguitat».

Varas i Valdés va comunicar la resposta que havia rebut al marquès de La Ensenada, i va afe-

ESTATUTOS, Y ORDENANZAS Generales, que S. M. manda observar à los Colegios, y Comunidades de Cirujanos, esta- blecidos en Barcelona, Cadiz, y en todo el Principado de Cataluña, para la enseñanza de la Cirugia, Exámenes de los Profes- fores, y su gobierno economico.

ESTADO de los Maestros del Real Colegio de Cirujia de Cadiz, Materias, y Tiempos en que explican: Orden con que se destinan los Colegiales para su enseñanza:
Distribucion de horas, y demas Exercicios que siguen en los seis años, que por Real Orden deben estar en el Colegio: Siendo su Presidente el Primer Cirujano de Camara de S. M., y Vice-Presidente el Cirujano Mayor de la Real Armada.

MAESTROS.	MATERIAS.	OCTUBRE	NOVIEMBRE	DICIEMBRE	ENERO	FEBRERO	MARZO	ABRIL	MAYO	JUNIO	JULIO	AGOSTO	SEPTIEMBRE
Vice-Presidente el Cirujano Mayor de la Real Armada D.	Heridas de Armas de Fuego, à la Materia que le pareciere para informar del aprovechamiento de los Colegiales.	Anatomia de 10 1/2 à 11.	Idem.	Idem.	Idem.	Phisio- logia de 10 1/2 à 11.	Higi- ena de 10 1/2 à 11.	Patho- logia de 10 1/2 à 11.	Idem.	Thera- peutica de 10 1/2 à 11.	Ulcera- ras, y Heridas de 10 1/2 à 11.	Vaca- ciones de 10 1/2 à 11.	Exámenes Generales de 10 1/2 à 11.
Don Ayudante, y Secretario.	Las Operaciones de Cirujia, Partos, y Enfermedades de Niños, y Mujeres.												
Don Ayudante.	Pathologia, y Therapeutica, y en particular Tumores, Ulceras, y Heridas.												
Don	Id Las Enfermedades de los Huesos, y Vendages.												
Don	Id La Phisologia, y Higienna.												
Don	Id La Anatomia completa.												
Don jano primero de la Real Armada	Cirujia Mayor Medica, Arte de Recetar, y Botánica.												
Don	Id La Phisica Experimental.												
Don	Id Elementos de Chymica.												

MATERIAS segun el tiempo de Colegio.		Razon de Destinos de Colegiales en las Enfermerias.		DISTRIBUCION DE HORAS.	
Asthonia, Vendages, Chimi- cas, y Phisica.	Hacer Topicos en las Salas de Medicina, y arregalos para ayu- da à un Aparato en las de Cirujia.	Estudio, de 4 à 6	Corta Lienzo dias de Clase de una y media à dos.	Corta Lienzo dias de Clase de una y media à dos.	Disecar los de Anatomia de dos y media à la Oracion.
Asthonia, Phisologia, Higienna, Pathologia, Therapeutica, Tumores, Ulceras, y Heridas.	Substitutos de Aparato, y hacer Topicos en las Salas de Cirujia.	Cura, y hacer los Topicos de 6 à 9	Disecar los de Asthonia de 9 à 10 1/2	Disecar los de Anatomia de 9 à 10 1/2	Disecar los de Anatomia de dos y media à la Oracion.
Pathologia, y Materia Medica, Arte de Recetar, y Botánica.	Proprietarios de Aparatos para la curacion de los Enfermos de Cirujia	Clases de 9 à 11	Clases de 9 à 11	Clases de 9 à 11	Clases de 9 à 11
Operaciones, Partos, Enferme- dades de Niños, y Mujeres, y Enfermedades de Huesos.	Practicante Mayor de Cirujia, si hay vacante.	Corta Lienzo los dias de Fiestas, y tiempo de Vacaciones, à las 10	Corta Lienzo los dias de Fiestas, y tiempo de Vacaciones, à las 10	Corta Lienzo los dias de Fiestas, y tiempo de Vacaciones, à las 10	Corta Lienzo los dias de Fiestas, y tiempo de Vacaciones, à las 10
Medicina Practica, y Heridas de Armas de Fuego.	Idem, y se les obliga à los Colegiales à asistir en este año à las Clases referidas segun su distribucion.	Practicante Mayor de Medicina, si hay vacante.	Practicante Mayor de Medicina, si hay vacante.	Practicante Mayor de Medicina, si hay vacante.	Practicante Mayor de Medicina, si hay vacante.

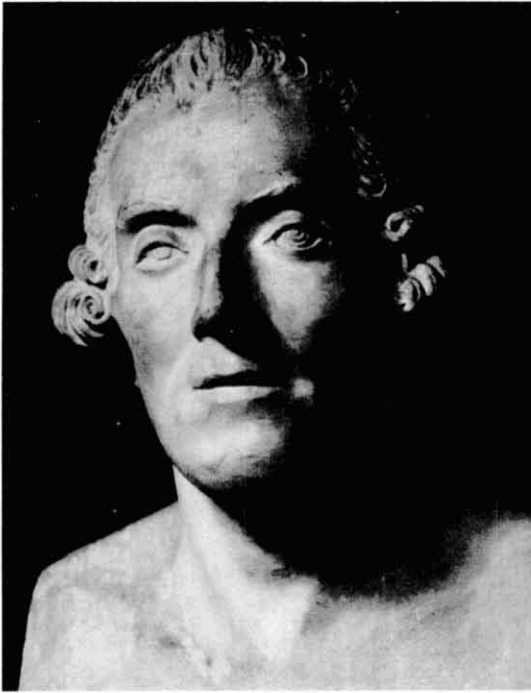
El Pueblo Medico de la Real Armada explica la Theoria, y practica de los efectos notorios en los Meses de Enero, Febrero, y Marzo, reservando algunos dias entre Semana para dar secciones de practica à la Cabeza de los Enfermos. Igualmente el Boicario Inspector de Medicinas examina los principios de Pharmacia, esto es composicion de Medicamentos, explicando los simples que entran en ellos, el modo de hacer la disposicion, la dosis, y virtudes.

Los Jueves en que no hay dia de Fiesta en la Semana, por la mañana à las 10, se tiene Conferencia en Latino, presidida del Maestro à quien correspondiere, en ella expone, y sienta la conclusion con uso de los Colegiales, y se arguyen en forma Sologuica dos Compuestos acedidos, y los demas que gustare.

Por la tarde en Febrero à las 3, y en Verano à las 4, se tiene Asamblea General, en la qual se lee una Observacion que usen por turno los Maestros, y la critica de la Observacion antecedente por los Maestros, sobre lo qual, y un caso practico de las salta expuesto por un Colegial, y visto por los Maestros, dan los Colegiales, y Cirujanos su parecer, precediendo estos Actos el Cirujano Mayor.

Seo Chirurgia sua, quam Medicina principia, que fue administrada ante Legem, Cetera, y Septiembre 1. de 1716.

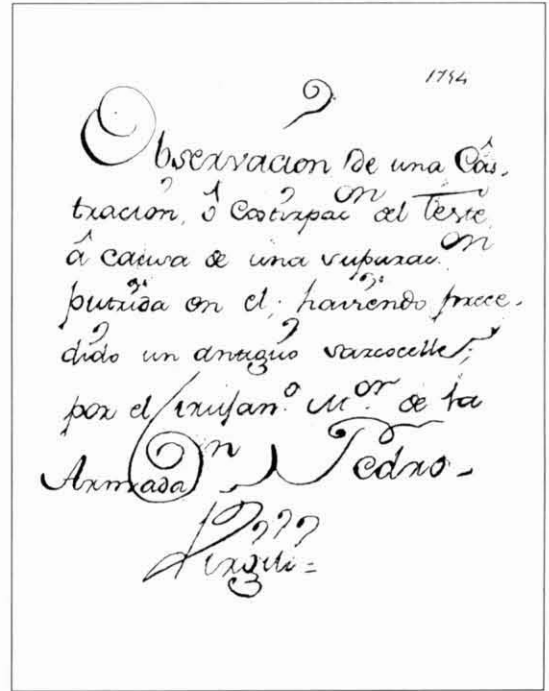
Esquema de la planificació del Reial Col·legi gadià

Bust de Jorge Juan. Academia de San Fernando (Madrid)

gir: «essent tots dos subjectes benemèrits, de bona conducta i particular habilitat, us ho faig present per tal que feu el favor de declarar quin dels dos ha de regentar les absències i malalties del cirurgià major, ja que aquest es manté a casa pels motius que he exposat i no pot personar-se a les operacions, i d'aquesta manera tallar disputes que poden perjudicar el bé del servei i la comoditat dels malalts». La carta està datada a Cadis el 12 de març de 1748.

A Cadis, l'1 de març de 1748 Pablo José de Raimés deia en una carta: «Sembla que la futura que es va concedir al suplicant del càrrec de cirurgià major de l'Armada que té el Sr. Juan Lacomba, amb les seves absències i malalties, s'ha de considerar anul·lada per Reial ordre de 23 d'agost de 1746 i per una altra de 3 d'abril de 1745; està declarada la col·locació en aquest departament de l'ajudant de cirurgià major Pere Virgili, i la seva antiguitat és des de l'1 d'octubre de 1731 i la del suplicant des del 30 de juny de 1732, tal com resulta dels assentaments d'aquests ajudants de cirurgià major a les esmentades ordres. Incloc còpies certificades per tal

Una de les «Observaciones» de Pere Virgili. Biblioteca de la Facultad de Medicina de Cadis

que pugueu determinar d'acord amb el vostre gust».

MADRID

Al març del 1748 es va concedir a Pere Virgili llicència de quatre mesos per anar a la Cort. El motiu era presentar el projecte de creació del Col·legi de Cirurgia de l'Armada al marquès de La Ensenada, el seu protector, perquè fes de mitjancer en el favor reial. De fet va ser a Madrid vuit mesos, preparant el camí per al desenvolupament del futur col·legi.

El 9 de juliol de 1748 s'ordenava als cirurgians de Marina Lorenzo Roland i Francisco Nueve Iglesias, destinats a l'exèrcit d'Itàlia en defensa dels interessos de l'infant Felip, que tornessin a Cadis passant abans per Madrid. A l'ordre, s'hi intueix la mà de Pere Virgili encaminada a dirigir la renovació de cirurgians a Cadis. Per poder dirigir el futur col·legi, Pere Virgili va proposar:

«1. Que s'aclareixi la substitució del Sr. Juan Lacomba, cirurgià major de l'Armada, amb decret

Quadre de Pere Virgili, amb el marquès de La Ensenada i el plànol del Reial Col·legi de Cadis. Facultat de Medicina de Cadis. Fotografia de l'autor

de l'intendent de la Marina, i s'expressi haver anul·lat la futura, absències i malalties que va obtenir el Sr. Gaspar Pellicer, a fi d'evitar tota dissensió, i que se'm doni la direcció del Col·legi de Cirurgians.

2. Que es doni el càrrec que hi ha vacant a D. Francisco Nueve Iglesias.

3. Que es jubili l'anatòmic Sr. Gregorio Condomina, se li pagui el sou on li provin millor els aires, i al seu lloc es posi el Sr. Lorenzo Roland, amb l'obligació d'assistir els malalts de l'hospital a les sales de cirurgia que li destina el cirurgià major o el seu substitut, i sigui considerat com a tal, tret del fet de no poder-se embarcar a causa del càrrec d'anatòmic.

4. Que es doni l'ordre al Sr. Juan Chauvet perquè passi a servir el càrrec d'ajudant a Cartagena,

Escut d'armes que es va concedir a Pere Virgili. Facultat de Medicina de Cadis. Fotografia de l'autor

ja que el que hi ha en aquell departament està impossibilitat, i que l'esmentat Sr. Juan Chauvet no estigui en estat de servir per a l'ensenyament, i en el seu lloc es doni ordre al Sr. José de Nájera, catedràtic de cirurgia de la Universitat de Salamanca; aquest s'ha criat i ha après el seu art per compte de S. M. en el Reial Hospital de Cadis.

5. Que es pagui els endarreriments, i que els sous que aniran caient es paguin mensualment a tots els individus destinats a l'hospital i a l'ensenyament, que són el cirurgià major i els seus ajudants.

6. Que es faci un dormitori davant de l'església de l'hospital, al terreny de l'horta de l'hospital, per a seixanta llits, destinats als cirurgians del col·legi, així com un refectori proporcionat a la quantitat d'individus que hi hauran de menjar, i la porta ha de ser el passadís que va del pati a la cuina, que és el més immediat a les sales de cirurgia, que se'ls doni un cuiner i un mosso per servir-los a taula; així mateix, se'ls ha de donar lloc a la cuina, carbó per cuinar, estovalles i tovallons per a la taula.

7. Que a més del dormitori i el refectori dels col·legials, hi ha d'haver una sala per a les con-

ferències i lectures de les observacions de cirurgia, i també per a la biblioteca, instruments i màquines corresponents a la cirurgia, així com per als instruments destinats a les operacions de física, i demano a S. M. que es digni donar, per formar la biblioteca, per als instruments de cirurgia, màquines i instruments necessaris per a les operacions físiques.»

Totes les proposicions van ser aprovades. I d'aquesta manera, amb data 15 d'octubre de 1748, es van donar quatre ordres encaminades a preparar el personal docent. Es van donar els càrrecs demanats a Lorenzo Roland, Francisco Nueve Iglesias i José de Nájera (els dos primers, cunyats de Pere Virgili, i José futur espòs de la seva neboda) i es va retirar de l'ensenyament Gregorio de la Condomina.

En aquesta primera estada a la Cort, el rei va ordenar que es concedís a Pere Virgili «que del cabal que hi ha a la Tresoreria Major se'l socorri amb quinze mil rals de billó a compte dels sous vençuts, a fi que en els Oficis de Marina de Cadis s'anoti com convingui».

El retorn de Pere Virgili a Cadis es va produir després d'haver-se aprovat a Madrid (11 de novembre de 1748) els estatuts del Reial Col·legi de Cirurgia, i amb la seguretat que seria nomenat cirurgià major de l'Armada.

El 12 de desembre de 1748 va morir a Vilallonga el pare de Pere Virgili. Al testament nomenava el seu fill hereu universal dels seus béns, en reconeixement als molts ajuts que havia prestat a la família. El 31 del mateix mes va morir a Cadis el cirurgià major de l'Armada, Juan Lacomba. El nomenament de Pere Virgili com a cirurgià major i successor de Juan Lacomba ja estava decidit, i de manera protocol·lària el rei ordenava:

«Per tot això, per consideració als mèrits i serveis de l'ajudant de cirurgià major de la meva Armada naval, Sr. Pere Virgili, he decidit conferir-li el càrrec de cirurgià major de la mateixa Armada, que és vacant per defunció del Sr. Juan Lacomba, amb el sou prescrit al darrer reglament. Per tant manó al capità general de l'Armada, tinents generals, caps d'esquadra, intendants, ministres oficials i la resta de persones a les quals pertoqui, que reconeixin i tinguin per tal cirurgià major de la meva Armada l'esmentat Sr. Pere Virgili, a fi que

serveixi aquest càrrec de la mateixa manera i amb les mateixes facultats que el seu antecessor, i que li guardin i facin que se li guardin les preeminències i excepcions que li pertanyin, que aquesta és la meua voluntat, i que havent-se presentat aquest nomenament, ratificat per l'infrascrit secretari d'Estat i pel Despatx de Marina a Cadis, disposi que en els oficis d'aquest departament se'n prengui nota d'intervenció i es formi l'assentament corresponent per a l'abonament del sou i les racions que li pertoquen. Donat a Buen Retiro el quatre de gener de 1749. Jo el rei. Sr. Zenón de Somodevilla. Nomenament de cirurgià major de l'Armada per al Sr. Pere Virgili».

INICI DEL COL·LEGI I PRIMERES NORMES COL·LEGIALS

Amb aquest nomenament, Pere Virgili iniciava una etapa molt important de la seva vida. Ràpidament es va posar a treballar. S'havia de construir el nou Reial Col·legi. Es va triar com a solar un tros de l'hort veí de l'Hospital Reial. Hi va haver dificultats a l'hora de construir-ne els fonaments, perquè el terreny havia estat una cantera. El 3 de febrer de 1749 ja s'havien superat els problemes, segons una carta que Pere Virgili va enviar amb aquesta data a Alonso Pérez Delgado. Acabava la carta exposant-li alguns disturbis provocats per algunes persones contràries a la creació del Reial Col·legi.

Un altre pas que va fer Pere Virgili en ser nomenat director del Reial Col·legi va ser sol·licitar permís per iniciar l'admissió de col·legials i començar immediatament les classes. El permís se li va concedir, i d'aquesta manera es va iniciar l'ensenyament d'una manera improvisada al començament de l'any 1749.

Una prova de la consideració que Pere Virgili tenia pels seus col·legials és la resistència al fet que seguissin pertanyent a l'antic règim de practicants, d'acord amb el qual estaven obligats a servir el menjar als malalts. Com que l'intendent general de Marina s'oposava al canvi, Pere Virgili es va dirigir al marquès de La Ensenada per tal que li donés suport en aquesta determinació. En una carta datada a Cadis el 17 de març de 1749 li

Hospital de Dones de Cadis. Viacrucis de rajoles de Triana. Fotografia de l'autor

sol·licita que siguin els infermers els encarregats d'aquesta tasca, i argumenta que els col·legials no havien de perdre el temps amb funcions que de fet no els pertocaven, i a més s'exposaven a encomanar-se més fàcilment, després de vint-i-quatre hores de servei, dels «olfactes i vapors que desprenien els malalts, ja que molts d'ells moren després d'haver avançat en la professió»; a més, «no els permetia assistir a les demostracions o lliçons», i demanava que «l'infermer major de cada sala en tingués cura i en cas de dificultats avisés el practlicant de guàrdia i aquest determinés o avisés el practlicant major, o els meus ajudants, o a mi mateix, si la necessitat ho demanava».

També va aconseguir millorar la qualitat dels aliments dels seus alumnes, i la va equiparar a la ració diària que se subministrava als practicants de l'hospital, malgrat les protestes de Máximo Bouxet, comissari ordenador i ministre inspector del Reial Hospital de Marina de Cadis, que ho considerava una despesa sumptuosa. Quan els

alumnes eren admesos al règim d'internat se'ls donava gratuïtament el vestit, l'allotjament, un sou de 30 rals de billó mensuals i la manutenció. Els dos darrers apartats corrien a càrrec de la Hisenda pública, i la resta la sufragaven els pares o els familiars de l'alumne. Pere Virgili va escriure a l'autoritat, tocant a l'alimentació dels col·legials:

«Amb la ració que se'ls dóna els practicants se sustenten molt bé, cosa que no poden fer els col·legials amb la seva, tal com es verifica pels 1.370 rals de billó que han afegit fins al dia 7 del present mes de juliol el Sr. Pere Virgili, el Sr. José Nájera, el Sr. Jaime Campins i el Sr. Juan Chauvet, practicant major de cirurgia, per tal d'ajudar a l'alimentació dels col·legials, i per aquesta raó, si s'igualava la ració del col·legial amb la dels practicants, els col·legials no es veuran en la necessitat de gastar en menjar els 30 rals de billó que el rei els dóna mensualment per tenir cura de la seva decència, i l'augment diari consistirà només en 4 unces de pa, 2 de xai i 2 maravedís de billó per a vitualles. I si S. M. es digna a concedir-los aquest alleujament des del dia que a cadascun d'ells se li ha donat la plaça, tindran amb què satisfer els maleïts creditors; si no, no ho podran fer, perquè tots consumeixen els 30 rals de billó de la manera següent: cada col·legial està obligat a tenir els instruments, que consisteixen en un estoig amb 6 llancetes, un parell de pinces, un parell de tisores i una espàtula. El dijous de cada setmana un ajudant de cirurgia major fa la visita d'aquests instruments, i trenca les llancetes que no estan ben apuntades, amb la qual cosa els practicants i els col·legials tenen prou cura de tenir els instruments en bon estat. Només les llancetes s'apunten i les tisores s'esmolen un cop a la setmana. Apuntar la llanceta costa un ral de billó, i l'aprimament d'un parell de tisores mig ral, cosa que suma al mes, per les sis llancetes i els dos parells de tisores, 10 rals de billó, de manera que dels 30 que han de rebre de la tresoreria els en resten 20 per rentar la roba, fer-se la barba, empolverar la perruca o la cabellera, despeses indispensables per a la decència i mantenir el cos net. I així clamen la pietat de V. E., perquè no els queda res per a allò que els falta per menjar». Pere Virgili argumentava que les despeses de millora en el menjar serien recompensades més tard amb els beneficis comercials que

Emblema del Reial Col·legi-Facultat de Medicina de Cadis. Fotografia de l'autor

s'obtidrien quan els vaixells tinguessin bons cirurgians. Al 1751 va aconseguir que es concedís el títol de «don» als cirurgians segons. El mateix any es va començar a redactar el llibre d'actes del col·legi.

Amb aquests actes Pere Virgili mirava de realçar i dignificar els cirurgians de l'Armada. Mentrestant la nostra marina reclamava ràpides millores i avenços per poder competir amb les nacions estrangeres. Amb l'encàrrec d'observar i estudiar tot allò que pogués ser útil per al progrés de la nostra Armada, el 1749 va ser enviat a Anglaterra el cèlebre marí Jorge Juan, un dels homes més il·lustrats d'aquell temps. Pere Virgili, amic de Jorge Juan, li va encarregar que s'interessés per una sèrie d'instruments quirúrgics que necessitava per a l'ensenyament del Reial Col·legi. Demanava el següent:

«Instruments necessaris per als experiments físics que condueixen a la cirurgia. Microscopi de reflexió, amb totes les peces d'incidència. Vidrius mistorius de Villeté. Màquina pneumàtica, amb totes les peces necessàries per poder fer els experiments dels diferents efectes de l'aire. Màquina elèctrica. Instruments per experimentar la moció, el pes i l'equilibri dels líquids. Nota: em sembla que d'aquests instruments se'n fan de millors a

Anglaterra que a qualsevol altre lloc, i com que el Sr. Jorge Juan se'n va cap a aquell país, se li podria fer comissió perquè s'informi sobre quin n'és el millor mestre, que els treballi amb més perfecció, ja que aquestes coses cada dia es perfeccionen, i se n'inventen de noves. Els preus o costos tampoc no els puc donar, perquè els ignoro. Cadis, 17 de març de 1749».

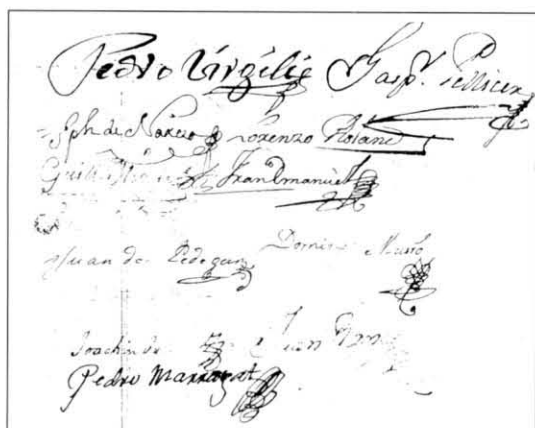
El dia 27 de gener de 1751 Pere Virgili va convocar els mestres i els ajudants primers i segons i els va proposar que, per tal d'adquirir «llibres, màquines i eines», cadascun d'ells podria contribuir voluntàriament cada any amb l'u per cent del sou. Amb vint-i-cinc pesos, en cas que el cirurgià navegues a Índies amb els vaixells mercants. La quantitat es dipositaria, guardada i tancada, en una caixa de la qual hi hauria tres claus, l'una en poder del director, l'altra del primer ajudant i la tercera la tindria el bibliotecari del col·legi. Els dipòsits s'anotarien en un llibre de comptabilitat.

Pere Virgili es va ocupar de formar una bona i extensa biblioteca per al col·legi, a fi que els alumnes poguessin consultar i il·lustrar-se amb les obres dels més afamats metges i cirurgians. Així doncs, sol·licitava: «Llista dels llibres que cal agregar a la Biblioteca del Reial Col·legi de Cirurgia de Cadis. Totes les obres que han sortit fins ara de la Reial Acadèmia de Ciències de París, que siguin de la mateixa impremta. Les obres de la Reial Acadèmia de Londres, encara que siguin en anglès. I així mateix els diccionaris de Moreri, els Crítics de Boyle i totes les obres d'anatomia de Ruyschio, Blancard, Albino, Cower, Morgagni i Eustachio, i tots aquests llibres han d'arribar enquadernats en pasta. Cadis, 16 de desembre de 1749».

Gràcies a l'intendent de Marina Francisco de Varas i Valdés tenim notícia que el rei va enviar a Ricardo Wall una relació d'instruments útils per fer experiments físics i per a la cirurgia, així com els llibres que el Reial Col·legi sol·licitava, perquè es compressin a Anglaterra, a París o on n'hi hagués, amb ordre d'entregar-los a Pere Virgili.

El 27 d'octubre de 1749 es va nomenar bibliotecari del col·legi Francesc Canivell, cirurgià primer de l'Armada, de 25 anys d'edat.

El rei i el marquès de La Ensenada ordenaven a Pere Virgili, el 2 d'agost de 1749, que es presentés

Signatures del director del Col·legi Reial de Cadis i dels mestres, amb data de 27 de gener de 1751. Van signar per sostenir la biblioteca del Reial Col·legi de Cadis amb una part del seu sou

a la Cort a fi d'informar-los sobre la marxa de l'hospital i de les obres del Reial Col·legi. Abans de marxar cap a Madrid, Pere Virgili va encarregar a Gaspar Pellicer que prengués la direcció del col·legi, i li va deixar una sèrie d'instruccions.

Gràcies a un informe de Francisco de Vargas, datat al 22 d'agost de 1749, consta que a la Cort li van concedir 22.000 rals de billó, que es van depositar a la Comptadoria d'Índies, a fi que les obres del col·legi no es demoressin. Uns dies més tard va rebre 165.000 rals més per «perfeccionar l'amfiteatre contigu al col·legi, remodelar-lo i construir-lo al pati del cementiri». El col·legi es va acabar l'any 1750, i el dia de Sant Joan els col·legials van entrar a viure en el nou i sumtuós edifici. Al frontispici de la porta del Reial Col·legi s'hi va col·locar un emblema, on hi havia representat el palmell d'una mà que tenia un ull dibuixat al mig. Del canell sortia un rètol amb la inscripció «manu qua, auxilio quo». A banda i banda, gravats en baix relleu, es podia veure una serp i un gall, símbols d'Esculapi. L'emblema l'envoltava l'escut reial.

MISSIONS DEL CIRURGIÀ MAJOR DE L'ARMADA

Pere Virgili, com a cirurgià major de l'Armada, tenia un conjunt d'atributs i funcions per com-

plir. Havia de vigilar perquè, no només a l'Armada, sinó també a les naus mercants, hi hagués una bona organització sanitària. Per tant, s'havia d'ocupar dels càrrecs dels cirurgians, dels ascensos, del seu comportament, del material medicoquirúrgic que duïen. Tot això ho feia en benefici dels cirurgians de l'Armada, del rei i de la societat en general.

Una de les seves preocupacions més grans va ser controlar i mantenir en bon estat els medicaments i l'instrumental de les «caixes d'eines» dels cirurgians. En una carta datada el 22 d'abril de 1749 es llegeix:

«Que les caixes d'eines de cirurgia que hi ha en aquest Departament i que pertanyen a S. M. s'entreguin als cirurgians de l'Armada per valoració, i se'ls descompti una quarta part de cada paga fins que en quedi satisfet l'import, i que tinguin l'obligació d'embarcar-les per a tot allò que pugui passar, sempre que hagin d'emprendre campanya, viatge o qualsevol altra comissió del Reial Servei, havent-les revisat al mateix temps que les medicines, i que el mestre d'eixàrcia ho faci conèixer perquè en cas que es perdi per un naufragi o alguna altra cosa que succeeixi al vaixell es pugui entregar al cirurgià la mateixa quantitat que se li carregui pel seu valor, a fi que es reemplaci, i amb això s'aconseguirà que els cirurgians tinguin cura de les eines de cirurgia i les conservin netes i sense cost per a la Reial Hisenda, i que no es canviïn, o estiguin amb la deixadesa que s'ha experimentat fins ara.»

D'aquesta manera pretenia que se'n fes un bon ús, que les mantinguessin netes, en condicions de poder-les fer servir en qualsevol moment, i que no les venguessin o les perdessin. El cirurgià major de l'Armada el consultaven els seus superiors quan havien de concedir o denegar places i càrrecs als cirurgians de l'Armada. També s'encarregava de proposar els candidats als ascensos.

Podem constatar que el dia 1 de febrer de 1751 Pere Virgili presentava una llista dels cirurgians que hi havia al servei de l'Armada, «formada segons bona consciència i d'acord amb el mèrit de cadascun dels subjectes». De l'any 1753 cal destacar-ne la freqüent correspondència que hi va haver entre Julián de Arriaga (intendent general de Marina) i Pere Virgili per tal de determinar els càrrecs de diversos cirurgians.

La missió de control sanitari que exercia Pere Virgili no es limitava als vaixells de l'Armada: també va aconseguir que s'estengués als vaixells mercants. Gràcies als viatges que havia fet al Nou Continent coneixia com n'estaven, de desemparats, els mariners, que no podien rebre ajut per manca de personal sanitari. Lluitava perquè això no passés, i denunciava les companyies que no complien la llei que ordenava dur personal sanitari a bord. Al setembre del 1751 va enviar una carta a Alonso Pérez Delgado perquè informés el marquès de La Ensenada:

«Tinc notícia que alguns dels comerciants que fan negocis de l'Amèrica amb diners d'altri s'han agregat per protestar de mà d'un advocat contra l'ordre que en els seus vaixells hi hagi, com a cirurgians d'ells, cirurgians de l'Armada o col·legials d'aquest Reial Col·legi, amb el sou que ha decidit S. M. a la casa de contractació, els quals tenen per millor en aquesta espècie allò que els costa menys diners i encara que mori gent i que es perdi el vaixell poc se'ls en dóna, ja que en aquestes ocasions més diners els toquen». A continuació denuncia alguns vaixells, que no complien el requisit, i els seus representants, i afegeix que «li semblava molt convenient que quan no hi hagués armament s'embarquessin en els vaixells mercants i que es preferís els sagnadors que han fet campanya en els vaixells de S. M. a fi que sempre tinguéssim gent exercitada d'aquesta mena (...) ja que són de molta utilitat i mereixedors de la preferència (...) i que el Sr. intendent ha expedit un decret perquè es visitin les caixes de medecines dels vaixells mercants, per les qualitats i quantitats que hi han de dur als viatges de l'Amèrica i conforme a l'equipatge, així com també els instruments de cirurgia, perquè hem trobat al vaixell San Ginés per casualitat que la caixa gairebé no contenia res i això és pernicios».

Sobre això Pere Virgili va ordenar el dia 2 de desembre de 1751 «que es pagui als cirurgians allò que el rei ha manat en decret, quan facin viatges en vaixells mercants».

Com a cirurgià major també li corresponia l'organització sanitària de l'Hospital Reial de la Marina de Cadis, que era notable a l'època. Sabem que al 1749 «la major part de les malalties de l'Hospital Reial de Cadis van ser de gàl·lic, en to-

Esquema dels atributs de la cirurgia que Pere Virgili volia col·locar sobre la porta del Reial Col·legi de Cadis. Arxiu Simancas

tes les espècies d'accions amb què es presenta aquest funest morb; en aquest temps s'ha produït el guariment general mitjançant les uncions i n'hem tingut algunes resultes; també hem tingut malalts d'úlceres, apostemes, desllorigaments, fractures i ferides». Al 1750 Pere Virgili comentava que els vaixells procedents del mar del Sud «van portar 207 pacients d'escorbut, i molts d'ells van haver de ser allotjats a la leproseria per manca de lloc a l'hospital gadità. S'hi va destinar dos primers cirurgians i un segon cirurgià i hi he passat algunes vegades per veure com estaven». Totes aquestes circumstàncies van fer que Pere Virgili sol·licités una ampliació de l'hospital. Les uncions només es feien dues vegades l'any, a la primavera i a la tardor, i s'utilitzaven per pal·liar el mal gàl·lic que feia estralls entre els hospitalitzats. A causa de l'escassetat d'espai amb prou feines es podien fer, ja que de les quatre sales de què es podia disposar «dues han de servir per a preparació i convalsència i les altres dues per al temps que prenguin el remei i una d'elles és molt fosca i sense ventilació».

L'hospital no només acollia el personal de l'Armada, sinó també el públic en general. Pere Virgili així ho comunica a Alonso Pérez Delgado

(oficial major del Ministeri de Marina): «Dono les gràcies a V. S. per l'ordre, tan accepta als ulls de Déu com lloada del públic, que s'admetin al Reial Hospital d'aquesta ciutat els infeliços que pateixen alguna malaltia, de les moltes que són particulars a la nostra pàtria, perquè no troben socors en cap altre hospital de la ciutat, tot a causa de la poca perícia dels professors i derivat de la manca de mestres».

Com a responsable de la sanitat de l'Armada, per tal d'evitar que es propaguessin infeccions, Pere Virgili va proposar «substituir els embenats grollers que causen algun disturbí i substituir-los per uns altres fets amb llençols vells, i que es dipositin al Reial Col·legi per tal que els col·legials en tallin els embenatges, que si es renten i es col·loquen abans com és regular, no causen infecció sinó que fan de barrera allà on hi hagi pesta» (1751).

ASPECTES SOCIALS DE PERE VIRGILI. LA CASA DE VÍDUES

Pere Virgili, en un gest social i humanitari, va proposar al 1752 a Juan Flagela que edificués, a la rodalia del Reial Col·legi, la Casa de Vídues que pensava fundar per albergar aquestes dones que en vida dels marits tenien una posició digna, i que s'hi inclogués les vídues i donzelles òrfenes, pobres, dels cirurgians de marina. Com a compensació es comprometia a proporcionar-los assistència mèdica gratuïta.

L'ASSEMBLEA AMISTOSA LITERÀRIA

Però no tot es reduïa a activitats pròpies del col·legi i de l'hospital. Al 1753 Pere Virgili va participar en una sèrie d'activitats socials, una de les quals era formar part de l'Assemblea Amistosa Literària de Cadis, que durant gairebé quatre anys es celebrava cada dijous al domicili de Jorge Juan, en el popular barri del Pópulo. Allà es reunia un grup de científics, integrants de totes les branques del saber, especialment professors de l'Acadèmia de

Guàrdia Marina i cirurgians del Reial Col·legi, a més d'altres personalitats representants de la cultura gaditana de l'època. El segle XVIII es va caracteritzar per engendrar una de les temptatives més generoses i nobles: la de posar la força, tan intensa com anàrquica, de l'intel·lectual espanyol al servei de la col·lectivitat. Es va iniciar amb les tertúlies literàries, més tard van aparèixer les assemblees, les societats, les acadèmies, etc. Les societats econòmiques d'amics del país van néixer al nord d'Espanya i es van estendre per tota la Península. L'assemblea de Cadis es va crear com a assaig de l'Acadèmia de Ciències que es tenia intenció de crear a Madrid. Els assembleistes presentaven treballs, que denominaven «observacions», sobre els casos més actuals i destacats que trobaven a les seves professions. Les «observacions», les recopilava el secretari de l'Assemblea, José Carbonell. Pere Virgili hi va presentar treballs relacionats amb la cirurgia, concretament amb l'obstetrícia i la urologia. Alguns d'ells han pogut arribar fins als nostres dies. Així, coneixem la «Observación sobre un vicio de conformación del conducto de la orina», les «Observaciones que prueban la dilatabilidad de que es capaz el canal de la uretra y de los diversos métodos que se han puesto en práctica para la extracción de concreciones pedrosas atascadas en la uretra de uno y otro sexo», les «Observaciones de una fístula complicada al periné», la «Observación de una castración o extirpación del teste, a causa de una supuración pútrida en él; habiendo precedido un antiguo sarcocele» i «Una nueva especie de enterosela».

TÍTOL DE NOBLESA

Un altre fet de la vida social de Pere Virgili va ser la sol·licitud perquè se li concedís el Privilegi de Noblesa i Furs de Hidalgo per a ell i els seus descendents.

El rei, des de San Lorenzo el Real, amb data 13 de novembre de 1753, notifica al bisbe de Cartagena, governador del Consell, el següent:

«Tenint en compte els mèrits del Sr. Pere Virgili, cirurgià major de la meva Armada Naval, i el particular zel amb què en notòria utilitat dels meus vassalls serveix el càrrec de director del Col·legi

de Cirurgia que ha establert amb la meua aprovació a l'Hospital Reial de la plaça de Cadis, on ensenya la teoria i la pràctica de la seva professió, li concedeixo el Privilegi de Noblesa i Furs de Hidalgo de Castilla per a ell i per als seus descendents, amb tots els honors, preeminències i excepcions de què gaudeixen els que estan assistits d'aquesta qualitat en els meus dominis. Que en tingui coneixement el Consell de la Cambra per tal de complir-ho».

MATRIMONI DE LA FILLA DE PERE VIRGILI

Malgrat tot, però, potser l'esdeveniment social i familiar més entranyable per a Pere Virgili va ser el que es va produir el 17 de gener de 1753. Aquell dia, la seva única filla, Francesca Rosalia, va celebrar l'enllaç matrimonial amb l'ajudant de cirurgia major Lorenzo Roland, germà de l'esposa de Pere Virgili. La partida matrimonial, registrada en el Llibre 2n. de matrimonis secrets de l'Arxiu Parroquial de Santa Cruz de Cadis, és la següent:

«Cadis, disset de gener de mil set-cents cinquanta-tres. Jo, el Sr. Marcos José de Béjar, prevere i administrador de la Casa de Nens Expòsits d'aquesta ciutat, en virtut del manament del Sr. provisor, endemés jutge apostòlic en virtut de breu de N.M.S.P. i S. Benet per la Divina Providència Papa XIV, que va dispensar en primer amb segon grau de consanguinitat amb què estaven lligats el

Sr. Lorenzo Luis Roland, natural d'aquesta ciutat, fill legítim del Sr. Nicolás i de la Sra. Magdalena Cathalin, i Sra. Francesca Rosalia Virgili, així mateix natural d'aquesta ciutat, filla legítima del Sr. Pere Virgili i de la Sra. Juana Roland, i dispensades per S. S. les monicions que el Sant Concili de Trento disposa com a justes causes que els van moure a fer-ho, vaig casar per paraules de present que van fer vertader i legítim matrimoni, d'acord amb l'ordre de la nostra Santa Mare Església, l'esmentat Sr. Lorenzo Luis Roland amb la precitada Sra. Francesca Rosalia Virgili, de què van ser testimonis presents el Sr. Gaspar Pellicer, el Sr. Esteban Manzano i el Sr. Francisco Nueve Iglesias, tots ells veïns d'aquesta ciutat. I ho vaig signar ut supra. Sr. Marcos José de Béjar. Nota al marge: Els que es contenen en aquest capítol van rebre les velacions a l'església de Ntra. Sra. de Belem, Casa de Nens Expòsits, el 15 de febrer de 1753. Guzmán».

Francesca Rosalia tenia disset anys, i Lorenzo Roland trenta. El testimoni Esteban Manzano era l'apotecari inspector de medicaments de la Reial Armada i de l'hospital de Cadis. Gaspar Pellicer, un altre dels testimonis de la cerimònia, va morir un any més tard, el 20 de maig de 1754.

Pere Virgili va oferir a la seva filla com a dot «4.000 pesos de cent vint-i-vuit quarts i Lorenzo Roland va oferir i enviar com a arres i donació proter nuptias a la seva esposa mil pesos de la mateixa espècie». El nou matrimoni va anar a viure a casa de Pere Virgili.

10

ACTIVITAT COL·LEGIAL

En un principi l'objectiu del Reial Col·legi de Cirurgia de Cadis va ser preparar cirurgians amb formació científica per a la Reial Armada.

L'ensenyament es va iniciar provisionalment l'any 1749 a l'Hospital Reial mateix, ja que les obres del col·legi no estaven acabades. Per poder-hi ingressar, calia presentar la fe de bateig dels pares, dels avis i dels aspirants. És a dir, una declaració de «puresa de sang».

De la instrucció dels col·legials se n'encarregaven quatre mestres i un demostrador anatòmic, tots ells de la categoria d'ajudants de cirurgia major, supeditats a les ordres de Pere Virgili. La durada dels estudis, en un principi, era de tres anys. El règim que seguien els alumnes era l'internat, i les hores del dia es distribuïen de la manera següent: de 5 a 6 del matí i de 6 a 8 de la tarda estudi; de 9 a 10.30 del matí i de 2 a 3.30 de la tarda classes; de 6 a 8.30 del matí pràctiques i cures. La resta de la jornada era dedicada al descans, refecció i conferències.

Al matí José de Nájera s'encarregava d'explicar els Principis de cirurgia. A la tarda Francisco Nueve Iglesias donava lliçons d'Osteologia i malalties dels ossos, Lorenzo Roland les de Demostracions anatòmiques, i Gaspar Pellicer les de Febre. Els exàmens eren cada any. El títol que es donava era similar al de cirurgia llatí. El pla d'estudis deixava un ampli marge per a les pràctiques, considerades un element fonamental, que es feien a l'hospital. Ja al 1734 Juan Sánchez Bernal, protometge de l'Armada, va sol·licitar «que els cirurgians destinats a l'Armada concorrin alguns dies a l'hospital de Marina per a la visita,

per tal que adquireixin algun coneixement i mètode de guarir».

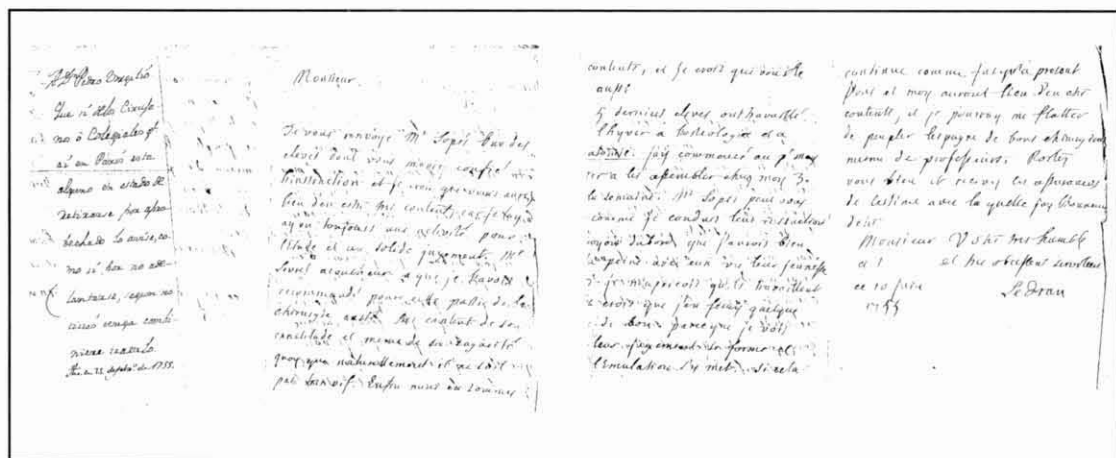
El primer any van ingressar 21 alumnes, entre els quals hi havia Celestino Mutis. Una vegada admesos eren inscrits als arxius de Marina (on es feia constar les característiques físiques) i als llibres d'actes del Reial Col·legi (1751). Més endavant es van iniciar els llibres d'«Assentament de professors i alumnes practicants del Reial Col·legi», els «Llibres de matrícula» i els de «Procesus Collegiarum».

Al 1749 es va formar la biblioteca, «amb llibres portats d'Amsterdam per la casa Solier», el gabinet de física i química, i el jardí botànic.

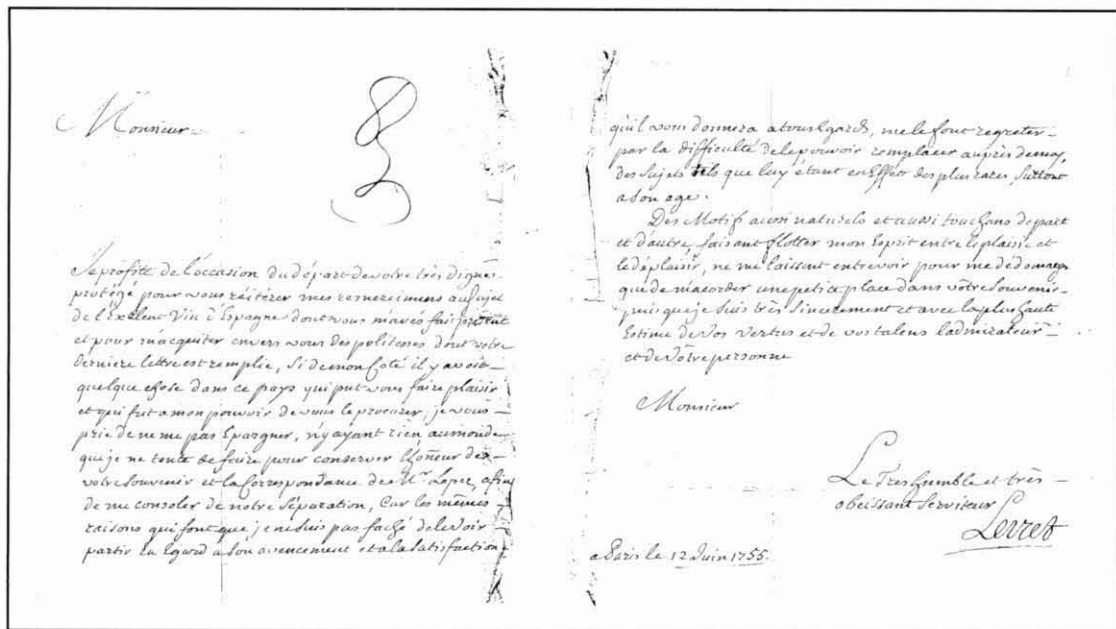
El col·legi es va inaugurar el 24 de juny de 1750 (dia de Sant Joan); al febrer del 1751 es disposava ja de les notes dels primers exàmens. El primer de la classe era premiat amb el nomenament de primer cirurgià; el segon, amb el de segon cirurgià. Els premis del primer any van ser, respectivament, per a Juan Chauvet i per al tarragoní Antoni Ferrer. Una vegada acabats els estudis, els col·legials eren aptes per embarcar-se en vaixells mercants o de l'Armada.

Gràcies als llibres d'actes sabem que l'any 1751 van arribar al col·legi, procedents de París, un conjunt de làmines anatòmiques, i que es van donar normes i mètodes per a la presentació de les «observacions de cirurgia». El mateix any un grup d'alumnes del Reial Col·legi, seguint la iniciativa de Pere Virgili van obtenir beques per realitzar estudis a l'estranger.

Al juny del 1752 Pere Virgili va fer imprimir, a càrrec del fons del Reial Col·legi, «les fórmules de

Carta de Le Dran a Pere Virgili. Arxiu de Simancas

Carta de Levet a Pere Virgili. Arxiu de Simancas

medicina i cirurgia per a l'alleujament i més claredat en el procediment curatiu de les malalties medicoquirúrgiques». Un mes més tard el rei Ferran VI va concedir el títol de protometge de la Reial Armada a Gaspar Pellicer. Durant el temps que va ocupar el càrrec, els col·legials estaven obligats a assistir a l'hospital dos dies a la setmana per fer pràctiques de patologia mèdica i clínica. En morir G. Pellicer, el 20 de maig de 1754, el va succeir en el càrrec Diego Porcell.

Pere Virgili demanava als alumnes becats a l'estranger que l'informessin de novetats i li enviessin llibres i instruments que poguessin ser de profit per a l'ensenyament dels alumnes del col·legi. Juan Manresa, col·legial becat a París, l'any 1754 va enviar al Col·legi una col·lecció de 38 ulls d'esmalt, on hi havia representades diferents malalties oculars. També de París va arribar el 1756 un grup de làmines sobre parts, «per al coneixement d'aquest art».

Pere Virgili sol·licitava tots els objectes que poguessin servir per a una bona formació dels alumnes. El 1754 instava que es concedís una plaça de mestre de dibuix i matemàtiques per poder «dibuixar amb proporció i coneixements les observacions anatòmiques i les de qualsevol altra part». El 1755 suplicava «un mestre ganiveter per forjar qualsevol instrument de cirurgia».

El 1756 ordenava als seus alumnes «diferents sortides al camp, amb la finalitat de buscar diferents plantes, per al temps de les demostracions».

El 8 de setembre de 1755 es va inaugurar un hospital a La Carraca. Això va proporcionar un cert alleugeriment a l'Hospital Reial, que estava en fase d'ampliació i ple de gom a gom, tal com va afirmar l'inspector d'Infanteria de la plaça de Cadis: «la infestació en què es trobaven els regiments de la guarnició, de malalts afectes de sarna i que no n'hi havia prou amb les dues quadres que hi havia senyalades en aquest hospital».

El 1757 es va acabar l'ampliació de l'Hospital Reial i el mateix any es va concedir al Reial Col·legi la «facultat de donar el grau de batxiller en filosofia, de la mateixa manera que ho practiquen les universitats», i l'any següent es va aconseguir també el grau de batxiller en arts.

SORTIDA DELS COL·LEGIALS A L'ESTRANGER

El marquès de La Ensenada, potser el millor ministre espanyol de la seva època, a qui es deu un espectacular sanejament i millora de la Hisenda, va cercar la col·laboració d'un nombrós i selecte cos de tècnics i científics a fi d'aixecar el país, i no va dubtar a portar-los de l'estranger. Tampoc no va estalviar mitjans ni recursos per tal que es formessin a l'estranger tants tècnics espanyols com fos possible.

Per millorar la Marina, per la qual Ensenada sentia una veritable obsessió, va portar d'Anglaterra a Rooth, Fournell i Soltwell, que van treballar a les construccions navilières i als arsenals de Cartagena, Cadis i El Ferrol. De França va fer venir Lemaure, que va dur a terme els treballs del Canal de Castella, i Luis Godin, matemàtic, que havia participat a l'expedició científica his-

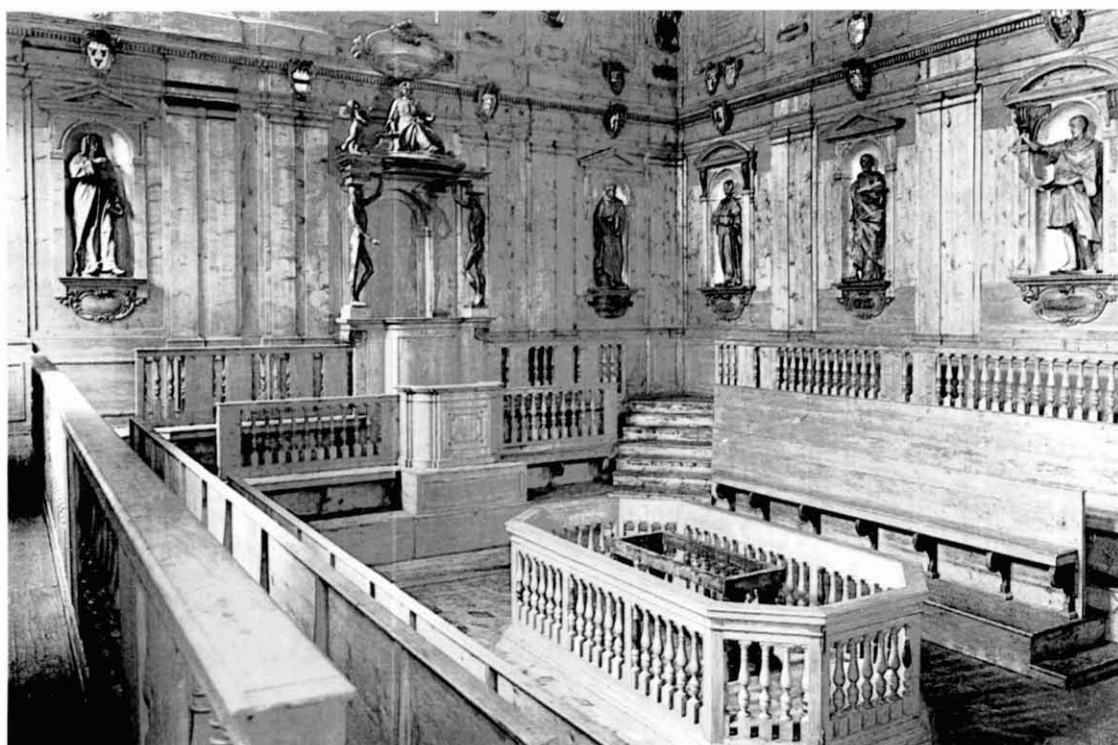
pano-francesa al Perú. A aquest darrer el va nomenar director de l'Acadèmia de Guàrdia Marina de Cadis. A l'italià Miguel Casiri, orientalista i arabista, el va fer bibliotecari d'El Escorial, on va dur a terme una gran tasca amb els catàlegs dels còdexs aràbics, els resultats de la qual van ser publicats a l'obra Biblioteca arábigo hispana escorialense. També va arribar a Espanya l'anglès Guillermo Bowles, naturalista, autor de la *Introducción a la historia natural y a la geografía física de España*.

A més, però, Ensenada també es va envoltar d'homes savis del país. Molts d'ells els va enviar a l'estranger amb la missió de millorar la seva formació. Una mostra d'això la tenim als gravadors Manuel Salvador Carmona i Alonso Cruzado, que van ser pensionats a París; els arquitectes i cartògrafs Juan de la Cruz i Tomás López; els guàrdies marines i científics Jorge Juan Santacília (1713-1773) i Antonio Ulloa (1716-1795), que es van formar a l'Acadèmia de Guàrdia Marina de Cadis i van formar part de l'Assemblea Amistosa Lliterària de la capital gaditana, també van ser enviats a l'exterior.

Pere Virgili, que havia perfeccionat els seus coneixements anatòmics i quirúrgics a París, i que era conscient del fet que allà s'oferia una preparació millor, va treure profit d'aquesta política inspiradora d'Ensenada. Va sol·licitar que els seus alumnes fossin enviats a l'estranger per tal de perfeccionar els estudis. L'any 1742 ja havia recomanat el seu cunyat Lorenzo Roland i Agustín Lacomba (fill de Juan Lacomba) perquè anessin a estudiar a París.

Va demanar i aconseguir beques per a alguns dels professors i per als millors alumnes. El 6 de juliol de 1750 va enviar una carta a Ensenada, on li deia que «essent el mes de juliol i essent necessari que surtin el mestre i quatre col·legials tot el mes d'agost, per passar dos d'ells a París i tres a Leiden, que és la millor universitat de medicina d'acord amb les informacions de metges prestigiosos de Londres (...)». Tal com es pot observar, Pere Virgili volia que els seus alumnes no només tinguessin un ensenyament quirúrgic, sinó també mèdic.

Ensenada li va demanar que es comunicés amb el cirurgià Le Dran de París, per tal de poder-hi

Amfiteatre anatómic de Bolònia

enviar sis dels seus millors alumnes (1751). Pere Virgili va escriure a Le Dran i li va demanar un pressupost (de tot allò que necessitaria cadascun dels alumnes) per «mantenir-se en aquella Cort amb la decència que correspon als que són d'aquesta classe, i al mateix temps, allò que és necessari gastar cada any per als metges que els han d'ensenyar en particular». Le Dran, que en aquella època estava malalt d'una «fluxió al pit», li va respondre amb tota mena d'informes, i el va felicitar per la manera com ho tenia tot planejat. Li va demanar que fes una bona selecció dels alumnes, i el va avisar que a vegades «la gent jove pensa més a divertir-se que a aprendre». També li va comunicar que «cap cirurgia d'aquí s'encarrega de demostrar tota la cirurgia. Uns ensenyen anatomia, uns altres les operacions, d'altres els principis de la cirurgia, d'altres els embenats, d'altres les parts, d'altres les malalties dels ulls; i tot això, juntament amb allò que gastaria per a viure, allotjar-se i sustentar-se, fa que el cost de cadascun pugi més de 200 lliures, perquè tot és molt car, i els instruments, és a dir, si es vol bons mestres i

aprofitar-ne les lliçons (...) Us aniré enviant els llibres».

Havent rebut la contestació de Le Dran, Pere Virgili la va notificar a Ensenada, i afegia: «que tenia sis dels talents per anar a París, i dos que, si V. E. ho troba convenient, enviariem a Leiden a aprendre la medicina, i un dels mestres, que és el Sr. José de Nájera, cosa que seria la més convenient per tal que quan tornin ocupin les places de metges, quan en faltin als hospitals de l'Armada, i ensenyin la medicina amb el fonament que és necessari, per poder tenir cirurgians complets a l'Armada, i també resultarà d'això la bona unió i harmonia al guariment dels malalts dels hospitals, ja que tots dependran d'un cap». A més, li proposa que «l'any vinent se'n podrà enviar el mateix nombre a París».

Ensenada li va contestar que el rei havia donat l'aprovació als de Leiden, i que donava la seva conformitat a la proposta. Va afegir que «haureu d'encarregar al Sr. José de Nájera i al Sr. Juan Manresa la cura que han de tenir perquè els col·legials que han d'estar amb ells estudiïn i

s'apliquin a la facultat, per tal que s'aconsegueixi el fruit que es desitja del seu ensenyament i no sigui inútil el dispendi que fa amb ells la Reial Hisenda, i que avisin dels progressos que vagin observant i també d'aquells que per manca d'aplicació no aprofitin, per poder prendre les providències oportunes».

Novament es manifesta la primera intenció de Pere Virgili: unir les dues branques del saber mèdic, la medicina i la cirurgia, que anaven per camins separats des de feia molts segles.

Es va enviar a París els col·legials següents: Juan Manresa, Juan Gómez Torres, Juan Fernández Torobo, Ramón Muela, Francisco López Cárdenas i Francisco Ruiz. A Leiden hi van anar el mestre José Nájera i els alumnes José de Selvarresa i José de Béjar.

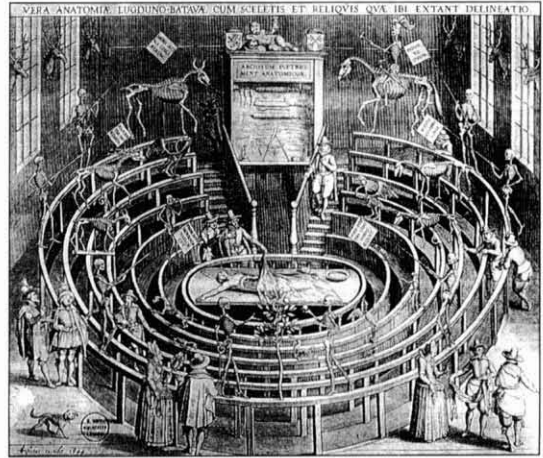
El 20 d'agost de 1751 Pere Virgili va redactar un seguit d'instruccions i de normes referents al comportament que havien d'observar els col·legials que estaven destinats a París. En va fer responsable del compliment Juan Manresa. El dia 24 d'agost els col·legials de Leiden i de París van rebre una bestreta de la pensió.

La relació de les despeses mensuals dels alumnes destinats a París és la següent:

- «Par le maison 13 livres-10 su
- Par le nourriture 75 livres
- Par le caffè 7 livres-10 su
- Par le domestich 6 livres
- Par le barbier 4 livres
- Par le chandel 1 livres-10 su
- Par les suittes 5 livres
- Par le blanchissure 4 livres
- Par le maitre 30 livres
- 146 livres-10 su

A la quantitat assignada, hi caldrà afegir un augment, fins a arribar a 200 lliures mensuals per persona». (Aquest augment es va produir al març del 1752, quan Le Dran, que ostentava el títol de president de l'Académie de Chirurgie de Paris, va enviar una nota amb la relació de les despeses dels alumnes.)

Els que van anar a París es van trobar amb d'altres cirurgians espanyols becats pel rei, entre els quals es pot citar el cirurgià de la cort José Fernández i l'ajudant de cirurgia de l'Hospital Reial de Madrid Rafael de Flores. El primer d'aquests

Aula anatòmica de Leiden al segle XVII

dos va ser molt lloiat per M. Morand (membre i secretari perpetu de l'Académie Royale des Sciences) a causa de «l'habilitat i la destresa amb què l'he vist operar».

Una mica més tard, el 10 d'octubre de 1752, el Reial Col·legi enviava també a París el cirurgià Agustín Lacomba i el col·legial Agustín Navarro, a fi que milloressin els estudis de les malalties dels ulls i de les hèrnies.

Pere Virgili s'informava per diversos conductes sobre aquells que s'estaven a l'estranger. La informació la hi proporcionaven els professors, els alumnes mateixos, l'ambaixada i alguns amics. En una carta de José Horteiga, dirigida al marquès de La Ensenada (datada a París el 9 d'octubre de 1752), s'informa Pere Virgili sobre els alumnes i els ensenyaments que es donen a les universitats de París i de Leiden. Quant a Leiden, afirmava que el nivell havia baixat molt després de la mort de Herman Boerhaave i del físic Gravesand, i que en aquell moment es trobava en un nivell inferior al d'altres universitats italianes i franceses. La nova generació (formada per Albino a l'anatomia, Van Roen a química, Alamand a física, etc.), tot i que era notable, no aconseguia que Leiden mostrés l'esplendor que havia tingut en temps de Boerhaave. De Leiden, en destacava l'ús que s'hi feia de determinats instruments per estudiar la física i les matemàtiques. Criticava l'edifici de la universitat, que considerava incòmode per a l'ensenyament i de poca magnificència, cosa que obligava els professors a fer aquesta tasca a casa seva.

Gravat del cirurgià Jean Louis Petit (1767)

El teatre anatòmic ni tan sols s'utilitzava. Quant al professorat, deia José Horteiga que eren vanitosos i que vivien del passat esplendor. Horteiga fa un minucios informe dels espanyols becats pel rei. Cita el mestre José de Nájera com a responsable de José de Selvarresa i de José de Béjar en aquella ciutat. Tots tres vivien a la mateixa casa, on se'ls havia afegit Bernardo Beau, un cunyat de Nájera, que no era becarí. Tots ells es van mostrar molt interessats per l'estudi de la geometria, de la teoria mèdica, de la física, de l'anatomia, de la química i de la botànica. Qui més va destacar va ser Selvarresa, cosa que agrafia el professorat. El comportament dels estudiants era exemplar. Horteiga també ens informa sobre els costums holandesos, el tipus d'alimentació i el clima, tan diferent del d'Espanya.

Informa que la Universitat de Pàdua, on destacava Giovanni Battista Morgagni, era el nou focus d'atracció dels estudiants de medicina. Quant a la Universitat de París, li'n cridaven l'atenció la tradició i la solera. De les ciències que s'hi en-

senyava en destacava l'alt nivell que havia adquirit la medicina, tot i que, al seu entendre, s'abusava de les sagnies i dels vomitius, a la manera com ho feia el metge de l'Hospital General de Madrid, Sebastián Creagh, que era de la mateixa escola, d'aplicacions terapèutiques tan diferents de les de l'altre metge del mateix hospital, Martín Segura, graduat a Montpeller, que feia una medicina més d'acord amb el temperament espanyol. De París en destacava el gran nombre d'acadèmies, que considerava molt necessàries perquè les ciències i les arts avancesin. Com a conseqüència de l'esperit d'aquestes acadèmies es va crear observatoris astronòmics, laboratoris químics, teatres anatòmics, jardins botànics i d'altres institucions.

De l'Escola de Cirurgia de París, coneguda com a Col·legi o Acadèmia de Sant Cosme, explicava que constituïa un cos independent de la universitat, amb la qual competia. Advertia que els estudis que s'hi impartia eren cars, a causa de les pagues que calia donar als mestres, dels quals el més cotitzat era l'oculista Daviel.

Horteiga també informa sobre els becaris que residien a París. Del madrileny José Fernández, que aprenia amb Morand, en destaca l'aprofitament d'anatomia i de cirurgia. Comenta que els mètodes que s'aprenien a París, així com el material necessari per a les intervencions, especialment el que s'utilitzava per a les cataractes i d'altres afeccions de la vista, s'haurien d'utilitzar després a Madrid. També informava dels madrilenys Rafael Flores i Custodio Gutiérrez. Dels col·legials de Cadis diu que estaven vivint en comunitat, i en destaca el bon comportament, la decència de la indumentària i l'interès per aprendre. Juan Manresa, que exercia de responsable, era, al seu parer, qui més sobresortia als estudis, per sobre de Juan Ruiz, Juan Gómez i Francisco de Torres. Els menys aplicats, sembla ser que eren Juan Fernández i Ramón Muela.

Horteiga acaba l'extens i interessant informe comunicant que es trasllada a Londres per tal de dur-hi a terme la mateixa missió.

Un dels becats aliens al Reial Col·legi, José Fermín, que va coincidir a París amb els pensionats de Cadis, també proporciona algunes pinzellades d'informació gràcies a la seva correspondència amb el Sr. Facundo Mogrobojo (cler-

gue i confident d'Ensenada). Explica que estudiava parts, química, operacions i anatomia. Qualificava el Dr. Anduillet com un dels millors cirurgians parisencs, i el Dr. Ferrain com l'anatòmic més destacat. Quant al cirurgià Morand, opinava, a causa del caràcter i de la vigilància a què el sotmetia, que era una «cosa espantosa». José Fermín anava molt just de diners, protestava contra el fet que a José de Nájera se'l subvencionés amb sis mil lliures i a ell només amb tres mil. Opinava que, si es volia aconseguir alguna cosa a París, havia de ser a costa de molts diners.

Jaime Masones de Lima, a la correspondència que enviava des de l'ambaixada de París, informava que Agustín Lacomba aprenia a operar les cataractes amb l'oculista Daviel. Com que Agustín feia molta ostentació de grandesa, Daviel li va demanar uns emoluments molt elevats. Masones va haver de fer d'intermediari. Al mateix temps donava notícies del cirurgià espanyol establert a París, Sorráez, que «té gran fama a Europa per a tota mena de lligades, i enginy particular per a qualsevol màquina per a alleujament del cos, que tornaria amb satisfacció a la seva terra que és Espanya, i només voldria assegurar un bon llit».

Quant a Agustín Lacomba, el 1754 Masones informa que «l'octubre del 1752 va anar a París per perfeccionar-se en el guariment de les malalties dels ulls sota la direcció de Mr. Daviel. Sabent que és curt de vista, es demana que sigui substituït per Pere Balmanya, proposat per Pere Virgili. Agustín Lacomba presenta instància sol·licitant tornar a la Cort amb el sou anual de 120 rals de billó».

Abans de tornar, però, Agustín Lacomba, que també estudiava «fístules i hèrniies», escriu: «tocant a fístules, he sentit a parlar d'un cirurgià que té un secret, heretat del seu pare i que ell i el seu fill també practiquen, per guarir-les mitjançant un càustic. He encarregat a Fernández que el sondegi sobre revelar el secret, que el no ja el tenim. (Als segles XVII i XVIII era molt freqüent que metges i cirurgians presumessin de tenir una fórmula secreta per guarir una determinada malaltia.)

Antonio de Ulloa també escrivia a Pere Virgili que «Le Dran, veí de París, s'ha ocupat molt, i molt bé, dels alumnes, i recomanaria que se li fes algun regal en diners».

Juan Manresa, alumne del Reial Col·legi i responsable dels de París, comunicava a Pere Virgili: «Juan Gómez va aprendre més sobre ball i tocar l'oboè que a complir la seva obligació, de no dormir a casa, assistint a balls i a cases que no eren de la millor reputació. Molt xafarder, de companyia discord, viu en un infern continu, i precipita els companys al seu viure fatal, particularment el nebot del difunt Sr. Gaspar Pellicer. Ha contret deutes, i he hagut de satisfer-los i quedar avergonyit de veure'm cada dia amb creditors. Els companys Ruiz i López us ho poden expressar millor que jo, i per a més confirmació el Sr. Ventura Llovera» (el familiar de Gaspar Pellicer devia ser Muela).

Des de Leiden, José Nájera informa de com estava l'ensenyament allà: «El Sr. Albino el gran ha acabat els prolegòmens i ha donat les més exactes proves, totes experimentals, de la circulació de la sang, i comença a explicar el mecanisme de com trobar-la (...) El Sr. Alman està explicant el tractat de màquines i mecanismes, després d'haver parlat de les propietats dels cossos, tant dels fluids com dels sòlids (...) De la patologia se n'encarrega el Sr. Morrius, que ara parla de la malaltia (...) Al Col·legi Químic, el Sr. Mensar està parlant de metalls i ja ha parlat de sals, de betums i d'espècies de flogists».

El 8 d'abril de 1754 des del Buen Retiro s'ordenava que els cirurgians de Leiden es traslladessin a Bolònia per acabar la formació. També que es deixés de donar, a partir de l'1 de juny, l'assignació en metàl·lic als cirurgians residents a París Juan Gómez de la Torre i Ramón de la Muela, a causa del mal aprofitament, i a Fernández Torobo perquè estava malalt. Aquest darrer, quan va tornar se'l va ascendir a segon cirurgià de l'Armada.

En poc temps els cirurgians de Leiden es van traslladar a Bolònia, acompanyats de Bernardo Beau, que havia rebut una subvenció de 9.632 rals de billó anuals.

Aquests detalls van ser transmesos a Pere Virgili per Alonso Pérez Delgado, a qui contestava agraint-li-ho i comunicant-li que ja disposava de sis nous col·legials per rellevar els de París. Eren els següents: Jaime Pruna, responsable del grup, Vicente Lubet, Miguel Ramonell, Juan Reino, Salvador Aloy i Antoni Guillamet Virgili; aquest

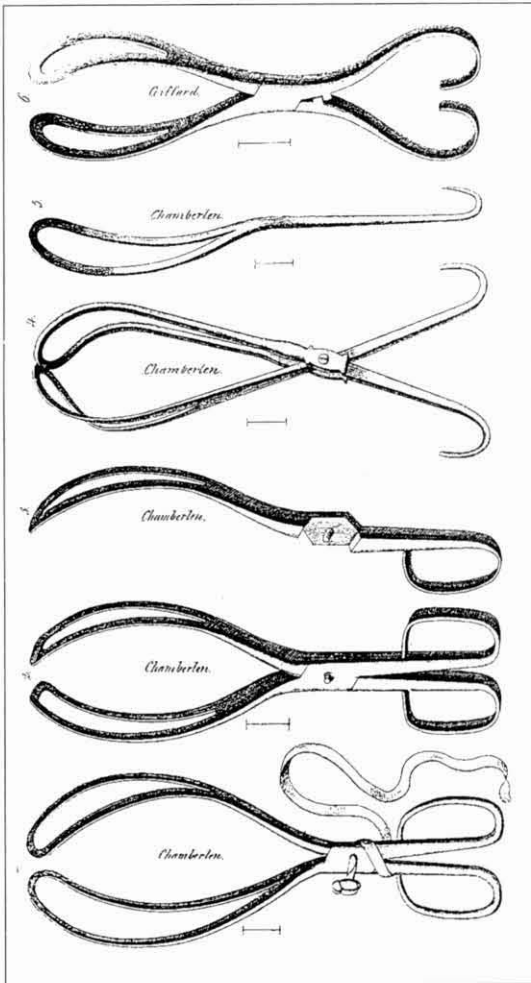
Giovanni Battista Morgagni

darrer, amb molt bons principis de filosofia, era nebot seu. Va morir durant l'estada a París. A la mateixa carta li parlava de l'estat de salut de l'intendent del col·legi de Cadis, afectat «d'una espècie d'erisipela que li formava un mig cinturó, i que ha degenerat en una mena d'herpes que li molesta bastant per moure's, a causa de la tibantor i la cremor que li causa. Ha calgut sagnar-lo dues vegades, per culpa de la febre que tenia, i crec que serà necessari que prengui els banys tant aviat com sigui possible». Crec que té molta importància l'informe mèdic emès per Pere Virgili, en primer lloc per la bella descripció que fa d'un herpes zòster i de la seva terapèutica, i en segon lloc perquè és un document mèdic d'aquella època.

Aquest, però, no és l'únic que hem trobat de Pere Virgili. Al novembre del 1759 feia un informe mèdic sobre una bronquitis asmàtica d'un dels col·legials becats a París. Es tracta de Pere Balmànya. Deia «que va obtenir plaça de col·legial a Cadis, i havent rebut ordre d'enviar un col·legial a París per tal d'instruir-se en les malalties dels ulls i en les operacions, el vaig triar, perquè hi vaig

reconèixer totes les circumstàncies que es requerien per exercir aquesta comissió. Al cap de poc temps d'arribar a París va tenir la desgràcia de ser atacat per un asma, de manera que no va poder aplicar-se a causa de la repetició i la freqüència dels accidents. Vaig tenir notícia, gràcies al Sr. Jussieu, metge que el va visitar per les malalties, que aquest subjecte perillava infal·liblement en aquell país, perquè té els aires summament densos. Després de trametre jo mateix aquest avís vaig rebre ordre de restituir-lo a Cadis, com també de considerar-lo benemèrit per obtenir la plaça de primer cirurgià de l'Armada. Va tornar a patir els insults del seu asma i després de la convalescència va ser destinat a un dels vaixells que havien de fer viatge a Cartagena. Havent arribat en aquest port va tornar a presentar una certificació de metge (segons va dir ell) dient que moriria si no canviava de país. Va ser restituit a Cadis, on va començar a repetir els accidents amb la mateixa freqüència. Havent-li reconegut el pit es va trobar que la seva malaltia procedia d'un vici de conformació al pit, perquè com que la cavitat era estreta els pulmons no podien dilatar-se amb total llibertat, de què resulta una respiració dificultosa i un pertorbat exercici de les altres funcions. En vista d'un vici incurable vaig resoldre que no podia destinar el suplicant als vaixells, on els malalts no podrien ser assistits quan el cirurgià estigués legalment malalt, i vaig suplicar que se li concedís la jubilació». Descriu, per tant, les vicissituds d'una bronquitis asmàtica de mitjan segle XVIII.

Mentrestant, Le Dran, president de l'Acadèmia de Cirurgia de París i tutor dels alumnes establerts en aquesta ciutat, continua donant-li notícies dels alumnes. Pel que fa als nous, explica que ja han començat a treballar fent disseccions anatòmiques i classes d'osteologia i d'anatomia. La despesa mensual de les pensions d'aquests alumnes pujava 160 lliures, sense incloure-hi el cost dels cursos particulars, llibres i d'altres estris necessaris. Les 160 lliures es distribuïen de la manera següent: «per casa i menjars 90 lliures, per vestir-se, calçar-se i rentar 40 lliures, per cursos d'anatomia, operacions i cadàvers 30 lliures». A fi que poguessin disposar de llibres i instruments de la manera adequada, Pere Virgili va haver de sol·licitar a l'intendent general de Marina un augment a la

Col·lecció de fórceps utilitzats al segle XVIII

consignació de les beques, que el rei va acceptar, i es va concedir «9.300 billons amb què se'ls assistia per tot l'any».

Quant al grup dels alumnes veterans, Le Dran va notificar la tornada a Espanya de Juan Manresa i Francisco López Cárdenas, el darrer dels quals s'havia especialitzat en «malalties de dones, nens i parts» amb el ginecòleg parisenc Levret. Francisco Ruiz, per recomanació del professor de botànica Jussieu, s'hi va quedar encara un temps. Pel que fa als alumnes que arribaven a Cadis, se'ls ascendia a cirurgia primer de l'Armada.

Els alumnes de Bolònia van tornar l'any 1757, després d'estar més de sis anys fora del país. En tornar se'ls va indicar que anessin a la Cort per tal que el Reial Protomedicat els revalidés els títols

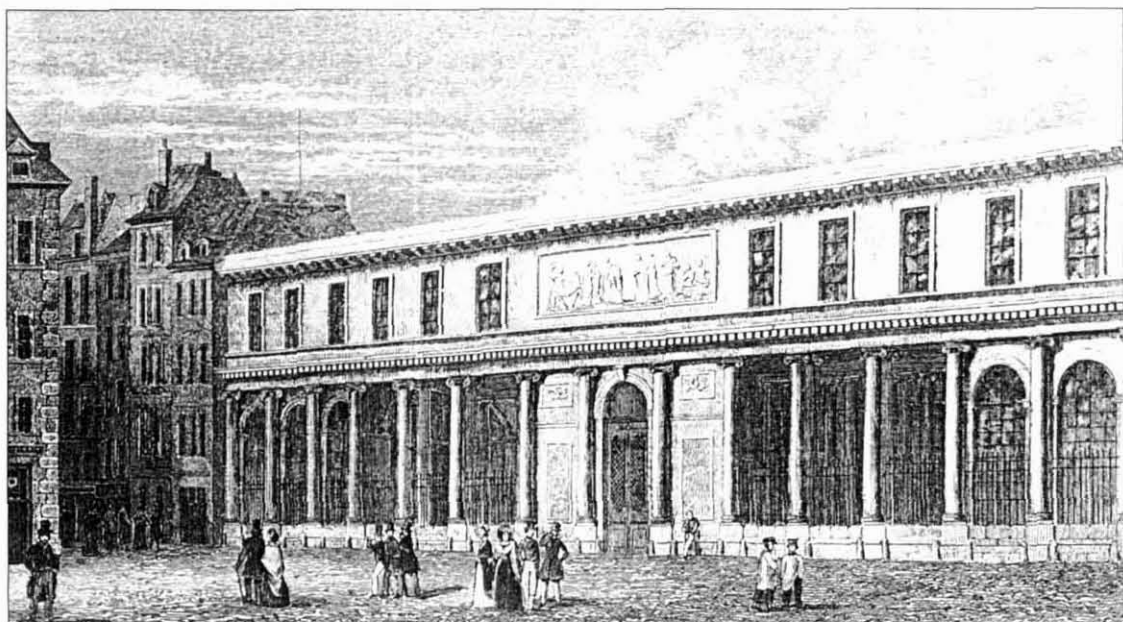
de medicina i de cirurgia, cosa que van aconseguir amb èxit.

Una vegada a Cadis, José de Nájera, doctor en medicina per Bolònia, va sol·licitar «la plaça de futurari del Protomedicat de la Reial Armada amb exercici de les absències i malalties, així com la gràcia que se'l tingui present per aquella part de sou de què gaudeix com a mestre del col·legi, el temps que ho ha estat dels seus col·legials durant l'estada fora d'Espanya». Va ser gratificat «amb la quantitat de 50 escuts mensuals pel temps que ha transcorregut».

L'any 1755, a causa de la mort d'Ignasi Canivell i de Gaspar Pellicer, Pere Virgili va haver de reestructurar el professorat. Per cobrir les vacants va designar Francesc Canivell, que exercia de bibliotecari, i Juan Manresa. La plaça de bibliotecari la reservava per a Bernardo Beau, que encara era a Bolònia. A partir d'aquesta data, a mesura que anaven tornant els alumnes de l'estranger, anava ampliant el professorat i introduint noves assignatures. Va nomenar Francisco López professor de «malalties de dones, nens i parts» (el 1759 el van ascendir a ajudant de cirurgia major), Francisco Ruiz professor de botànica (més tard el va succeir José de Béjar), Agustín Navarro «demonstrador d'hèrnies i embenats», i Le Planche i més tard José Selvarresa, professors de química.

La introducció de les modernes assignatures a l'ensenyament tradicional, la insistència en la pràctica, i un nombre més gran de càtedres i més ben dotades, van aconseguir millorar la preparació del cirurgià.

No tothom, però, ho va entendre d'aquesta manera. Al juliol del 1757 José de Nájera, per indicació de Pere Virgili, va escriure a Julián de Arriaga sol·licitant que aquells que havien revalidat davant del Reial Protomedicat de Madrid els títols de Leiden i de Bolònia fossin destinats a l'Hospital Reial de Cadis, argumentant que aquest hospital estava atenant més de 200 malalts, i a vegades s'arribava als 300. Insistia en el fet que tots aquests pacients eren atesos per un sol metge, José Martínez, ja que el protometge de la Reial Armada no podia estar destinat a cap sala perquè tenia altres obligacions. Com que les Reials Ordenances manaven que hi hagués un metge per cada 50 malalts, Nájera demanava que es destinés

Gravat de la Facultat de Medicina de París

una sala per a José de Béjar, José Selvarresa, Francisco Jordán i Bernardo Beau, que ja havien estat examinats i aprovats pel Protomedicat. Tots ells pertanyien a l'Armada i havien estat educats amb aquest fi, dins i fora d'Espanya.

A Arriaga no li va desagradar la sol·licitud i va ordenar a l'intendent de Marina de Cadis, Juan Gerbaut, que li fes arribar l'opinió del protometge i del cirurgià major de Cadis abans de prendre una decisió.

El protometge de l'Armada, Diego Porcell, no va veure amb bons ulls aquesta intromissió a la seva parcel·la. Per aquesta raó va exposar: «que l'hospital que tinc al meu càrrec té dos metges, dels quals qui en té menys té 20 anys de pràctiques, i un de supernumerari sense sou, per ordre de S. M., fent mèrits, amb la qual cosa el rei està servit (...) els quals senyors tenen 100 malalts poc més o poc menys, perquè tot i que l'ordre és de 50, a Espanya la pràctica sempre ha estat de 100, que els que pretenen que se'ls assignin sales tenen una pràctica purament especulativa, i per assignar-los les sales és necessari que tinguin experiència pràctica, que és el que mana S. M. i el que convé, ja que la pràctica no s'adquireix quan s'acaba de sortir de les classes (...) i pot resultar-ne un greu dany contra la vida dels vassalls, perquè un medicament

administrat sense la més reflexiva pràctica després no es pot esmenar i no hi ha restitució per a la vida. També aquests individus són cirurgians metges que depenen del col·legi i en el futur hi pot haver algunes dissensions claustrals que podrien acabar en perjudici del malalt. Que s'ensenyi al mateix temps la medicina i la química no em sembla el més convenient, ja que va contra allò que el rei té manat a través del Protomedicat, i és que un subjecte no pot ser metge i apotecari, ni cirurgià i apotecari; i perquè va veure que semblava necessari que aquells que s'embarquen puguin compondre algunes medecines i tenir alguna idea de botànica, S. M. va manar que l'inspector de medecines instruís els col·legials en la formació d'alguns medicaments i li va indicar la gratificació que en rebria, cosa que és la més regular per a la pràctica mèdica i quirúrgica dels vaixells, que no es permet a terra i que, per acabar, ningú no pot servir en consciència dues facultats diferents, ja que encara que es dirigeixen a un sol fi, els mitjans són molt diferents, cosa que em sembla que és que, pel que fa a venir aquests subjectes més avantatjats en la teoria mèdica que no el que s'ensenyava en aquest col·legi, unint a aquesta l'observació d'aquesta pràctica i que és dirigida per mi, que és la manera com han après tots els met-

ges, puguin continuar embarcant-se als vaixells de S. M. (que és el fi de la fundació d'aquest col·legi) i d'aquesta manera aconseguir la suficiència necessària, per tal que se'ls destini com a metges quan augmenti el nombre de malalts o per qualsevol altre motiu, però no obstant aquestes raons i motius que he dit».

L'opinió de Virgili era completament diferent: sol·licitava que es destinessin sales o malalts a Béjar, Selvarresa, Jordán i Beau, «ja que és molt útil i necessari que estiguin ocupats en el guariment dels malalts de medicina, perquè de res servirien els estudis i les altres tasques que fins ara han fet per ordre de S. M. a les universitats de Leiden i Bolònia, perquè no es pot ser bon metge sense una pràctica continuada, que no podran perfeccionar enlloc com en aquest Reial Hospital, tant per la quantitat de malalts que hi acudeixen de la plaça i dels vaixells, particularment havent-hi un protometge ocupat en la pràctica i en la legítima teoria de la medicina per tal d'instruir-los en tots els casos dubtosos que es trobin, de la qual cosa ha de resultar el tenir a l'Armada uns cirurgians metges capaços ja per proveir els hospitals dels departaments quan faltin els que hi ha avui, com també perquè quan surtin esquadres grans un d'ells s'hi pugui embarcar a fi de dirigir els hospitals que s'acostumen a parar en aquestes ocasions, tal com va succeir amb l'esquadra que va sortir d'aquest port l'any 40, que va anar a Tolon, on es va parar hospital, i per assistir els malalts es va haver de prendre un metge qualsevol del país, que mirava més el lucre que no el guariment dels malalts. El mateix va passar a la flota que va sortir d'aquest port l'any 35, on se'm va destinar, i al cap de 4 o 6 mesos de ser al port de Veracruz (...) De tot això es fa evident com n'és d'útil i necessari que s'utilitzin en el guariment dels malalts de medicina a fi que es radiquin en la medicina sota la direcció de Diego Porcell per tal de poder posar remei a les urgències que es poden produir, i al mateix temps servirà d'estímul perquè els col·legials tinguin més aplicació en aquesta part i que després siguin aptes per al servei reial i del públic, sense que per això deixin de concórrer sempre que se'ls cridi als casos arduos de cirurgia per tal que vagin practicant-la de la mateixa manera que la medicina, així com assistir a

totes les tasques del col·legi (...) I pel que fa a José de Nájera, que per això no se li prengui la plaça de cirurgià major i mestre, ja que aquesta destinació d'estar ocupat a les sales de cirurgia no li impedeix de fer la curació una hora abans de les visites de medicina. Quant a Selvarresa, que es presenta per a la plaça de demostracions de química en aquest Reial Col·legi, em sembla utilísim estar informat que s'ha aplicat privadament i amb zel a aquesta part i serena accessòria per a la perfecció de l'art de guarir, sense que això li impedeixi d'assistir al guariment dels malalts que el protometge li indiqui».

El 16 d'agost de 1757 el rei va ordenar que els cirurgians de l'Armada José Béjar, José Selvarresa, Francisco Jordán i Bernardo Beau «concorrin en aquell hospital per tal que s'apliquin a exercitar la medicina a la vista i al costat del protometge Diego Porcell i de la resta de metges que hi treballen».

L'any 1757 Francesc Canivell es va encarregar d'explicar osteologia, malalties dels ossos i embenats; Roland, anatomia; López, malalties de dones i parts; Juan Manresa, coses naturals, no naturals i prenaturals, i Ruiz, medicaments i botànica.

Al novembre del 1758 van tornar de París els components de la segona expedició col·legial. Uns dies abans empenien el camí de París els col·legials Diego Velasco i Francisco Villaverde. Gràcies als viatges a l'estranger es va poder contactar amb professionals d'altres països i conèixer els diferents corrents mèdics que hi havia a Europa. Les tendències mecanicistes, les observacions empíriques, les escoles vitalistes, van ser estudiades pels alumnes. Els grans centres de l'educació mèdica, com ara Leiden, Bolònia i París, van despertar una gran curiositat en els alumnes, que es van esforçar per augmentar el seu saber. Tant com l'estímul de superació professional cal valorar la col·laboració dels professors: Jean Louis Petit, Claude Nicolas Le Cat, el botànic Bernard de Jussieu, el cirurgià Andouillet, l'anatomista Ferrain, els cirurgians Saveur François Morand i Henri François Le Dran, l'oculista Jacques Daviel, el ginecòleg André Levet, així com els clínics Boerhaave, Gravessand Van Roen i Albinus. També Giovanni Battista Morgagni, gran anatomopatòleg, i el patòleg Mo-

rius, el químic Mensar, el físic Pere Van Muschenbroeck i el professor de màquines Almand, entre molts altres.

Els nous llibres, així com l'accés a les revistes mèdiques europees, entre les quals podem citar les *Memorias de la Real Academia de París*, els *Essais de la Société d'Edimburg*, el *Prix de l'Académie Royale de Chirurgie* i el *Diario de Medicina de Vandermonde*, van contribuir en gran manera a la preparació dels alumnes.

Esforç personal, bibliografia, observació i moltes pràctiques van ser les bases que van utilitzar els alumnes del Reial Col·legi durant la seva formació, i van convertir el centre gadità en el gresol dels corrents medicocientífics espanyols, que il·luminava la medicina amb la mateixa intensitat que ho feia més enllà dels Pirineus.

11

ALTRES ASPECTES
CIENTÍFICS I SOCIALS
REFERENTS A **P**ERE
VIRGILI

LES «OBSERVACIONS O
JUNTES LITERÀRIES»

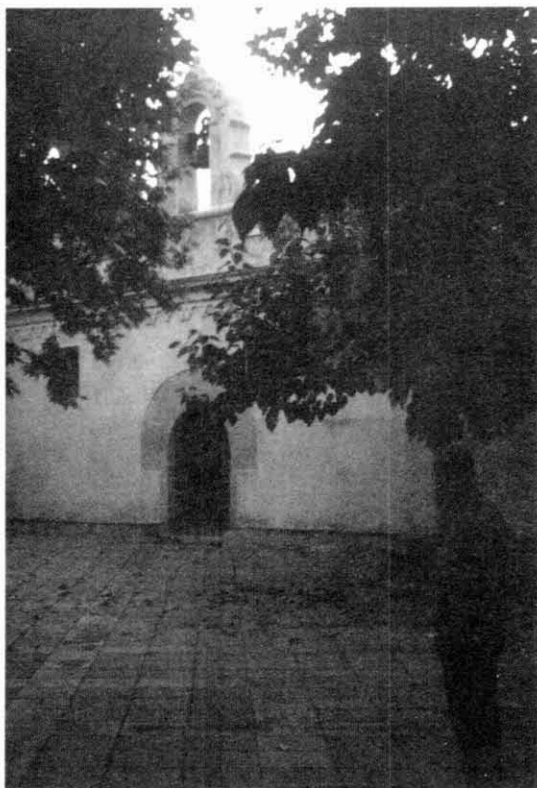
Un dels aspectes més meritoris de l'ensenyament del Reial Col·legi va ser la introducció de les sessions clíniques, que aleshores s'anomenaven «observacions».

L'origen de les «observacions» del segle XVIII cal cercar-lo a les narracions patològiques dels consilium medievals. El creador en va ser Tadeo Alderotti (1233-1295), que pertanyia a l'escola escolàstica de la Universitat de Bolònia. Amb el temps es van anar elaborant i depurant, fins arribar a l'observatio renaixentista, on, a més d'ensenyar a «saber fer», tal com es pretenia en el consilium, s'ensenyava a «saber veure» i «saber entendre» un cas morbós individual. Als segles XVI i XVII, amb la pràctica de les autòpsies clíniques, es comença a observar anomalies patològiques al cadàver, i s'obre una nova perspectiva en la qual destaquen les figures de Thomas Sydenham (1624-1689), Giovanni Maria Lancisi (1654-1720) i, sobretot, Hermann Boerhaave (1668-1738). Aquest darrer va donar lloc a la constitució definitiva de la història clínica, tal com la redactaven els metges i cirurgians del segle XVIII.

Lacomba primer, i posteriorment Pere Virgili, van implantar aquest mètode d'ensenyament a Cadis. Al memorial que va entregar al marquès de La Ensenada el 29 de març de 1748, on proposava la fundació del Reial Col·legi, Pere Virgili deia: «sempre que els ajudants siguin a Cadis hauran d'assistir a l'hospital, procurant formalitzar totes les observacions dels casos que en siguin dignes i conspirin per a l'ensenyament (...) i se n'haurà de llegir una cada setmana (...) en la qual hi hauran de concórrer tots els ajudants (...) i havent-ne llegit i examinat totes les parts el direc-

tor i els seus ajudants, s'haurà d'escriure amb total difusió en un llibre (...) a fi i efecte que en tot temps consti i sigui de gran avenç i utilitat per a la cirurgia i per a l'alleujament dels malalts».

Quan Pere Virgili es va fer càrrec del Reial Col·legi va imposar l'obligació que s'hi fessin sessions clíniques, tal com es feia a París, no tan sols per millorar l'estat dels malalts, sinó també com a

Façana de l'ermita del Roser de Vilallonga. Fotografia de l'autor

Tomba que es va concedir a Pere Virgili a l'ermita del Roser de Vilallonga del Camp. Fotografia de l'autor

mètode d'aprenentatge dels cirurgians i dels alumnes. Les «observacions», o històries clíniques, no només era obligatori fer-les als pacients ingressats a l'hospital de Cadis, sinó que també els cirurgians embarcats tenien l'obligació d'anotar en un quadern les observacions que fessin durant la navegació, i de dipositar-les, en tornar, a l'arxiu del col·legi o de l'hospital. Pere Virgili fins i tot va ordenar que enessin els col·legials becats a París, i que li enviessin l'«observació del cas» una vegada acabat.

A les «observacions» es completaven tots els passos que feia el cirurgià des del moment que rebia el pacient fins al moment de l'alta, amb una interpretació personal de les accions que s'hagués fet. Els casos clínics s'anotaven als «llibres d'observacions» i les històries més interessants es llegien cada dijous al col·legi, en presència del director, dels mestres i els ajudants majors, i dels cirurgians primers i segons de les diferents destinacions de l'Armada. A banda de l'exposició, es feia una reflexió i interpretació del cas a càrrec de

Altar i cambril de la verge del Roser. Fotografia de l'autor

dos cirurgians, que es coneixia com a «censura», i després es treien les conclusions.

Les «observacions o juntes literàries» del Reial Col·legi gadità van tenir un gran èxit. Més tard les van imitar altres col·legis de cirurgia.

JARDÍ BOTÀNIC

Les gestions per a la instal·lació del jardí botànic es van iniciar en el moment d'edificar el Reial Col·legi. Pere Virgili va donar molta importància a la ciència de la botànica, en primer lloc a causa de la influència de l'ambient rural que va viure a la joventut. A més, d'ultramar anaven arribant una gran varietat de plantes i de fruits totalment desconeguts, que s'intentava classificar i estudiar-ne les propietats. Es va comprovar que alguns tenien una gran importància en l'aplicació terapèutica. D'altra banda, Pere Virgili, gràcies als seus viatges

a Amèrica, sabia com n'era de difícil elaborar les medecines, a causa tant de la manca de preparació tècnica dels metges i els químics d'allà com del fet que els productes farmacèutics que s'enviaven des d'Espanya arribaven gairebé sempre en condicions deplorables. Finalment, l'experiència de l'estada a París li va permetre conèixer la manera com s'ensenyava la botànica i la química al Jardí Reial, així com la gran utilitat d'elaborar les medecines.

Quan va acudir a la Cort, el 1748, per entregar al marquès de La Ensenada el memorial de la creació del Reial Col·legi, ja va exposar, tocant al jardí botànic: «com que també és necessari que aquests col·legials entenguin i sàpiguen alguna cosa de la composició dels remeis i de la manera de dispensar-los, convindria molt que l'apotecari inspector de les medecines avisi quan faci la composició dels medicaments, i els expliqui els simples que hi entren, la manera de fer-ne la dispensació, les dosis i les virtuts, ja que d'aquesta manera aconseguen instruir-se per tal que, quan siguin cirurgians, i als viatges dilatats (on no hi ha apotecaria ni apotecari per fer-les) se'ls acabi alguna de les composicions, les puguin fer ells mateixos. Però seria convenient augmentar a l'apotecari inspector deu escuts de sou per aquest ensenyament».

En aquell temps era Esteban del Manzano qui ocupava el càrrec d'inspector de medecines, i tenia la funció de revisar no tan sols els medicaments que es confeccionaven per a l'Hospital Reial, sinó també els que es destinaven als vaixells de l'Armada. L'any 1749 Pere Virgili li va ordenar que també s'encarregués de revisar els dels vaixells mercants.

Tocant al permís, una vegada aprovats els estatuts, Máximo du Bouchet, ministre inspector de l'hospital, el 22 d'abril de 1749 va comunicar al marquès de La Ensenada: «havent pres de l'hort de l'Hospital Reial allò que era necessari per a l'edifici del col·legi, encara queda un terreny bastant capaç per cultivar-hi plantes i simples, cosa que no costaria al rei altre sou que el d'un hortolà».

Havent-li estat concedit el permís, Pere Virgili va sol·licitar que es construís una habitació per a l'hortolà i que es pogués disposar d'una cavalleria per moure la sènia i poder regar les plantes. Tam-

Pati de la Facultat de Medicina de Cadis. Antic jardí botànic. Fotografia de l'autor

bé va ordenar que les llavors se sembressin d'acord amb les propietats de les plantes (en un indret les purgants, en un altre les pectorals, etc.).

Virgili va tractar amb molt d'afecte el jardí botànic. Es va preocupar perquè els alumnes coneguessin les plantes i les seves virtuts, i perquè poguessin elaborar ells mateixos les medecines.

Un dels botànics més prestigiosos d'aquell temps, el suec Linneu, tenia una opinió molt favorable del jardí de Cadis, així com del seu director, gràcies a la informació que li va proporcionar Loeffling, el seu alumne predilecte, el qual, mentre era a Espanya amb motiu de preparar una expedició a Amèrica per estudiar-ne la flora, va visitar el Reial Col·legi i va quedar meravellat per la gran varietat de plantes i per la bona cura que se'n tenia. Va sol·licitar a Pere Virgili que li proporcionés la flor i el fruit de l'Arbor dracoïus. Loeffling va escriure a Linneu: «Pere Virgili és un home de cervell i d'un talent destacat, molt amant de les ciències i d'aquells que les cultiven. Actualment és director del Col·legi de Cirurgia de Cadis, que ell mateix va fundar, i on els joves s'instrueixen

Portal est de Vilallonga. Després d'entrar per aquest portal, el primer carrer a mà esquerra era el de la Presó. Fotografia de l'autor

perfectament en els principis d'aquesta facultat. Té una gran autoritat i és digne dels més grans elogis per la manca d'interès personal. És llàstima que no sigui botànic, tot i que la inclinació a les ciències l'ha mogut a instal·lar un jardí al col·legi. M'ha consultat unes quantes vegades sobre el cultiu d'algunes herbes medicinals. Al jardí només hi falta aigua bona, perquè la de Cadis és molt salobre».

En aquell temps la botànica començava a florir com a ciència a Espanya, i hi estava més avançada que en altres països. Pehr Loeffling va quedar sorprès del gran coneixement de botànica que hi havia al nostre país. Hi destacaven les figures de Josep Quer, Joan Minuart, José Ortega, Cristóbal Vélez i Miquel Bernades. Més tard va excel·lir Celestino Mutis. Les cartes que va escriure Loeffling les va traduir i publicar a Espanya l'aragonès Ignacio Assó.

Retrat de Zenón de Somodevilla, marquès de La Ensenada (1701-1781). Museu Naval (Madrid)

ASPECTES FAMILIARS DE PERE VIRGILI. LA RELACIÓ AMB LA FAMÍLIA DE VILALLONGA

Pere Virgili va mantenir una estreta relació, malgrat la distància, amb la família de Vilallonga. Des de Cadis sempre va procurar ajudar els seus. Hi ha diversos documents que en donen testimoni. Al 1732, quan la seva germana Francesca va celebrar les núpcies a l'ermita del Roser de Vilallonga (es va casar amb Josep Puig), Pere Virgili la va obsequiar amb cent lliures barceloneses, i les hi va fer arribar a través del cirurgià de Reus Blai Gatell. Cal destacar que el jove cirurgià de la localitat Antoni Carnicer en va ser testimoni. Com a testimoni del casament va actuar un cert Josep Ximenes, que més endavant va enviar el seu fill Josep a Cadis a estudiar cirurgia. El cirurgià Blai Gatell va tenir una entrançable amistat amb la família Virgili, i tant els seus néts Josep i Pere van anar més endavant a Cadis per fer-hi estudis de cirurgia.

Les altres germanes també van rebre obsequis de Pere Virgili el dia de l'enllaç matrimonial. D'aquesta manera contribuïa a sufragar el dot que el pare havia donat a les filles.

Josep Virgili, militar i germà de Pere Virgili, quan va passar per Andalusia al març de 1740 va tenir la gentilesa d'anar a visitar la cunyada i la neboda, tot i saber que el seu germà estava destinat a El Ferrol. A la ciutat gaditana va aprofitar per fer testament davant del notari José Palomino. Hi expressava que els seus béns havien d'anar a parar als seus pares i, en cas que morissin o s'hi refusessin, a la seva neboda Francesca, filla de Pere Virgili.

El pare de Pere Virgili va morir a Vilallonga el 12 de desembre de 1748, als 74 anys d'edat. Un any i mig abans havia fet testament davant del notari de Tarragona Francesc Albiñana Cusidor. Hi feia constar que deixava com a hereu de tots els seus béns el seu fill Pere, en consideració a les múltiples vegades que l'havia ajudat, tant per a la manutenció de la família com per a la conservació de la casa i la hisenda; nomenava usufructuària la seva esposa Francesca. Una de les clàusules del testament menciona un censal que es va crear al 1747, amb motiu de vendre unes terres a Josep Mata, el qual havia de pagar 30 lliures i 30 sous anuals en moneda barcelonesa. Josep Camó, el farmacèutic de Vilallonga, va ser testimoni de la venda. Citem el fet perquè Josep Mata va ser un avantpassat del metge reusenc Pere Mata, la família del qual procedia de Vilallonga. Una altra clàusula del testament disposava que els actes del sepeli els havia de sufragar el seu fill Pere. El cadàver va ser sepultat al cementiri de la localitat.

Francesca Bellver, la mare de Pere Virgili, l'any 1749 va nomenar representant legal seu el cirurgià de Reus Josep Gatell, fill del marmessor testamentari del seu marit, el cirurgià Blai Gatell. No sé si aquesta decisió tenia relació amb l'acta notarial que va fer Pere Virgili a Cadis el 2 de març de 1751 davant del notari Matías Rodríguez, on concedia poders a Antoni Saguí, veí de Barcelona, perquè el representés davant l'Audiència d'aquesta ciutat a causa d'uns greuges que havia fet al seu pare, quan encara vivia, un terratinent de Vilallonga, que demanava que fos punit. A l'acta es

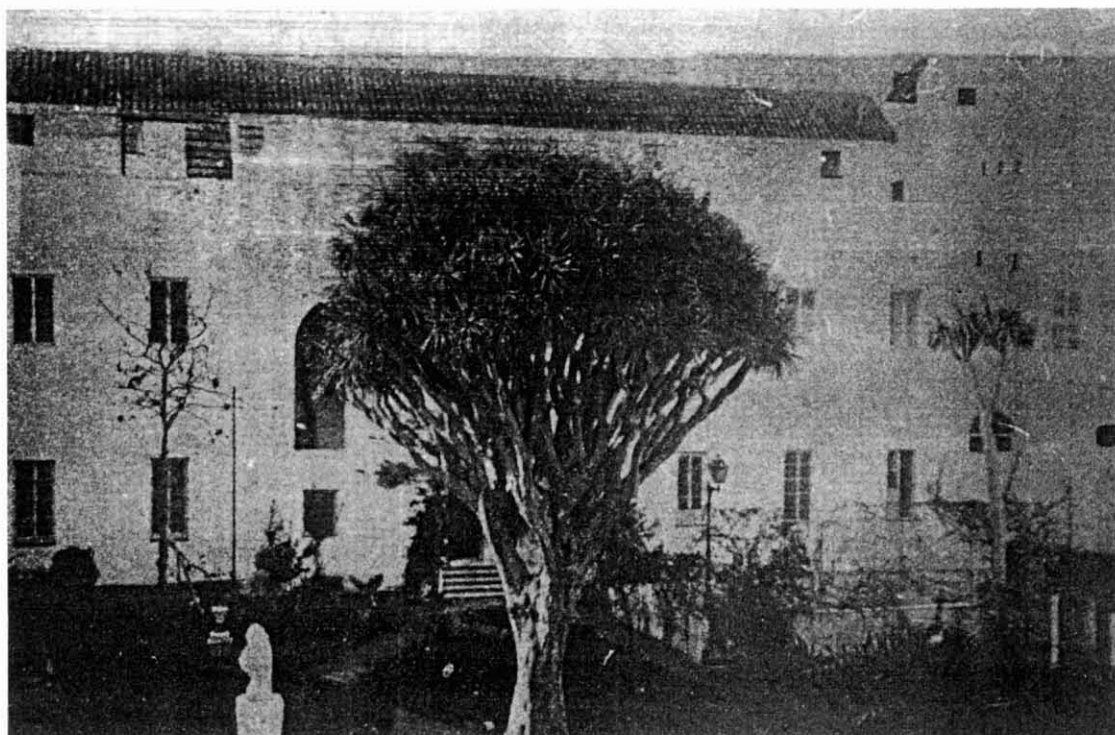

Carl von Linné. A través del seu alumne predilecte va tenir coneixement de la persona i de l'obra de Pere Virgili

feia constar Pere Virgili com a cirurgià major de cambra de S. M. Segurament aquest nomenament se li va concedir en alguna de les seves estades a la Cort, on sabem que va fer intervencions quirúrgiques amb molt d'èxit, especialment litotomies.

Pere Virgili i la seva esposa van fer testament a Cadis davant del notari Matías Rodríguez el 21 de desembre de 1755. Feien constar que els seus cossos fossin enterrats a la cripta de l'església que triessin els marmessors, que eren la filla Francesca, Lorenzo Roland, Francisco Nueve Iglesias i José de Nájera. Nomenaven hereva dels seus béns la filla, Francesca, amb la condició que cada any per Nadal donés a l'àvia paterna cent pesos de cent vint-i-vuit quarts perquè es pogués mantenir en cas que faltés Pere Virgili.

Del testament es desprèn que Pere Virgili no tenia cap predilecció per ser enterrat en un indret determinat. Al cap d'un any, però, sol·licitava i adquiria una tomba a l'ermita del Roser de Vilallonga. Segurament la intenció era que servís per als seus pares. El 8 d'agost de 1756 va morir la seva mare, i l'endemà va ser enterrada a la nova

Famós drago del Jardí Botànic de Cadis

tomba, on també van ser traslladades les restes del pare. Els funerals de la mare no es van fer fins l'1 de setembre. Les despeses de l'enterrament i del funeral –60 lliures i 2 sous– les va sufragar Pere Virgili, a través del cirurgià Josep Gatell. A la làpida sepulcral hi ha la inscripció següent:

Sepultura concedida a favor de D. Pere Virgili cirurgia mayor y Rl. Academich del Rl. Hospital de Cadis y Director del Rl. Col·legi pera si y sa muller, sos pares y fills feta als 13 de desembre del 1753 any A.E.R.I.P.

GRANADA

Mentre va governar el marquès de La Ensenada es va fer tot el possible per augmentar el poder de la Marina espanyola, que es considerava vital per mantenir les relacions d'Espanya amb les terres d'ultramar. Aquesta revitalització no va agradar a algunes potències, especialment a Anglaterra, que veia que això afectava els seus interessos. Valent-se del seu ambaixador a Madrid, va tram-

una conspiració amb alguns envejosos de la Cort per destituir el marquès, el veritable promotor d'aquest ressorgiment, i el van fer sucumbir al juliol del 1754. Quan va caure va ser desterrat a Granada, i el va succeir com a secretari d'Estat i del Despatx Universal d'Índies i Marina l'intendent general de Cadis, el batlliu cavaller Julián de Arriaga. El nou ministre coneixia molt bé Pere Virgili, amb qui havia mantingut una freqüent correspondència relacionada amb les destinacions dels diferents cirurgians de l'Armada. Coneixedor de les habilitats i la fama quirúrgica de Pere Virgili, li va encarregar que es desplaçés a Granada per atendre un parent seu, que era ni més ni menys que l'arquebisbe d'aquella diòcesi, Onésimo de Salamanca i Zaldívar, que regia l'arquebisbat des del 1752. També era president de la Junta de Govern del Reial Hospici, on duia a terme una important tasca social. Des de feia un temps el bisbe patia uns tumors a la cuixa que li produïen úlceres i febres. Per tractar-lo es va requerir Pere Virgili, que va informar Julián de Arriaga de l'estat del pacient en aquests termes:

«Excm. Sr. A la carta que em va fer l'honor d'enviar-me el 24 d'aquest mes, li respon el meu agraïment que, estant gairebé guarida la nafra de la cuixa del Sr. arquebisbe, la setmana passada li vaig obrir tot el tou de la cama, i com que continuava feliçment sense febre i amb les millors ganes de menjar, jo estava preparant el retorn a Cadis amb motiu dels exàmens quan de sobte ahir es va llevar amb un altre tumor a l'engonal, que l'ha entristit força, de manera que aquest prelat no para de plorar per molt que se l'encoratgi, i per aquest motiu em detindré els dies que calgui fins a veure quina determinació pren aquest tumor, i així m'ho ha manat, com també que en faci partícip a V. E., que també en sou parent, que per a mi és la recomanació més venerada, per la qual cosa espero que us sembli bé la meua detenció, i aquesta novetat ha motivat que doni les ordres necessàries perquè comencin els exàmens, fet del qual m'ha semblat necessari informar-vos per tal que em feu arribar què he de fer. Granada, 31 d'agost de 1756. Pere Virgili». L'assistència de l'arquebisbe li va impedir d'estar present als funerals de la seva mare, que es van fer a Vilallonga. Però l'estada a Granada li va permetre visitar el marquès de La Ensenada, que

hi era desterrat, i també Julián de Castilla, procurador de la localitat, a qui va donar poder per defensar-lo «en els seus plets, causes, prevencions i dependències contra qualsevol persona als Reials Consells i especialment a la sala de hijosdalgos davant de la resta de Srs. Jutges, justícies, ministres, tribunals». I és que en aquell temps Pere Virgili sostenia un plet amb un cirurgià anomenat Antonio Aloy, que li havia fet un greuge malgrat tenir intern al Col·legi un germà. L'estada en terres de Granada es va allargar fins a la primavera d'octubre, que va tornar a Cadis. Ho va comunicar a Arriaga d'aquesta manera:

«Participo V. E. que m'he reincorporat al meu destí, on podeu disposar de mi per manar-me. He deixat l'Il. Sr. en estat de convalescència, ja que l'obertura principal de la cuixa i la cama està cicatrizada i només queda una petita obertura a la part superior de la cuixa que es troba en bon estat i amb cap perill, i per aquesta raó vaig decidir retirar-me a Cadis, on demano a Déu que us guardi. 18 d'octubre de 1756».

L'arquebisbe Onésimo de Salamanca i Zaldívar va morir l'any 1757. No sabem si va ser a conseqüència de la malaltia per la qual el va assistir Pere Virgili.

12

CONSAGRACIÓ DE PERE
VIRGILI

SE'L NOMENA CIRURGIÀ
DE CAMBRA

La fama de Pere Virgili per la bona tasca al capdavant del col·legi de Cadis, així com la seva perícia com a cirurgià de renom, s'havien estès a tots els confins d'Espanya. Les intervencions quirúrgiques que va practicar les escasses vegades que va ser a la Cort havien estat reconegudes i recompensades amb el nomenament de cirurgià de cambra. Per tot això, els reis, quan la reina Bàrbara de Bragança es va posar malalta i els metges de la Cort no van poder-la millorar de la malaltia, van reclamar la presència de Pere Virgili perquè l'atengués, i el van designar primer cirurgià de cambra. «En consideració a l'acreditada habilitat i serveis del Sr. Pere Virgili, cirurgià major de la meua Reial Armada, he decidit concedir-li els honors i l'exercici de cirurgià primer de la meua Reial Cambra, amb el sou de 36.000 rals de billó anuals que s'indiquen a l'última Planta. Doneu-vos-en per entès, admeteu-ho a jurament i disposeu-ne el compliment. Al Buen Retiro, 13, d'abril de 1758. El rei al duc de Béjar».

Gràcies al boteller de corps sabem que «A més del sou que el rei ha concedit al Sr. Pere Virgili amb els honors i els exercicis de cirurgià primari de la Reial Cambra, li ha designat 500 ducats de billó anuals per al cotxe a la Tresoreria Major, i per ordre de S. M. ho participo a V. E. perquè en tingueu coneixement. Buen Retiro, 13 d'abril de 1758».

Quan Pere Virgili va marxar cap a la Cort es va plantejar el problema de qui s'encarregaria de la direcció del col·legi de Cadis. El rei va determinar que la direcció la continuaria portant ell, i que «el substitueixi qui ell decideixi, per tal que actuï sota les seves disposicions. 2 de maig de

1758». Pere Virgili va designar com a representant Francisco Nueve Iglesias, que va ser nomenat cirurgià major de l'Armada per ordre reial, «gaudint del sou prescrit al darrer reglament. 4 de maig de 1758». Al mateix temps López Cárdenas va ocupar el càrrec d'ajudant de cirurgià major. Amb el mateix motiu va ser cridat a la Cort com a metge de cambra el protometge de l'Armada de Cadis Diego Porcell, amb l'exercici i l'assignació del sou de 60.000 rals de billó anuals. Si comparem aquest sou amb el que va rebre Virgili veurem

Carles III retratat per Mengs. Museu d'El Prado (Madrid)

En atención à la acreditada abilidad y manerías de D.
 Pedro Virgilio Cruzano mayra de mi Real Camara he venido
 en concederle los honras y distincion de Cruzado Primario
 de mi Real Camara con el sueldo de ochenta y seis mill reales
 los de vellon anuales que se conalan à este empleo en la ul-
 tima Plaza. Fendesele entendido, lo asomoviere al joramento,
 y disponeráse en complemento.

En Duen Reinos à 13 de Abril de 1758

Al Duque de Bofax

Nomenament de Pere Virgili com a cirurgia primari de la Reial Cambra. Archivo Palacio Oriente - Madrid

que és més gran; aquest fet prova la diferent categoria social que encara hi havia entre un metge i un cirurgià. La plaça vacant que va deixar Diego Porcell la va ocupar Leandro Vega.

La Cort era a Aranjuez des de la tardor del 1757. A la primeria del cinquanta-vuit la reina Bàrbara de Bragança va començar a trobar-se malament. Era una dona grassa i poc agraciada físicament. Tenia la cara desfigurada a causa d'una verola que havia patit a la joventut. Aquests defectes els compensaven la seva intel·ligència, la bondat i el coneixement d'idiomes. Sabia que el seu marit no podia tenir descendència, i que en morir no podria ser enterrada al seu costat a El Escorial, perquè no era mare de reis. Per això va decidir aixecar un sumptuós edifici a Madrid perquè acollís les seves despulles: va fundar el reial monestir de les religioses saleses. Al testament que va fer a Madrid, el 26 de març de 1756, en una de les clàusules exposava que deixava a cadascun dels metges que l'atenien, que eren José Suñol, Andreu Piquer, Bernardo Araujo, Gaspar Casal, Miguel de Borbón, José Armes, Diego Porcell i Marsilio Benturi, un anell amb un diamant incrustat. A les dues

Ferdinandus VI. Justus, ac Misericors Fundavit.
 Marchio dela Ensenada. Praefectissimus Minister Inspirituit.
 Petrus Virgilius, Doctus, et, Doctor in arte Quirurgica Demonstrat
 Anno Domini MDCCIII.

Segundo
 Ferdinandus VI à Charitate sua fundavit.
 Minister Eius Marquo dela Ensenada Inspirituit.
 Petrus Virgilius, Doctrina, et Arte Quirurgica Demonstravit.
 Anno Domini Ee.

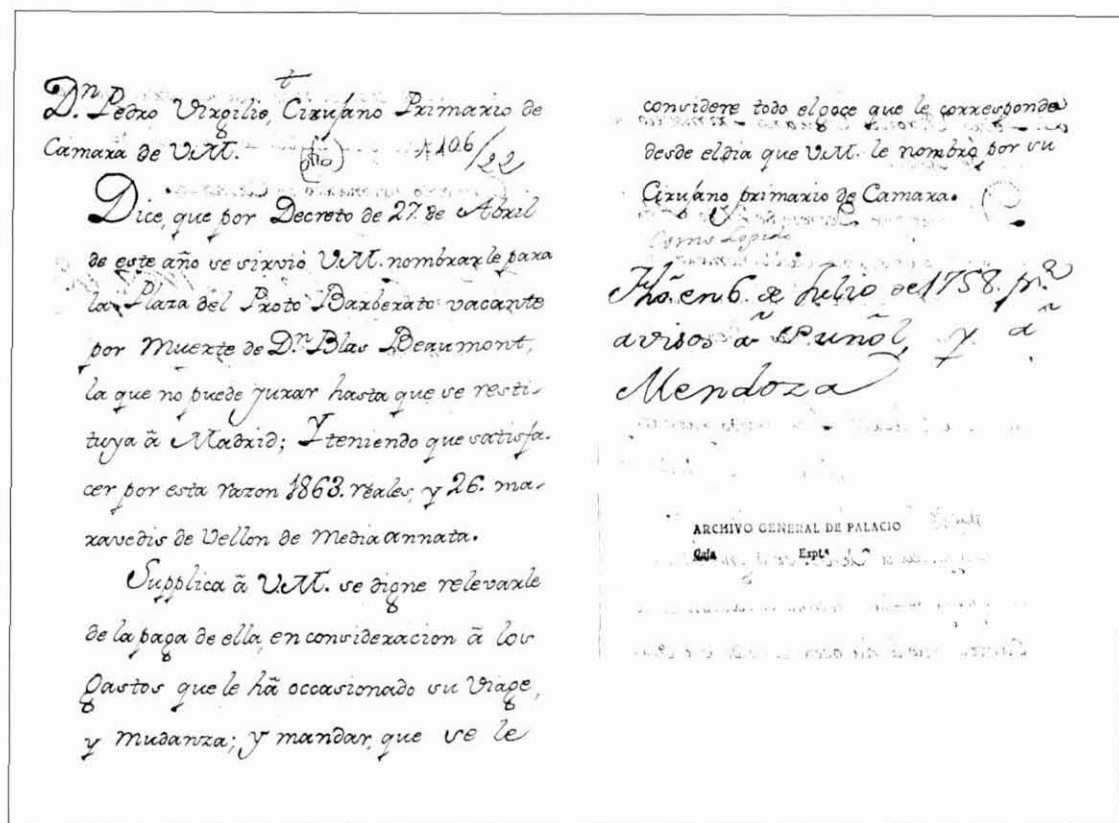
Tercero
 Ferdinandus VI Justus, ac Misericors fundavit.
 Et quando sub alteram tuarum Umbra Spiro;
 Ad Etatem perfectiorem Venturam spero.
 Marchio dela Ensenada, Zelo, Pietate, Aliisque Virtutibus
 tan Praecipuis, Ministro dignis, Inspirituit.
 Et me Pauperem, infantem balbutentem plurimum,
 Clementer Et potenter defende.
 Petrus Virgilius, Genie, et ingenio Ornatus,
 sua, quefacillate Notorie Doctus, et Doctor Demonstravit.

Document de Ferran VI. Archivo Palacio Oriente - Madrid

infermeres els deixava com a llegat 15.000 billons a cadascuna.

Al febrer del 1758 li van començar a aparèixer uns tumors a l'abdomen i a l'engonal, que s'ulceraven i no es guarien, i l'estat de salut anava empitjorant. Per aquesta raó Pere Virgili va ser cridat a la Cort. Al cap de dos mesos de ser-hi va ser nomenat també «alcalde examinador del Protobarberat», ja que la plaça era vacant a causa de la mort de Blas Beaumont. El document del nomenament diu:

«Nós, D. Fernando. Per consideració als mèrits i serveis de vós, Sr. Pere Virgili, cirurgià de la meua Reial Cambra amb honors de Primari, per Decret senyalat de la meua reial mà el vint-i-set d'abril d'aquest any, he decidit nomenar-vos perquè cobriu la plaça d'alcalde examinador de Protobarberat, que es troba vacant a causa de la mort del Sr. Blas Beaumont. Per tant, en conseqüència, per consideració a la vostra habilitat i suficiència, la meua voluntat és que d'ara endavant sigueu un dels tres alcaldes examinadors majors de tots els barbers, sagnadors, flebotomians dels meus regnes i senyories (...) i que exerciu aquest ofici de la manera següent. Que per a l'examen dels esmentats barbers, sagnadors i flebotomians assistiu i

Concessió de la plaça de protobarberat a Pere Virgili

convinguen juntament amb els altres dos alcaldes examinadors majors, i us endugueu, dels que vinguin a examinar-se, el mateix que han donat i donen als altres, i estant tots tres al meu cotxe, heu de concórrer junts a l'examen, i en absència o impediment d'un dels tres vull que hi vagin els altres dos, i en absència de dos, l'altre dels tres que hàgiu de firmar i firmeu les cartes d'examen; i primer i abans de tot, vós, l'esmentat Pere Virgili, doneu als meus protometges la manera d'examinar, allò que hàgiu d'examinar, com ho han fet i tenen l'obligació de fer els altres examinadors, d'acord amb els seus títols, a fi que, havent-ho vist ells, us donin l'ordre que haureu d'esperar, i en aquesta ordre mano als meus protometges que us la donin aviat, i de manera que l'examen es faci amb el màxim aprofitament per a la república que sigui possible (...). Aranjuez, 17 de juliol de 1758».

En un altre document s'exposa:

«Sr. Pere Virgili, cirurgià primari de cambra de V. M. Diu que per decret de 27 d'abril d'enguany

V. M. va fer el favor de nomenar-lo per a la plaça de protobarberat vacant a causa de la mort del Sr. Blas Beaumont, la qual no pot jurar fins que es restitueixi a Madrid. I com que per aquesta raó ha de satisfer 1.863 rals i 26 maravedís de billó de mitja anyada, suplica a V. M. que es digni rellevar-lo de pagar-la, en consideració a les despeses que li han ocasionat el viatge i la mudança; i manar que se li consideri tot el gaudi que li correspon des del dia que el va nomenar cirurgià primari de cambra. 6 de juny de 1758. Avisos a Suñol i Mendoza».

El rei va dispensar Pere Virgili d'aquesta paga; pel que fa al jurament va decidir que «malgrat que no hagi executat el jurament corresponent per haver vingut en aquest lloc [Aranjuez], posat que podrà fer-ho quan torni a Madrid».

Al maig va arribar a la Cort d'Aranjuez l'esposa de Pere Virgili. Anava acompanyada del seu germà Lorenzo Roland, a qui s'havia donat permís per a aquesta missió.

La reina Bàrbara de Bragança. Facultat de Medicina de Cadis. Fotografia de l'autor

Pere Virgili va demanar a José Suñol, l'11 de juny, «el lloc que ha d'ocupar al Protobarberat com a protobarberat, i que li siguin considerades les pròpies corresponents a aquesta plaça des de la data del decret on se li va conferir, quant a no poder jurar-la fins que el rei es restitueixi a aquesta Cort».

José Suñol hi degué posar algun impediment, i per això se li va ordenar, el 26 de juny, des del Buen Retiro, que «Vist que V. E. exposa sobre aquest paper sobre el recurs del Sr. Pere Virgili, el rei ha declarat que aquest subjecte tingui al Tribunal del Protobarberat el lloc immediat al del Sr. Tomás Despret, i que se li donin les pròpies corresponents a la plaça de protobarberat que obté des de la data del Reial decret en què se li va conferir, malgrat que no l'hagués pogut signar perquè es trobava en el lloc d'Aranjuez. Previnc V. S. so-

Retrat de Ferran VI (1713-1739). Palau Reial de Madrid.

bre això, per ordre de S. M., a fi que quedi entès a l'esmentat Tribunal del Protobarberat, perquè es conegui i es compleixi».

A la biografia de Pere Virgili, Comenge diu que l'augusta malalta, des del principi de maig fins al 23 de juliol, només va ser atesa per Pere Virgili, i que a partir d'aquesta data van arribar a Aranjuez Suñol i Piquer.

La reina Bàrbara de Bragança va morir a les quatre del matí del dia 27 d'agost de 1758 a Aranjuez, a l'edat de 48 anys. La causa de la mort va ser probablement un càncer de matriu.

Tant Felip V com Ferran VI sofrien crisis de malenconia. El marquès de La Ensenada, als seus temps de ministre, va provar de pal·liar la malenconia de Ferran VI a través del confessor del rei, el pare Rávago, i del cantant italià Carlo Broschi, més conegut com a Farinelli o el Capón, que amb les seves cançons i espectacles animava les vetl·lades de la Cort. Aquesta era la millor teràpia per mantenir la salut mental i l'energia del rei. Quan Ensenada va ser destituït, amb la seva caiguda va arrossegar aquests personatges. Amb la cruel malal-

Fotografia de la porta principal i el pati de la Facultat de Medicina de Cadis

ria de la seva esposa, la malenconia del sobirà es va accentuar de tal manera que va degenerar en una bogeria furiosa; patia grans deliris, sentia grans terrors, llançava crits anguniosos, pronunciava paraules inconnexes i perdia finalment la memòria. El 6 d'agost va tenir un atac d'epilèpsia i va quedar sense parla. Tres dies després va tenir dos atacs més, a conseqüència dels quals va perdre els sentits i va quedar paralitzat. Va morir el 10 d'agost de 1759 al seu retir de Villaviciosa de Odón, abans que es complís el primer aniversari de la mort de la seva esposa. Durant la malaltia el van assistir Pere Virgili, Andreu Piquer i altres metges de la Cort. Va ser enterrat al convent de les saleses de Madrid, al costat de la seva muller.

CARLES III

En morir Ferran VI el va succeir en el tron el seu germanastre Carles, que aleshores era rei de Nàpols. Abans, però, va haver d'abdicar la coro-

na en el seu tercer fill. Amb la família i el segon fill –que va ser nomenat príncep d'Astúries– va tornar a Espanya. Va ser proclamat rei l'11 de setembre de 1759.

El marquès de La Victoria va ser l'encarregat, amb la seva esquadra, de recollir i portar de Nàpols el nou sobirà. En el vaixell almirall Real Fénix van viatjar el protometge i metge de cambra Leandro de la Vega, el metge de cambra José de Nájera i el cirurgià Juan Rancé.

L'esquadra amb la família reial i el nombrós seguici que els acompanyava des de Nàpols va arribar a Barcelona el 17 d'octubre de 1759. Entre les persones de companyia dels nous sobirans hi havia el ministre d'Hisenda, Leopoldo de Gregorio –més conegut com a marquès d'Esquilache–, el majordom major, José de Miranda Ponce de León i Saavedra (duc de Losada), el cirurgià del rei, Pedro Perchet, i el de la reina, Juan María Aubery. La ciutat comtal va rebre amb entusiasme els monarques, que s'hi van estar fins al dia 22, data en què van emprendre viatge cap a Saragossa, on van arribar el dia 28. L'estada a la ciutat de

Ferran VI amb la seva esposa Bàrbara de Bragança. Fragment del quadre La família de Feli V, de Van Loo. Museu del Prado

l'Ebre es va allargar més del previst, perquè els fills del rei van contraure xarampió, i el viatge no es va reprendre fins que no van estar restablerts. Carles III tenia 43 anys. Quan va arribar a Madrid el 9 de desembre, entre les noves disposicions que va prendre hi havia la designació del seu cirurgià de confiança, Pedro Perchet, com a cirurgià primari de cambra.

A Lorenzo Roland, que havia estat tot aquell temps a la Cort «acompanyant la seva germana l'esposa de Pere Virgili i havent estat aquí se l'ha estat pagant», se li va demanar que tornés a Cadis.

Existeix un informe que va donar Ricardo Wall, ministre del rei, datat al juliol del 1760, referent a unes gratificacions sol·licitades pel metge de cambra, Diego Porcell, per haver atès la malaltia

Al·legoria del cantant Carlo Bronchi «Farinelli». Acadèmia de San Fernando (Madrid)

dels reis Bàrbara de Bragança i Ferran VI. Diu: «... Quant al metge Diego Porcell i el cirurgià Pere Virgili només es pot afegir que al primer li siguin abonats 80 doblons de 60 rals de billó que li van costar les dues calesses que el van conduir ràpidament a la Cort, i no em consta d'ell, ni del cirurgià, res més. A dos metges anteriors, ja difunts, Antonio García i Gaspar Casal, que van precedir Porcell, se'ls va pagar 320 rals de billó per a casa amb els mobles i llits necessaris i el primer lloguer de sis mesos. A Porcell i a Virgili el rei els va donar sou, però no despeses de canvi de casa i de família des de Cadis, ni gratificació per l'assistència de la difunta reina. Aquests dos facultatius van servir el rei com a ningú més».

RELACIONS DE PERE VIRGILI AMB CADIS

Des de la Cort, Pere Virgili va provar de dirigir i atendre les necessitats i les conveniències del

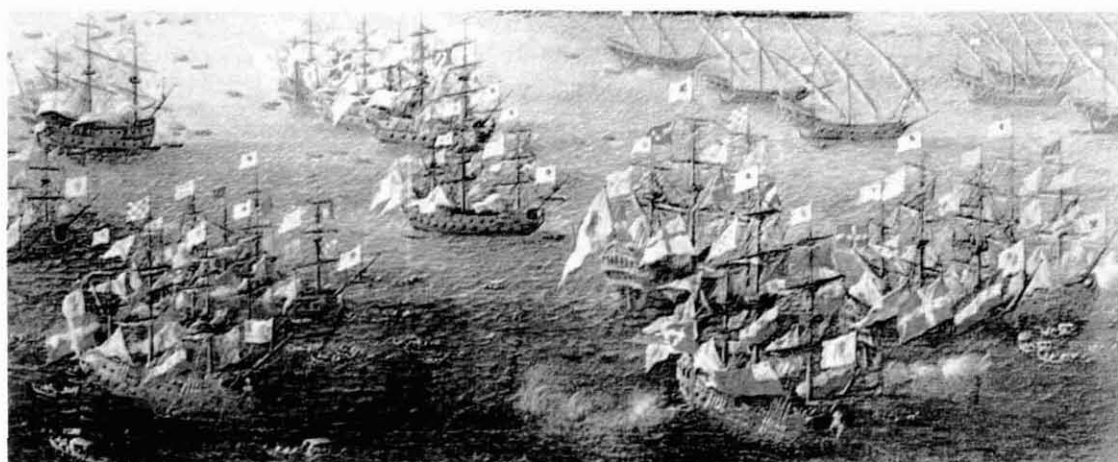
Medallons de Ferran VI i Bàrbara de Bragança.
Acadèmia de San Fernando (Madrid)

col·legi. El 29 de juliol de 1758 va aconseguir que el seu col·legi pogués dispensar títols de batxiller en filosofia, tal com ho feien les universitats, i que els seus alumnes, quan acabessin els estudis fossin reconeguts com a cirurgians llatins i poguessin examinar-se al Tribunal del Protomedicat. D'aquesta manera realçava els seus col·legials, però des d'aquest moment també els va exigir més. Els va obligar a exposar els arguments mèdics en llatí un dia a la setmana. Va ordenar que els nous aspirants –cada vegada més nombrosos– en ingressar al col·legi tinguessin uns coneixements bàsics d'aquesta llengua clàssica; d'aquesta manera es passava pel sedàs els més mediocres.

Mentrestant, a Cadis, a causa de l'absència de Pere Virgili sorgien dificultats. El 30 de novembre de 1758 el nou cirurgià major de l'Armada, Francisco Nueve Iglesias, tenia problemes amb el tinent vicari general de l'Armada amb motiu del subministrament de cadàvers. Nueve Iglesias es queixava a l'intendent de l'Armada Gerbaut que els en faltaven per a les pràctiques d'anatomia i per al curs d'operacions, ja que era «material imprescindible per dissecar i conèixer individualment les estructures del cos humà, veure les malalties que l'escometen i les operacions que convenia que se li fessin, ja que una cosa és la teoria i una altra és la pràctica (...) des del dia 15 d'octubre només he pogut aconseguir dues paperetes, que han servit cadascuna d'elles per a un cadàver, tot i que n'hi ha hagut més i que jo els havia demanat tant per a les

meves demostracions com per a la dissecció anatòmica i la instrucció, ja que el temps fresc ho permetia; m'ha estat negat de boca del tinent de vicari (...) que a totes les universitats se'ls dona els cadàvers que necessiten per als cursos públics i particulars, i essent aquest col·legi cèdula de la seva reial universitat, on s'ensenya l'anatomia i les operacions com a la dels regnes estrangers, si V. S. no es digna enviar els cadàvers que es necessiten, caldrà que l'ensenyament quedi aturat fins que de la Cort vingui la decisió sobre aquest assumpte (...) Suplico a V. S. que es digni manar al Sr. Pedro Pérez, tinent vicari de l'Armada, que faci el favor de respondre què el deté a l'hora de facilitar-nos els cadàvers que necessitem i, si la seva resposta no és favorable, que feu el favor de fer passar aquest memorial a mans de l'Excm. Sr. Julián de Arriaga».

Gerbaut va demanar al vicari informes sobre què havia passat; aquest li va contestar: «... no he deixat que li permetessin, des d'octubre passat, set cadàvers, de què s'ha equivocat en el nombre dels que li estaven permesos, tal com deu constar a les paperetes (...). Afegiu a tot això que cadascun dels especuladors de les doctrines vol un cadàver com si en un de sol no poguessin practicar tots, i així el cirurgià major en demana un per a l'operació de l'orina que ha de fer, i l'altre per a altres operacions, com si en un mateix cos no poguessin fer tots les seves observacions (...) La Santa Seu Apostòlica, per moltes constitucions prohibeix semblants incisions, que Bonifaci VIII condemna amb l'excomunió, llevat que sigui amb llicència del bisbe o del vicari general, i tenint el permís exprés dels consanguinis del difunt (...) Que els cadàvers fossin manllevats de la disposició de la Vicaria General, que com a jutge privatiu d'aquesta casa convé d'aquesta manera per evitar els desordres de la tropa tant com els de l'ensenyament de la cirurgia. L'any 1753 els cossos militars se'm van queixar, manifestant que la tropa preferia morir abans que passar a l'hospital, horroritzats de la destrossa que fan els cirurgians als cossos dels difunts (...) les lamentacions de la dona, mare, germana i pares del difunt destrossat eren, sense exagerar, inaudites. Coneixent tots els esculls, vaig disposar donar-los de tant en tant algun cadàver on poguessin fer les seves operacions i on no es produïssin lamentacions de parents (...)

Vaixells de la flota espanyola que van a portar a Carles III des del regne de Nàpols a Espanya. Detall d'un quadre de Joli. Museu del Prado

El temps en què se'ls dona els cadàvers és la tardor, que és el de l'ensenyament, i a la primavera i fora d'època, si en mor algun de malaltia no coneguda, també els el permeto per a la instrucció (...) Als regnes estranys encara hi ha més rigor (...) Els gentils cremaven els cossos dels difunts i els convertien en cendres per treure's l'horror que causen les parts d'un cos humà corrompudes (...). 9 de desembre de 1758».

La rèplica de Nueve Iglesias va ser la que segueix: «... com que sobre un cadàver hi poden treballar molts i que Bonifaci VIII va fulminar excomunió sobre aquells que desenterraven i esquarteraven els cossos morts, però no al·lega que sigui contra els metges ni cirurgians, que necessiten tenir un ple coneixement de l'estructura humana; tampoc es fa esment de quin ha de ser el temps de l'ensenyament, si ha de ser a la primavera o a la tardor com ell respon; venero com cal un caràcter tan superior com el del sacerdoci per no

contradir el nombre que m'ha estat concedit per paperetes, i que a l'audiència no me n'ha donat cap, ni tampoc l'exposició dels crits del pare, la mare, les germanes, que unes són a Alemanya, a Anglaterra, a França i a les diferents províncies dels regnes de S. M. Catòlica, perquè poguessin ser testimonis visuals quan els cirurgians treballen sobre ells per tal d'il·lustrar-se. Suplico que feu el favor de dirigir aquest memorial a l'Excm. Sr. Julián de Arriaga perquè en disposi i mani».

Pere Virgili va resoldre aquest assumpte des de la Cort. Des d'allà mantenia una correspondència contínua donant instruccions als professors. A vegades els amonestava quan cometien excessos causats per la manca d'unitat entre ells.

A principi de 1760 va néixer a Madrid el nét de Pere Virgili, José Roland i Virgili, cosa que el va omplir de goig. Així ho manifestava quan va donar la notícia als professors del Col·legi de Cirurgia.

13

GESTACIÓ DEL
COL·LEGI DE CIRURGIA
DE BARCELONA

L'extraordinari èxit que va aconseguir Pere Virgili a Cadis no va fer disminuir la seva il·lusió de crear altres institucions semblants a Madrid i a altres punts d'Espanya. L'any 1748, quan va sol·licitar la fundació del Reial Col·legi de Cadis, ja va escriure: «Per a l'altra acadèmia, s'ha d'entendre que el poble propi i adequat és el de Madrid i el seu hospital general, ja que és una vergonya que una cort com la d'Espanya estigui mancada d'allò que no falta a cap altra d'Europa, quan la seva acadèmia hauria de ser seminari de cirurgians per a les províncies, els exèrcits i els vaixells». Segurament durant el temps que va ser a la Cort s'hi va interessar, va polsar opinions i va fer gestions per realitzar els seus plans, mentre esperava que les circumstàncies li fossin favorables.

Quan Carles III va arribar a Espanya i va designar com a cirurgià primer de cambra el mateix que l'havia estat servint com a tal a la cort napolitana, Pere Virgili va tenir més llibertat per poder plantejar-se un segon col·legi. Tot i que potser la seva primera intenció va ser construir-lo a Madrid, la fina perspiciàcia i el coneixement del terreny li van aconsellar que seria més prudent construir-lo a Barcelona, on creia que no trobaria tantes dificultats, ja que era menys assequible a les intrigues cortesanes. A més, pensava que comptaria amb una renascuda empena de les entitats culturals catalanes, que ajudarien a millorar l'ensenyament al nou col·legi. La situació geogràfica de la ciutat catalana, d'altra banda, era més capaç de captar el moment científic i social europeu. Com que Barcelona era una plaça militar forta, que a la primeria del segle no tenia universitat, era molt temptador crear-hi un col·legi molt sem-

blant al de Cadis, en aquest cas dedicat a la formació de cirurgians militars per a l'Exèrcit de Terra i també a la de cirurgians civils. Al mateix temps, d'aquesta manera podria resoldre el cas d'aquells cirurgians de l'Armada que no s'havien pogut adaptar a les condicions de navegació, donant-los una altra feina.

Ràpidament, Pere Virgili va convèncer els nous cirurgians Pedro Perchet i Juan María Aubery dels

Bust de Pere Virgili a l'Amfiteatre d'Anatomia del Reial Col·legi de Barcelona

Escena anatómica del segle XVIII

seus plans. Tots tres van sol·licitar al nou monarca que «s'estableixi a l'Hospital General de Barcelona una escola de cirurgia destinada als Reials Exèrcits, amb els mateixos privilegis que té concedits el de Cadis, destinat a la Reial Armada; i si és del grat de V. M., els suplicants manifestaran els fons per a la manutenció, sense perjudici del Reial Erari i amb les ordenances per governar-lo, amb què rebran mercè».

Només feia tres mesos que regnava Carles III quan Ricardo Wall va contestar (7 de març de 1760) als tres cirurgians, dient: «Al Sr. Pedro Perchet, el Sr. Juan María Aubery i el Sr. Pere Virgili, cirurgians de cambra (...) He donat notícia al rei d'allò que el vostre zel li proposa, amb desig d'establir a Barcelona un col·legi de cirurgians que produeixi la utilitat al servei i al bé públic de què avui s'està mancat, i oferint-vos que manifesteu els mitjans que han concorregut per a la subsistència sense despesa de la Reial Hisenda (...) Vol

que vós els proposeu amb la resta que correspon a la intel·ligència del pensament, per tal que, havent-se'n assabentat, S. M. es digni prendre la resolució que sigui del grat reial».

Al cap de pocs dies, el 20 de març, Pere Virgili enviava el reglament del nou col·legi perquè fos aprovat, acompanyat d'un seguit de proposicions, entre les quals hi havia:

«... Els cirurgians de cambra consideren indispensable la creació del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona. ...

Es podria sustentar amb el producte dels exàmens que es fessin a sagnadors, cirurgians, dentistes, oculistes i llevadors i comares, que facin els cinc mestres del col·legi. El cost d'examen per a cirurgia i sagnador serà de 1.500 rals de billó. Al Protomedicat i Barberat de Castella costa 1.072 rals de billó, i per tant només hi ha un augment de 428 rals de billó per als sis anys que durarà l'ensenyament, en comptes de les considerables

Quadre de Pere Virgili mostrant un retrat de Ferran VI. Facultat de Medicina de Cadis

Retrat d'Antoni Gimbernat. Oli de Josep Teixidor. Museu d'Art Modern (Barcelona)

quantitats dels que surten a aprendre a fora. Els dentistes, els oculistes, els llevadors i les llevadores pagarien 500 rals de billó (...) ...

El paratge on s'establiria no és de cost; seria l'Hospital General de Barcelona (...) Els mestres tenen el seu sou (...) Una altra font seria la dels fons del Protomedicat (...) ...

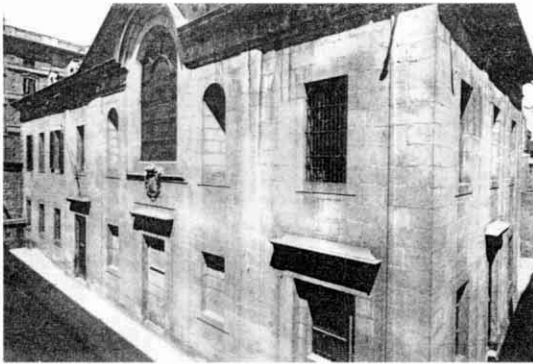
El Sr. Miguel de Borbón té arrendat l'ofici al Dr. Antoni Pla en 300 doblons d'or, i aquest facilita els exàmens a tota mena de persones (...) Gràcies a haver honorat la cirurgia i a haver fet independent el Col·legi de Cirurgia de Sant Cosme de París, s'ha propagat el bon gust i els grans progressos de la cirurgia en aquest segle i el desig que tenim que Espanya aconseguixi aquests avantatges (...) Al col·legi se li ha de concedir donar graus de batxillers als seus deixebles, tal com es va concedir al col·legi de Cadis el 22 de maig de 1758 (...) Que puguin guarir, després d'examinats, a totes les ciutats, viles i llocs de Catalunya, fins i tot en aquelles que hi hagi gremis exclusius (...) s'admetrà els practicants i ci-

rurgians fadrins i que passin l'examen de llatinitat i lògica (...) Hem conferenciat amb el Sr. Diego Porcell, el Sr. Francisco Padrós i el Sr. Diego Rodríguez Campomanes (...)».

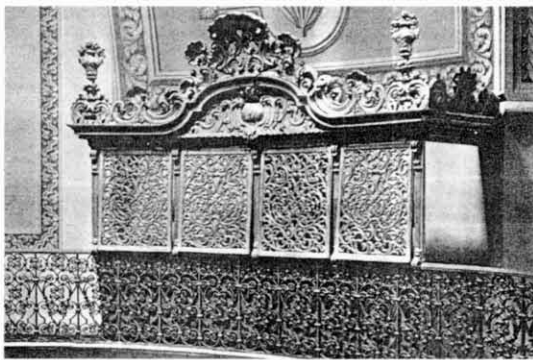
ESTAT DE LA MEDICINA I DE LA CIRURGIA A BARCELONA ABANS DE LA CREACIÓ DEL REIAL COL·LEGI

Pere Virgili coneixia l'estat en què es trobava la sanitat al Principat. Exposarem un document redactat en aquell temps a la Universitat de Cervera, com a mostra de la ressonància que hi van tenir els plans de Pere Virgili.

«Estat en què es troben les facultats de Medicina, Cirurgia i Farmàcia a Catalunya al 1760. A tots els llocs principals, generalment hi ha metges doctes i pràctics, tant als llocs com als seus districtes; alguns de mitjans, i pertot arreu sobren els dolents. La cirurgia es troba en el mateix estat, i

Façana i front del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona

Gelosia de l'Amfiteatre d'Anatomia del Col·legi de Cirurgia de Barcelona

encara pitjor, perquè són molts els barbers i pocs els cirurgians, i als uns i als altres els segueix la farmàcia, ja que es troben apotecaries d'apotecaris sine die.

Tot i que els professors de medicina de la Universitat de Cervera sempre han tingut cura de practicar rigorosos exàmens, i d'aquesta manera han aconseguit que la Facultat de Medicina es mantingui amb homes doctes i suficients que la sostenen, cada any n'arriben tants a aquesta província, que amb dos o tres anys de mals cursos aconsegueixen els graus en altres universitats, que excedeixen de bon tros els que els cursen a Cervera, malgrat que molts d'ells no poden visitar sense revalidar-se al Viceprotomedicat. No obstant les ordres del seu superior, potser per malvolença a la Universitat, o potser més aviat per l'interès, els dona les cartilles fent uns exàmens tan lleus que només ho són de nom, i no coneixem que n'hagi reprovat cap. De tot això se'n segueix que amb aquests metges o xarlatans,

abandonen la Facultat. La gent ignorant inclinada al barat tria aquests idiotes que, amb la seva antipraxi, els deixen en l'infeliç estat de malaltissos, o, encara pitjor, els envien a l'altre món aquesta infelicitat; i els nombrosos clamors dels bons metges van moure els professors de la Universitat de Cervera a procurar que s'establís l'estatut cinc del títol XXVII dels Nous reials estatuts que, això no obstant, va ser abolit. En la mateixa o potser més gran infelicitat es troba la cirurgia, especialment des que el col·legi de Barcelona va aconseguir el nou privilegi, amb què ha aconseguit que siguin rars, o cap, els que es fan mestres cirurgians a la Universitat de Cervera, de la qual cosa se segueix que, fent-ne alguns als col·legis i la major part al Viceprotomedicat de cerimònia, creix el nombre de barbers i en disminueix el de cirurgians, i se'n troba pocs que siguin hàbils en les operacions, que tinguin els instruments per fer-les, i es perden miserablement, segons és sabut de tothom, les dones amb els parts dels seus fills.

D'acord amb el mal estat de la medicina i la cirurgia, es troba el de la farmàcia, ja que hi ha moltes apotecaries buides d'allò que és necessari i plenes del que és dolent i corromput, i tot i que són generals les queixes i el Viceprotomedicat hi fa la visita, cap d'elles es tanca, i si se les castiga deu ser sobre el paper, que els mals continuen sent així, i la set de l'apotecari visitador ha arribat a tant, que no ha dubtat a constrènyer i exigir tant als bons com als mals apotecaris allò que no li era lícit, de manera que no ho podia ignorar el Viceprotomedicat.

Per esmenat tots aquests mals i posar en bon estat les tres facultats podria ser eficaç que es fes la gràcia del Viceprotomedicat a la Facultat de Medicina de la Universitat de Cervera o als professors o propietaris, s'establís un tribunal de Viceprotomedicat amb els ministres necessaris, i se li donés les facultats que calen; perquè si bé és difícil corregir els abusos si el Viceprotomedicat recau en uns altres, per l'emulació i la malvolença que tenen a la Universitat per particular interès, seria fàcil l'esmena si recaigués a la facultat o en els propietaris de mesures de la Universitat, i es formessin amb aquest fi els més saludables estatuts o ordenacions, i sense cap detriment per a la

superioritat, els privilegis i els interessos del Protomedicat.»

En acabar la Guerra de Successió, Felip V havia decretat que les universitats catalanes (Barcelona, Lleida, Girona, Tarragona, Vic, i les de la resta del Principat) quedessin extingides i fossin substituïdes per la Universitat de Cervera, ciutat que li havia estat molt lleial, i en la qual, com que no era plaça d'armes, els estudiants no serien torbats en els estudis. Des d'aquell moment, a Cervera es van atorgar títols de medicina, cirurgia i farmàcia.

D'altra banda, els cirurgians catalans estaven sotmesos a l'autoritat del Reial Protomedicat. Com que els protometges vivien a Madrid, delegaven l'autoritat a uns sotsdelegats establerts a les capitals dels corregiments, els quals s'encarregaven d'examinar els aspirants a l'exercici de la medicina, la cirurgia o la farmàcia, i perseguïen els intrusos. També dirimien les diferències entre professionals i els defensaven contra possibles arbitrietats de les autoritats. En algunes capitals, però, com Barcelona, Lleida, Girona, Tarragona, Tortosa, Cervera, Manresa i Vic, hi funcionaven, a més, petites comunitats de cirurgians agremiats a l'estil medieval, que conservaven les facultats pròpies dels gremis d'examinar els aspirants a mestres, fer el nomenament dels directius i administrar-se les economies. D'aquesta manera els cirurgians comprovaven la qualitat dels coneixements del futur membre. De tota manera, els coneixements tècnics i científics d'aquests professionals, llevat de rares excepcions, eren mediocres, perquè els adquirien aprenent de memòria un llibret confeccionat amb preguntes i respostes (extretes del text de Guido) i ajudant durant tres anys un mestre qualificat.

El Claustre de la Universitat de Cervera, que tenia representants de les càtedres de cirurgia i d'anatomia, va intentar canviar les coses, i pretenia tenir la supremacia sobre dels altres estaments sanitaris. Es va desencadenar una guerra sorda entre aquests diferents estaments.

Totes les institucions tenien un representant o valedor a la Cort. El de la Universitat de Cervera era José Suñol, metge de cambra. No és gens estrany que aquesta universitat, quan es va assabentar dels plans de Pere Virgili per fundar el Reial

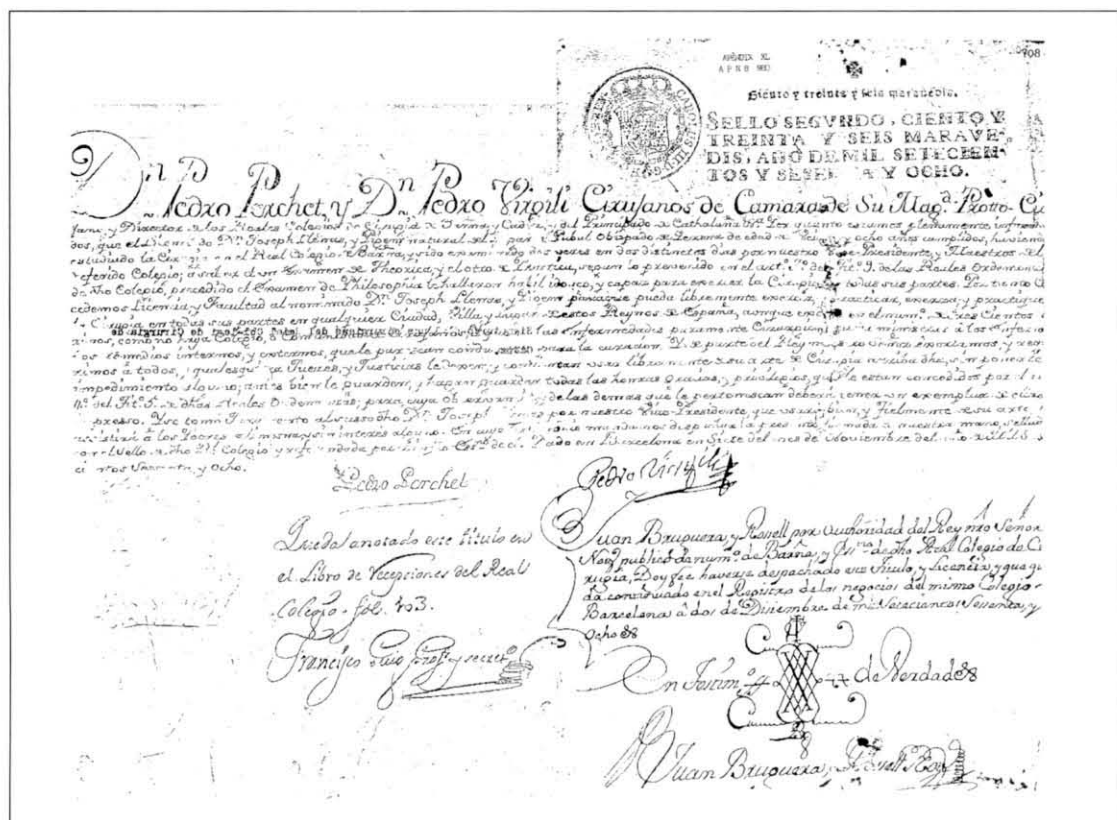
Col·legi de Cirurgia de Barcelona, escrivís una carta a Ricardo Wall, abans que el rei aprovés la creació del col·legi, on expressava l'opinió que no eren partidaris de crear-lo, ja que per dur a terme aquesta funció ja hi havia la Universitat.

Diego Ferrer, a l'obra *Pere Virgili*, exposa una carta que l'esmentada universitat va escriure en el mateix sentit a Blas Quintana. Deia: «... No hi ha dubte que van intentar i van donar memòria proposant a S. M. que s'estableixi acadèmia de cirurgia a Barcelona, com n'hi ha a Cadis, on contra tota raó tenen la facultat de donar graus de filosofia; aquest memorial es va sufocar a l'informe on es van fer veure els gravíssims perjudicis (...) i en la mesura que pugueu, poseu remei a aquests abusos, que ho són sens dubte; tot es funda a voler lluir la facultat quirúrgica a la manera de París, i que a Espanya no hi hagi metges, com no n'hi ha allà, i així se li ha dit al rei».

També es va escriure al rei (8 de juny de 1760) per explicar-li: «El canceller i el Claustre de la Universitat de Cervera, amb la més profunda submissió, posen als reials peus de V. M. aquesta reverent súplica, sobre el projecte d'erigir un col·legi general de cirurgia al Reial Hospital de la plaça de Barcelona. La Universitat de Cervera serà, senyor, la que més celebrarà el fet que mitjançant un col·legi erigit a Barcelona es posi florent l'estimable facultat de la cirurgia en benefici dels Reials Exèrcits i hospitals de V. M. i de tot el públic. Però espera al mateix temps que no permetre en l'esmentada erecció unes circumstàncies que, no sent necessàries per assegurar-ne els bons efectes, d'altra banda són en perjudici d'aquesta Universitat, i contra els privilegis amb què la va honrar el seu gloriós fundador, el sempre august reial pare de V. M.».

VIA LLIURE PER A LA CREACIÓ DEL REIAL COL·LEGI DE CIRURGIA DE BARCELONA. RENÚNCIA DE PERE VIRGILI AL PROTOBARBERAT

Si se'l nomenava director del nou Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona, Pere Virgili hauria de residir en aquesta ciutat per tal de dirigir les obres

Títol atorgat pel Reial Col·legi de Barcelona, amb les signatures de Perchet i Virgili

i l'ensenyament. Per tant, va haver de renunciar el càrrec d'alcalde examinador del Protobarberat, que comportava estar a Madrid.

El 12 de juny de 1760 va sortir una ordre que deia: «havent decidit el rei de jubilar el Sr. Pere Virgili, el seu cirurgià de cambra, de la plaça d'alcalde examinador del Protobarberat que serveix, i nomenar al seu lloc el Sr. Juan María Aubery, cirurgià de la reina nostra senyora (...)». El rei va aprovar el projecte de Virgili. El 24 de juliol de 1760 Ricardo Wall va comunicar a José Suñol que «El rei està d'acord amb el dictamen i diu que es dugui a terme el col·legi de Barcelona». Pere Virgili havia guanyat la primera batalla a la Universitat de Cervera.

El 20 d'agost el duc de Losada comunicava que «enviaria a Barcelona Pere Virgili, amb els poders i les ordres necessàries, i que s'atenguin les despeses que s'originaran». El 3 de setembre Pere Virgili era nomenat director del nou Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona, tal com ho confirma la

carta que Ricardo Wall va enviar al marquès d'Esquilache datada al Buen Retiro el 19 de setembre, on, a més, hi deia: «En nomenar Juan María Aubery, cirurgià de cambra, examinador del Protobarberat, càrrec que tenia Virgili, aquest queda sense el producte de 12.000 rals i se li dona l'ajut de costa de 1.500 rals de billó mensuals».

El 6 de setembre, Losada feia saber a Pere Virgili que «se li concedia un ajut de costa ínterim, mentre al col·legi no hi hagi fons, de 1.500 rals al mes (...) la jubilació dels dos ajudants de cirurgia major de l'Exèrcit Tomás Rancé i Pedro de Maville amb la gratificació de tot el sou (...) i a Lorenzo Roland se'l nomena cirurgià major de l'Exèrcit i primer mestre al col·legi de Barcelona (...) i que acudeixi a Barcelona (...) i el nomenament de dos mestres, Francisc Puig i Josep Payssa, amb el sou de 6.000 rals».

Els nomenaments oficials de Pere Virgili i Lorenzo Roland van aparèixer el 19 de setembre. El de Pere Virgili deia: «El rei ha decidit nomenar-

vos director del Col·legi de Cirurgia que s'ha resolt d'establir a Barcelona, sota el reglament o les ordenances que per al seu règim i govern s'està formant; en consideració a les despeses que us ocasionin els viatges d'anada i de tornada, la fatiga que us resultarà d'aquest encàrrec, i el fet que S. M. hagi disposat del càrrec d'alcalde examinador del Reial Protobarberat, que vós servíeu, a favor del cirurgià de cambra Juan de Aubery; l'ajut de costa de 1.500 rals de billó al mes, satisfets per aquella tresoreria, fins que pugui fer-ho la caixa de fons de l'esmentat col·legi. L'ajudant de cirurgià major de l'Armada i mestre anatòmic del col·legi de Cadis, el Sr. Lorenzo Roland, com a cirurgià major de l'Exèrcit; el Sr. Tomás Rances i el Sr. Pedro Maville, S. M. els convida amb el gaudi dels mateixos sous que tenen actualment, i els destina al precitat col·legi en qualitat de mestres; i amb el mateix caràcter ha elegit els dos cirurgians majors de l'Hospital Reial de Barcelona, el Sr. Francesc Puig i el Sr. Josep Payssa, i els declara el sou de 6.000 rals de billó anuals cadascun, amb la mateixa qualitat de pagament que la que s'ha exposat per a l'ajut de costa que se us ha concedit a vós, a qui per ordre de S. M. participo tot l'exposat perquè en tingueu coneixement, així com l'ordre que després d'haver format

amb el Sr. Pedro Perchet i el Sr. Juan de Aubery el reglament que ha encarregat el duc de Losada, pòdeu, sense detenció, posar-vos en marxa cap a la vostra destinació».

El de Lorenzo Roland feia així: «El rei ha nomenat l'ajudant de cirurgià major de l'Armada Lorenzo Roland cirurgià major de l'Exèrcit i primer mestre del Col·legi de Cirurgia que ha resolt d'establir a la plaça de Barcelona; i per la seva Reial Ordre ho participo a V. E., perquè passeu a l'interessat la corresponent ordre que immediatament es transfereixi a aquesta Cort a rebre la patent del seu càrrec i del reglament que s'ha d'observar a l'ensenyament i el govern dels individus de l'esmentat col·legi. Que Déu guard a V. E. molts anys. Buen Retiro, 19 de setembre de 1760. Ricardo Wall al Sr. Julián de Arriaga». Al marge de la carta hi havia una nota dirigida a Gerbaut perquè se li permeti portar «el col·legial que trïi per la via de llicència». Aquest col·legial va ser Antoni de Gimbernat, jove nascut a Cambrils (Tarragona).

Amb els nomenaments es feia realitat el somni de Pere Virgili de crear un segon Reial Col·legi de Cirurgia, a Barcelona.

14

LA POSADA EN MARXA DEL
REIAL COL·LEGI DE
CIRURGIA DE BARCELONA

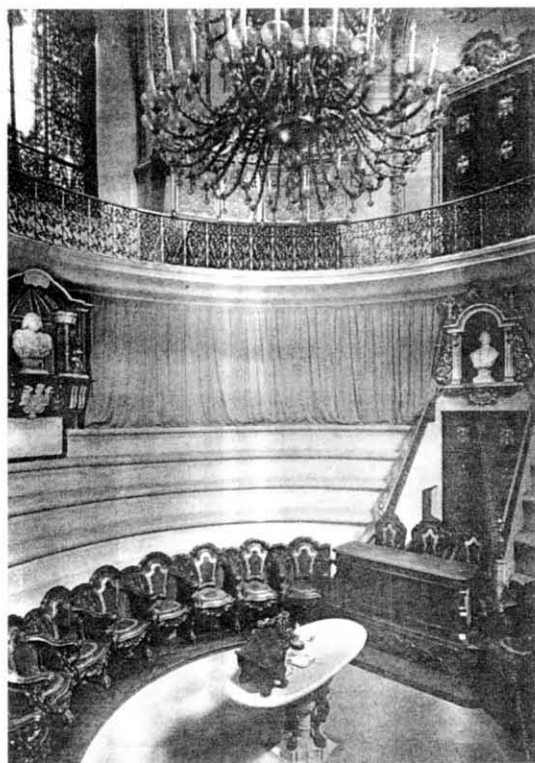
Una vegada el van haver nomenat director del nou Reial Col·legi, el 23 de setembre de 1760 Pere Virgili va sol·licitar al duc de Losada que donés curs al reglament.

Tal com va fer a Cadis, va fer el pressupost dels llibres que necessitava per a la nova biblioteca, així com de l'instrumental quirúrgic i el de les màquines de reducció de fractures i desllorigaments. En una carta datada a Madrid el 24 de setembre de 1760 s'aclareix: «... Es prevé el tesorero general que lliuri a Barcelona a favor de Pere Virgili 18.075 rals de billó per a la compra de llibres i d'altres instruments útils per a aquest fi. Es mana que de les arquees del Protobarberat es pagui aquesta quantitat a la Tresoreria General i se'n doni avís al duc de Losada». Al mateix temps, Pere Virgili escrivia a Losada per proposar-li «Fer un lloc prop de l'amfiteatre de l'hospital que tingui vint-i-cinc o trenta vares de llarg i sis i mitja o set d'ample, que ha de servir perquè els estudiants puguin treballar i practicar en les operacions de cirurgia, amb una alçada proporcionada per a les conferències i per formar un lloc per dipositar-hi llibres, instruments i maquinària».

L'11 d'octubre de 1760 tant el marquès de la Mina, capità general del Principat de Catalunya, com José de Contamina, intendent del Principat, es van donar per entesos del nomenament de Pere Virgili com a director del Col·legi de Cirurgia de Barcelona, així com del nomenament de la resta dels mestres.

Virgili va arribar a Barcelona l'11 d'octubre de 1760. Així ho exposa a la carta que va escriure a Ricardo Wall el 15 d'octubre: «... Vaig arribar el dissabte dia 11, vaig anar a veure de seguida

l'Excm. Sr. marquès de Mina, que em va rebre amb molta afabilitat (...) la mateixa diligència amb el Sr. Intendent (...) Tan sols falta convenir amb aquests senyors administradors [de l'Hospital], cosa que no puc fer fins divendres, que és el dia de la Junta d'Administració (...) El dia 20, dilluns vinent, començarà el curs d'osteologia a càrrec del mestre Francesc Puig (...) Falten les ordenances;

Sala d'Anatomia del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona, actualment Reial Acadèmia de Medicina

Figures anatòmiques de cera del Museu del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona

suplico que us n'interesseu per tal que en remetin algun exemplar». El document revela la celeritat i la precisió amb què actuava Pere Virgili; acabat d'arribar, ordenava a Francesc Puig que comencés el curs d'osteologia, sense haver-se construït el Reial Col·legi. Les classes es van fer en uns locals improvisats de l'Hospital General.

Francesc Puig havia editat, al 1753, el llibre *Principios de cirugía*, per als alumnes del Col·legi de Cirurgians de Cadis. A Pere Virgili li va semblar que, en principi, aquest text també el podrien utilitzar els alumnes del Reial Col·legi de Barcelona.

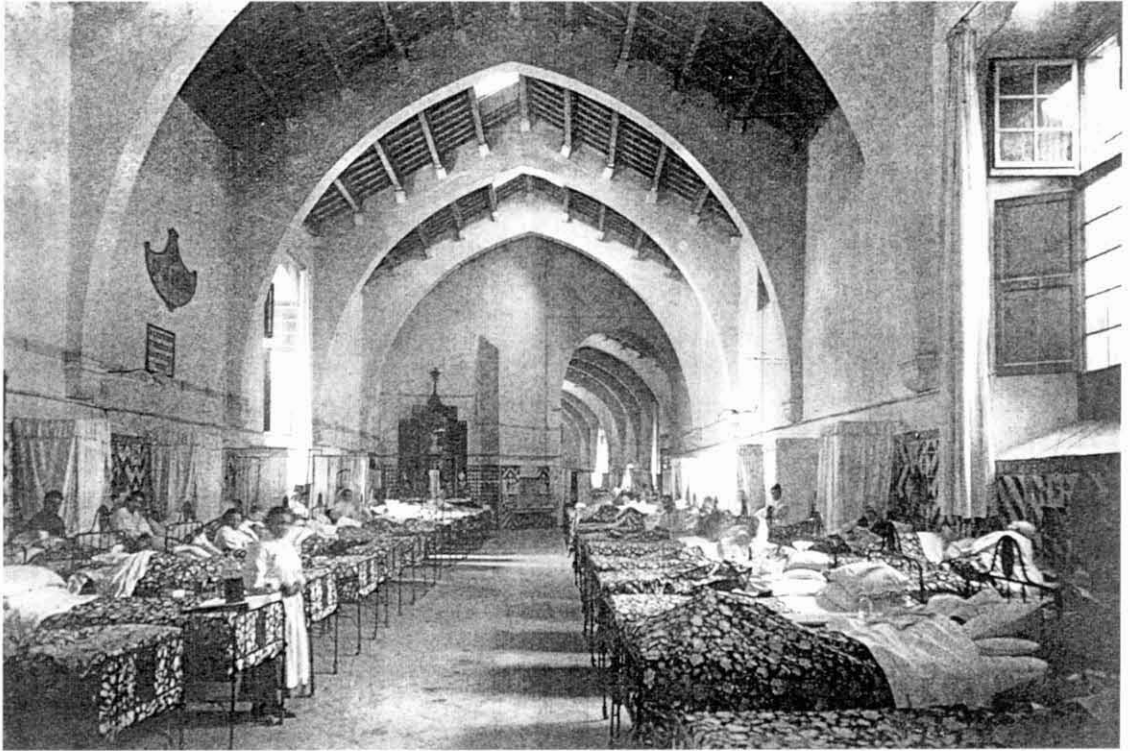
Com que Cadis quedava molt lluny de Barcelona, Pere Virgili va acudir davant del notari Mallach per concedir una procuració a favor seu, a un cert José Gil de Velasco, que vivia en aquella ciutat, a fi que el representés en tot allò que el concernís.

Des del començament, Pere Virgili va provar de trobar dins del recinte de l'antic Hospital de la Santa Creu de Barcelona l'indret més idoni per edificar el nou col·legi i d'aquesta manera delinear-ne la planta. El 12 de novembre va comunicar al duc de Losada: «dins de l'hospital mateix, i al seu darrere, hi ha el cementiri i uns horts (...)

Els administradors de l'hospital cedeixen aquest terreny (...) fins i tot l'amfiteatre que de moment ja serveix (...) que l'import dels plànols d'Esteve Bosch és de 5.300 pesos senzills».

PRIMER REGLAMENT DEL REIAL COL·LEGI

Mentre s'estudiava el projecte de la ubicació es va publicar una Reial ordre, datada el 12 de desembre de 1760, amb el reglament del nou col·legi. Constava de vint-i-dos articles, en els quals hi havia les normes generals per al govern. Al seu torn, el rei ordenava: «Per tal com he decidit establir a la plaça de Barcelona un col·legi de cirurgia, on, sota el millor mètode, teòricament i pràcticament s'ensenyi aquesta utilíssima facultat; hi ha d'haver un director, a càrrec del qual no només hi hagi la primera planificació, sinó també, després de l'establiment, el govern i el règim de tot allò que condueixi als més grans progressos i perfecció; i estant informat dels particulars mèrits, la intel·ligència, zel i aplicació que concorren en el Sr. Pere Virgili, el meu cirurgià de cambra, i de

Sala de Malalts de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona

l'encert amb què va establir i governar una altra escola de cirurgia a la plaça de Cadis, he decidit nomenar-lo director de l'esmentat nou col·legi de la plaça de Barcelona, i li concedeixo totes les facultats i l'autoritat corresponent per a l'exercici d'aquest encàrrec, tal com es declara al reglament provisional que he manat que es faci. Per tant, ordeno al president o, de no haver-n'hi, als mestres i la resta d'individus i a totes les persones a qui pertanyi, que tinguin l'esmentat Sr. Pere Virgili per director del Col·legi i Escola de Cirurgia de Barcelona, i que com a tal li guardin i facin que se li guardin totes les preeminències, honors i distincions que li pertocuen i s'hagin de guardar, sense que se li falti en cap cosa, que aquesta és la meua voluntat, i que es prengui nota d'aquest despatx a la Comptadoria de la Distribució de la meua Reial Hisenda. Buen Retiro, 14 de desembre de 1760».

L'ordre reafirmava i donava la suficient autoritat a Pere Virgili per poder fer complir el reglament. Quant a Lorenzo Roland, el rei notificava: «Per tal com tenint en compte la manera com el Sr. Lorenzo Roland ha exercit el càrrec d'ajudant

de cirurgia major de la meua Reial Armada i el de mestre anatòmic del Col·legi de Cirurgia de la plaça de Cadis, he decidit nomenar-lo cirurgia major dels meus Reials Exèrcits amb el caràcter de vicepresident del col·legi, de la facultat que he decidit establir a la plaça de Barcelona, i principal mestre, càrrec que es trobava vacant a causa de la mort del Sr. Andrés de Basterrechea, i li designo el mateix sou de què aquest va gaudir. Per tant manó a l'intendent que doni l'ordre convenient per tal que se'l posi en possessió d'aquest càrrec; i que els ministres i la resta d'empleats el tinguin i el reconeguin com a tal, i li guardin i facin que se li guardin les exempcions i les preeminències que li corresponen i se li han de guardar, bé i de manera folgada, que aquesta és la meua voluntat; i que l'esmentat intendent doni, així mateix, l'ordre necessària per tal que es prengui nota d'aquest despatx a la Comptadoria Principal, i s'hi formi assentament amb el sou de cent cinquanta escuts de billó al mes i en pugui gaudir des del dia que, precedint-ho aquests requisits, prengui possessió de l'esmentat càrrec».

Gravat de Pere Virgili atribuït a P. Moles, pres d'un quadre de Tramullas

Abans d'acabar l'any Lorenzo Roland va arribar a Barcelona per prendre possessió del seu càrrec. L'acompanyava l'alumne Antoni de Gimbernat.

CONSTRUCCIÓ DE L'EDIFICI DEL REIAL COL·LEGI DE CIRURGIA DE BARCELONA

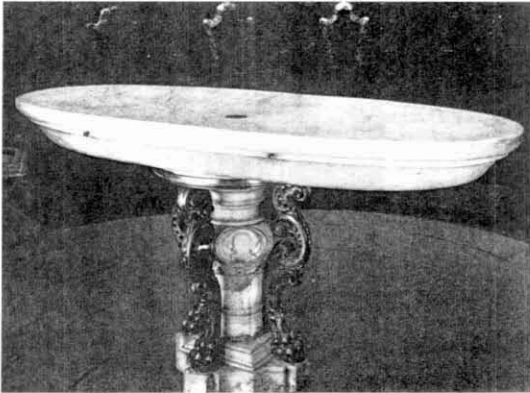
El tercer article del reglament contenia les disposicions següents: «que es posava sota la cura del Sr. Pere Virgili l'elecció del paratge que li semblés més a propòsit [dins de l'Hospital de Barcelona] per construir-hi el col·legi, així com atendre'n la fàbrica per garantir-ne la qualitat i la brevetat; però amb l'advertiment que a l'acte de triar el terreny també hi haurà de concórrer l'intendent del Principat».

Estàtua de terracota de Pere Virgili atribuïda a Amadeu. Museu d'Historia de Barcelona

El professor Usandizaga, a la *Historia del Real Colegio de Cirugía de Barcelona* ens informa que el 17 d'abril de 1761 es va anunciar la subhasta de l'obra, amb les condicions i els càlculs de resistència necessaris per a la construcció. Com que els «licitadors» que hi van concórrer van ser més d'un, va caldre fer més sessions.

Pedro Perchet, com a president protector del Reial Col·legi, es va dirigir al duc de Losada, amb data 17 de juliol de 1761, per donar-li la seva opinió sobre la construcció de l'edifici: «ha de ser més gran que els plànols que ha tramès Pere Virgili». A Pere Virgili li havia aconsellat que no s'havia d'aïllar l'amfiteatre de la resta de l'edifici. També informava que a l'elaboració dels plànols hi havia intervingut Pedro Rodríguez Campomanes, ministre del Consell d'Hisenda, així com l'arquitecte Ventura Rodríguez, director d'arquitectura de l'Acadèmia de San Fernando, i afegia que «el càlcul de cost fet per Virgili convé amb el de Ventura Rodríguez i guarda proporció amb el que ha subministrat el mestre d'obres de Barcelona».

Taula de dissecció de l'Amfiteatre d'Anatomia de Barcelona, obra de l'escultor Joan Henrich

El 30 de juliol de 1761 Losada va comunicar a Ricardo Wall que «El rei està d'acord amb el que s'ha dit (...) El cost de la fàbrica és de 330 Grs per fer-ho en menys de dos o tres anys (...) Que caldrà utilitzar els fons del Protomedicat, cada sis mesos (...) part dels fons haurien de ser destinats de manera interina a adaptar l'Acadèmia Matritense de mestres civils (...) Cal construir un jardí botànic (...) Convindria que S. M. tingués present el meu projecte d'establir a Madrid un Reial Col·legi de Cirurgia (...) Que cal contractar per tal de fer-ho bé, i Pere Virgili i l'intendent vigilin la bona marxa de les obres».

Diego Ferrer cita que Carles III va firmar, el dia 27 d'agost de 1761, l'ordre per la qual s'havia de prendre les disposicions pertinents per iniciar les obres, que serien dirigides pel general d'enginyers Pedro Cermeño, i per la qual Pere Virgili n'era l'intendent. El 17 d'octubre es va anunciar el concurs per proveir l'adjudicació de l'obra, i s'exigia als concessionaris el deure de fer la feina amb la màxima seguretat i solidesa. S'exigia també que els operaris fossin intel·ligents, pràctics, i que tinguessin habilitat en el seu ofici. El material que s'utilitzés havia de ser triat amb cura; els carreus s'havien de col·locar sobre material blanc i de bon gra; els marbres de la taula de l'amfiteatre havien de ser de color blanc i de la millor qualitat que hi hagués a Gènova.

A punt de començar les obres, Pedro Perchet va suggerir a Ricardo Wall que seria molt convenient que Ventura Rodríguez es desplaçés a Bar-

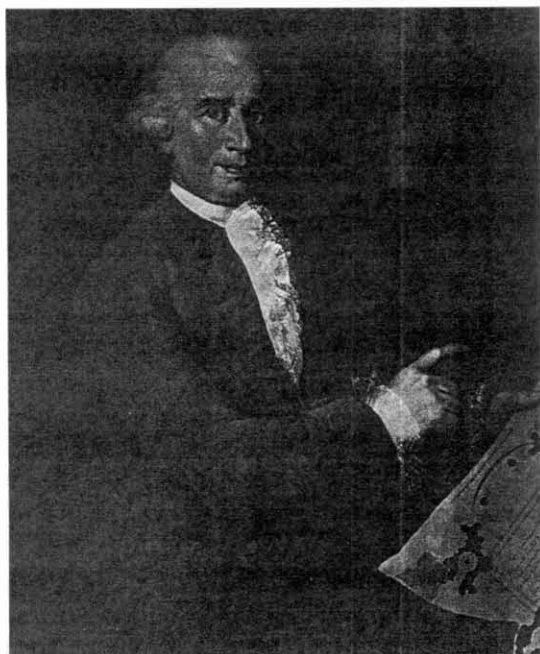

Estampa d'Antoni Gimbernat

celona dues o tres setmanes, perquè pogués donar-los consells, tal com ho havia sol·licitat Pere Virgili.

Segons Usandizaga, l'adjudicació definitiva de les obres es va fer el 31 d'octubre de 1761. Es va utilitzar el mètode tradicional: encendre una candela, i mentre era encesa fer les ofertes; la vàlida era l'última abans que s'apagués. L'adjudicació va recaure en l'equip format pels mestres de cases Francesc Renart, Onofre Isern i Josep Ribas. Quant als treballs de fusteria, van ser adjudicats a la companyia formada per Pere Armet, Pau Planas i Deodat Casanovas. A tots ells se'ls exigia la conclusió de l'edifici en un termini d'un any i mig, amb l'avertiment que si no complien aquesta condició els seria imposada una multa d'un dobló de quatre per cada dia de retard.

L'arquitecte Ventura Rodríguez, un dels més prestigiosos del país, després d'estar-se unes setmanes a Barcelona va delegar la direcció de l'obra en el general d'enginyers Pedro Cermeño i el seu col·laborador, el capità d'enginyers Carlos Sali-

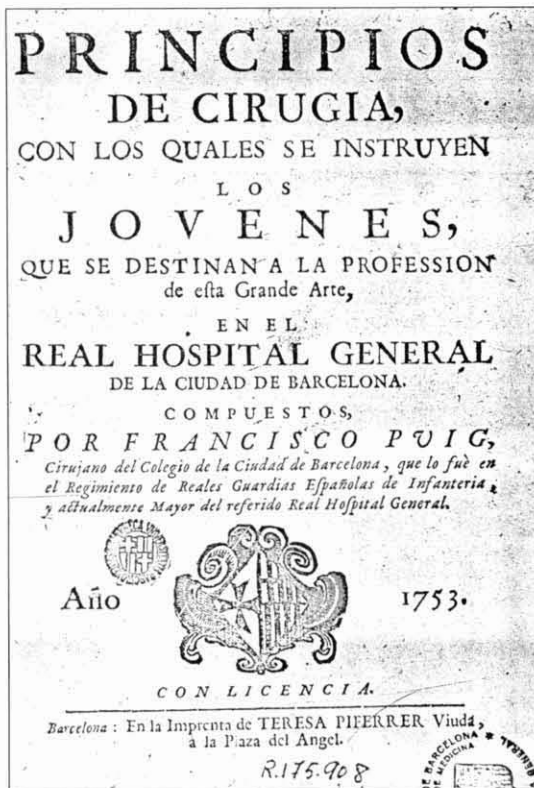
Retrat de Ventura Rodríguez (1717-1785). Real Academia de San Fernando (Madrid)

quet. Aquest darrer, al seu torn, va delegar la seva tasca en el «geòmetra zelador» Juan Cherta.

José Contamina, en una carta enviada a Ricardo Wall el 2 de desembre de 1761, deia que «L'enginyer director Sr. Pedro Cermeño i el seu substitut concorrien a l'obra i vaig ordenar a un dels geòmetres més intel·ligents que hi ha aquí (...) També vaig fer aixecar una escriptura que dona fe que aquest lloc pertany a la Reial Hisenda (...) El Sr. Pere Virgili va fer la planta que es va trametre a aquesta Cort i no degué fer els càlculs del cost o al plànol s'ha explicat malament l'import de 330 Grs de billó».

Diego Ferrer afirma que les obres es van iniciar el 13 de novembre amb l'enderrocament de dos edificis immediats a la casa de beates, i d'aquesta manera va quedar llest el solar per poder-hi col·locar la primera pedra. Usandizaga afegeix al seu llibre que les liquidacions als operaris es feien per setmanades.

Al 1761 va començar a arribar al Reial Col·legi abundant material medicoquirúrgic procedent de París, gràcies a la gestió que feien des d'allà els col·legials becats del Reial Col·legi de Cadis, entre els quals destacava Diego Velasco. A través

Principios de Cirugia de Francisco Puig va ser un dels llibres de text que es recomanaven als alumnes del Reial Col·legi de Barcelona

d'ells Pere Virgili obtenia una bona informació sobre les novetats, els preus i la qualitat del material destinat al col·legi. Es va trametre un gran nombre de llibres, instrumental quirúrgic, instrumental portàtil i una gran varietat d'espèculs i cauteris. Joan Riera, a *Cirugía española ilustrada y su comunicación con Europa* ens proporciona una detallada exposició d'aquest material, així com del seu preu. Josep Payssa, mestre i cirurgià del Reial Col·legi, va ser l'encarregat d'anar a recollir-lo, pagar-ne la factura i emmagatzemar-lo al seu domicili mentre no es pogués guardar al nou col·legi.

Al mes de maig del 1762, Pere Virgili notificava a Ricardo Wall que els fonaments del col·legi gairebé estaven coberts i ja es començava a pujar moltes de les parets mestres.

Va ser al març del 1763 que Pere Virgili va recuperar el protobarberat, quan la plaça va quedar vacant en morir Juan María Aubery. Com que les

classes seguien un curs normal i les obres del col·legi ja estaven molt avançades, va poder tornar a la Cort.

Al mes d'octubre es donaven els últims retocs a l'edifici. Els fusters informaven: «es va començar el 31 d'octubre de 1761 i es va concloure l'1 d'octubre de 1763, i per tant hi va haver un excés de 4 mesos i 28 dies», i sol·licitaven que els paguessin «332.000 rals i 13 Mns de billó». Al febrer del 1764 es va enllestir els preparatius per a la inauguració. El marquès de la Mina comunicava al marquès d'Esquilache: «Presidiré l'obertura del Col·legi Reial de Cirurgia, i els administradors d'aquest Hospital General estan previnguts que no s'han de barrejar ni d'interferir per res en l'esmentat col·legi».

L'Hospital General de la Santa Creu, on s'havia instal·lat el Reial Col·legi, era una institució governada per representants de l'ajuntament i per canonges delegats de l'Església. L'administració era molt poderosa i gelosa dels seus privilegis. Josep Maria Massons, a *Francesc Puig i els cirurgians del seu temps* ens informa que aquests administradors tenien poder per nomenar els metges i cirurgians de l'hospital, d'acord amb uns sistemes d'oposició propis. La creació del col·legi dins del recinte de l'hospital en certa manera n'alterava el mecanisme de funcionament. La designació de Puig i de Payssa (cirurgians majors de l'hospital) com a mestres del Reial Col·legi va atenuar en part un possible conflicte.

També cal destacar que a l'hospital hi estudiaven els aspirants a cirurgia i els practicants, els quals, després de passar-hi algun temps ajudant els mestres, obtenien permís per exercir la professió. Amb l'arribada de Pere Virgili aquest mecanisme es va alterar, i es va donar l'opció als practicants de ser alumnes del Reial Col·legi i per tant de desvincular-se de l'administració de l'hospital. Per tal d'evitar possibles conflictes el marquès de la Mina va comunicar a Esquilache en quin estat es trobava aquest assumpte.

La inauguració va tenir lloc el 29 de març de 1764 amb gran solemnitat. Així ho expressava el diari local *La Gaceta de Barcelona* el 3 d'abril. En triem alguns paràgrafs: «El Reial Col·legi de Cirurgia, erigit per S. M. a l'Hospital General d'aquesta plaça, va celebrar l'acte d'obertura dels estudis, presidit i autoritzat per l'Excm. Sr. marquès de la Mina, el nostre capità general, acom-

panyat dels generals, els ministres, l'oficialitat i la noblesa del país. Aquesta funció es va exercir a l'amfiteatre del Reial Col·legi, una peça veritablement digna de la universal aclamació que ha causat a tots aquells que l'han arribat a veure (...) va començar la funció amb una oració gratulatòria al rei nostre senyor, que va fer amb general aplaudiment el Sr. Diego Velasco, primer ajudant consultor dels Reials Exèrcits i un dels cinc professors (...) El Reial Col·legi va estar obert per poder satisfer la curiositat del públic, i va ser tan gran el concurs de tots dos sexes que semblava que tots anaven a buscar-hi la salut, quan només era l'assaig d'aquesta felicitat».

Una vegada inaugurat, encara hi havia algunes coses per acabar. Així ho notificava Lorenzo Roland el 14 d'abril de 1764 a l'intendent general de l'Exèrcit del principat de Catalunya: «... al col·legi hi falten llums, i es ven una casa contigua per 3.000 lliures catalanes (en val més) a causa de l'horror de les operacions anatòmiques i dels cadàvers. S'hi podria fer un petit jardí botànic, que de moment seria suficient».

Des de Madrid, Pere Virgili donava suport a la petició de Roland.

INICI DE LA FUNCIO DOCENT

El reglament del 1760 va aclarir la manera com hauria de quedar constituït el Claustre de Professors. Havia d'estar format per un president protector, càrrec que corresponia al cirurgià primari de cambra Pedro Perchet; un director, Pere Virgili, cirurgià de cambra; un vicepresident i primer mestre, Lorenzo Roland; mestres i cirurgians majors de l'hospital, Francesc Puig i Josep Payssa. De moment van ser designats com a cirurgians consultors Pedro Maville i Tomás Rancé. Les primeres classes es van iniciar el 20 d'octubre de 1760, al cap de pocs dies de l'arribada de Pere Virgili a Barcelona, quan encara no s'havia edificat el col·legi ni se n'havia aprovat el reglament. Això va ser possible perquè Pere Virgili, quan va designar Payssa i Puig com a professors del col·legi, els va encarregar que s'ocupessin de seleccionar el futur alumnat entre els practicants i els cirurgians fadrins de l'Hospital de la Santa Creu: «s'admetrà

DIA DIEZ DEL CORRIENTE
EN ESTE REAL COLEGIO
DE CIRUGIA
SE EMPEZARÁ EL CURSO
DE OPERACIONES
POR EL MAESTRO
D.^N DIEGO VELASCO
A las diez de la mañana.

EL MISMO DIA SE EMPEZARÁN
LAS DEMONSTRACIONES
DE ANATOMIA,
EN AUSENCIA
DEL VICE-PRESIDENTE
DON LORENZO
ROLAND, &c.

POR DON ANTONIO
GUIMBERNAT,
COLEGIAL DEL REAL COLEGIO DE CIRUGIA
DE CADIZ,
A las tres de la tarde.

Anunci d'un curs d'operacions quirúrgiques a Cadis

els practicants i els mossos de cirurgia que passin l'examen de llatinitat i lògica». No tan sols se'ls va oferir la possibilitat de convertir-se en alumnes del Reial Col·legi, on obtindrien una millor preparació, sinó que també se'n nomenaria interns els trenta millors, i a més tindrien la possibilitat d'aconseguir ràpidament una col·locació a l'Exèrcit. Amb un nombre suficient d'alumnes, Puig va començar a desenvolupar les primeres lliçons d'osteologia en locals improvisats de l'Hospital Reial.

El 12 de desembre va sortir publicat el reglament del col·legi. A la fi del mes s'hi va incorporar Lorenzo Roland, que va arribar acompanyat d'Antoni de Gimbernat. Pere Virgili va començar ràpidament a aplicar el contingut dels reglaments, especialment allò que feia referència a l'article 16, que deia: «que perquè qualsevol pugui ser aprovat de cirurgia, ha d'haver passat dos exàmens en aquest col·legi (teòric i pràctic) (...) ni tampoc

guarir d'ara endavant a tot el Principat cap cirurgia que no passi primer l'examen en aquest col·legi o l'hagi fet al de Cadis (...)». També va exigir l'article 18, que proclamava la independència del col·legi respecte del Protomedicat, i n'assumia les atribucions. Pere Virgili va fer el que calia perquè el reglament tingués una ràpida difusió entre els cirurgians, perquè en coneguessin el contingut i s'hi atinguessin. Molts dels cirurgians no van estar d'acord amb la nova disposició, i van començar les protestes.

A causa d'això, Pere Virgili va remetre el títol de nomenament a l'Audiència, a fi i efecte que aquesta darrera fes complir la nova reglamentació i li donés suport en la seva tasca. Però a la fi del 1760 l'Audiència encara no s'havia pronunciat. El 24 de desembre de 1760 Pere Virgili es queixava a Ricardo Wall del fet que l'Audiència «... no ha rebut el reglament per a l'establiment del col·legi, ni tampoc el tinent del Protomedicat, ja que cada dia està aprovant fadrins per fer de cirurgians (...)».

Veient els entrebancs que li anaven posant, el 17 de febrer de 1761 Virgili va escriure a Pedro Perchet perquè pressionés sobre això: «el Dr. Antoni Pla, tinent de protometge, segueix fent exàmens (...) Que al protometge de Barcelona D. Miguel Borbón se li proporcioni un exemplar del Reglament del col·legi per tal que ordeni a Pla que no faci exàmens i d'aquí a quinze dies li facin arribar [a Pere Virgili] els llibres de registre de títols despatxats a Catalunya i n'entregui l'import des de la publicació del Reglament; i que el capità general ordeni a l'alcalde major que l'auxiliï [a Pere Virgili] en les despeses. També sol·licito que els cirurgians fadrins assisteixin al col·legi». Com que la situació estava tenint repercussions en els alumnes del col·legi, que vivien molt pressionats, al mes d'abril es va posar en contacte amb Ricardo Wall.

A aquests problemes se'n afegien d'altres. La jubilació no es feia efectiva per a Tomás Rancé (49 anys d'exercici professional) i Pedro Maville (54 anys de servei). Pedro Perchet, des de Madrid, va sol·licitar al mes de juliol que aquests cirurgians se'ls exonerés de l'assistència al col·legi, i va proposar de reemplaçar-los per Juan Bautista Rancé (fill del primer) i Diego Velasco, alumne becat del col·legi de Cadis a l'Hospital de Sant Cosme de París. Perchet volia que amb el nome-

nament se'ls concedís, a més, el sou, la graduació i el títol de cirurgians consultors de l'Exèrcit i mestres del Col·legi de Cirurgia de Barcelona. Al mateix temps Pere Virgili feia la mateixa sol·licitud a Julián de Arriaga, i afegia que seria convenient de nomenar cirurgians consultors a l'agost, però que se'ls permetés, tant a Diego Velasco com a Francisco Villaverde, de romandre un altre any a París per poder acabar els estudis. També demanava que es prorrogués un altre any l'estada d'Antoni de Gimbernà a Barcelona.

Al maig del 1762 les perspectives de Pere Virgili eren més optimistes pel que fa als seus alumnes. Va afirmar: «L'aplicació de la joventut és molt freqüent, ja que confio a treure grans xicots a la facultat (...) he despatxat per a l'Exèrcit trenta-cinc practicants que el cirurgia major va fer que em demanessin, i com que els altres ara coneixen el profit que en poden treure, és molt més freqüent i més gran el nombre dels deixebles».

Al mateix mes va comunicar a Ricardo Wall: «Em sembla convenient fer present a V. E. que, per tal com Lorenzo Roland, cirurgia major de l'Exèrcit, es troba a la seva destinació per ordre de S. M. (...), i atès que em falten dos mestres per continuar l'ensenyament de vida, ja que V. E. no ignora que a l'hivern passat em vaig veure obligat a treballar-hi, com ho faria sempre que hi faltés algun mestre, i no tenint en el moment present subjectes a propòsit per destinar-los en aquests dos càrrecs que S. M. ha de concedir, considero que s'hauria d'elegir per a aquests càrrecs els dos col·legials del Reial Col·legi de Cadis que actualment són a París, el Sr. Diego Velasco i el Sr. Francisco Villaverde, ja que són uns xicots molt ben instruïts i capaços per a complir-los».

Durant gairebé un any Pere Virgili va haver de fer classe als alumnes per manca de professorat. Un mes i mig més tard (el 27 de juliol), Pedro Perchet recordava a Ricardo Wall, en termes semblants, la demanda que havia fet Pere Virgili: «Amb l'absència de Lorenzo Roland, aquesta escola ha quedat reduïda, en lloc de cinc mestres, a dos (...) Actualment hi ha cent individus estudiant, i seria llàstima que la manca de mestres (...) Per la qual cosa proposo Juan Bautista Rancé i el col·legial pensionat a París Diego Velasco per ocupar les places de Barcelona, i Francisco Villaverde, també

col·legial pensionat a París, perquè ocupi la de Cadis». Al mes d'agost Nueve Iglesias, des de Cadis, ordenava: «Els col·legials que són a París per perfeccionar-se en la pràctica de la cirurgia, Diego Velasco i Francisco Villaverde, des del novembre del 1758, que es restitueixin, i per substituir-los proposo Andreu Montaner i José Bonillo».

Pere Virgili agraïa i demanava a Arriaga, l'11 de setembre: «En vista de l'afavoridora carta que he rebut amb data 31 del darrer mes, per la qual us digneu a aprovar el meu dictamen sobre aplicar com a mestres d'aquest nou col·legi els dos col·legials Diego Velasco i Francisco Villaverde, que han de tornar de París, he disposat en aquest correu repetir-los l'avís perquè sense cap dilació es posin en camí cap a Barcelona. Pel que fa al col·legial de Cadis Antoni Gimbernà, considero convenient que es quedi en aquest nou establiment, mentre es mantingui a l'exèrcit de campanya el primer mestre, Lorenzo Roland, ja que tinc la major satisfacció d'aquest subjecte, pel que fa a la dissecció de cadàvers, a la més gran harmonia amb què es porta la joventut que des del principi té al seu càrrec, que és nombrosa, i al mètode vertader que observa a les explicacions i demostracions del curs d'embenats; feines totes aquestes en què no es poden aplicar els mestres, ja que només pot executar aquests treballs un dels joves deixebles i que sigui intel·ligent i pràctic; però com que actualment no n'hi ha cap, en aquest nou col·legi, al qual puguem confiar aquesta tasca, és necessari i molt convenient que Antoni Gimbernà segueixi com fins ara durant el temps que s'ha dit, considerant que és el mateix que faci la seva feina aquí que si la fa a Cadis, i d'aquesta manera confio treure grans deixebles d'aquest col·legi, per la gran aplicació que manifesten i perquè s'hi troben a gust. I V. E. pot creure que amb el temps traurem d'aquest jove un gran subjecte, i sempre queda ínterim, per substituir una plaça de mestre en aquest col·legi quan hi hagi algun esdeveniment que en privi alguns de continuar el curs en què estiguin obligats. Amb aquesta intel·ligència, i si és del grat de V. E. que segueixi tal com ho demano, espero que li concediu una pròrroga per al temps que s'hi hagi d'estar, i maneu que se li faci abonar a Cadis el respectiu relleu de sou i de ració que li correspon com a col·legial, ja que des

Cuenta del Total Costo de los Libros, Instrumentos, y Maquinaria que he echo tener de Paris, por Orden de Su Magestad, para el Real Colegio de Cirujia, que se establece en Barcelona, con todo lo demás que he pasado en favor de este Proyecto, desde 20 de Noviembre de 1760, hasta la fecha de esta; havienome Cargo del Dinero que ha cruzado en mi poder, para este mismo fin, y es como se sigue.

LIBRO REAL DE FRANCIA
Libreria Tornetosa

1. Dispositivos y Cuentos Opera gress, et laticis, ex utriusque Chartis 10 lms.	4 6 8
2. Anatomicae Opera gress, et laticis	2 10
3. Anatomiae Opera	12 10
4. Maneris Dissectionis Anatomicorum	3 6 10
5. Quatuor Bibliothecae Chirurgicae, Tomi 4	2 8
6. Quatuor Bibliothecae medico-praelectio	2 8 18
7. Quatuor Bibliothecae pharmaceuticae	1 8 10
8. Quatuor Bibliothecae anatomicae	1 2
9. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	1 8
10. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 10
11. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
12. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
13. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
14. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
15. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
16. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
17. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
18. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
19. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
20. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
21. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
22. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
23. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
24. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
25. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
26. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
27. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
28. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
29. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
30. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
31. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
32. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
33. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
34. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
35. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
36. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
37. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
38. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
39. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
40. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
41. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
42. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
43. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
44. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
45. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
46. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
47. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
48. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
49. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
50. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
51. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
52. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
53. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
54. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
55. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
56. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
57. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
58. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
59. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
60. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
61. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
62. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
63. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
64. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
65. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
66. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
67. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
68. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
69. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
70. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
71. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
72. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
73. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
74. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
75. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
76. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
77. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
78. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
79. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
80. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
81. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
82. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
83. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
84. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
85. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
86. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
87. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
88. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
89. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
90. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
91. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
92. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
93. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
94. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
95. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
96. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
97. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
98. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
99. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8
100. Quatuor Bibliothecae anatomicae et Chirurgicae Tomi 2	2 8

Total 1024 7 18

Relació del material enviat al Col·legi de Barcelona sol·licitat per Pere Virgili

que és aquí aquest individu, malgrat les nombroses ordres de V. E. sobre això, fins ara només se li ha abonat el sou, que són dos pesos, perquè el Sr. intendent de Cadis no vol abonar-li la ració. I quant a les dues places vacants al col·legi de Cadis per a les quals V. E. em demana que proposi els subjectes capaços d'ocupar-les, la meua opinió és que es concedeixi la plaça de mestre anatòmic al Sr. Vicente Lubet, ja que ha estat substituïnt aquesta plaça durant quatre anys a completa satisfacció dels deixebles, que obtenia el Sr. Lorenzo Roland; i com que actualment hi ha destinats a Amèrica, a l'esquadra de Barlovento, alguns dels primers més bons per a l'ensenyament, opino que esperem fins que tornin a Cadis, i després consultem i proposem allò que convingui per a la plaça vacant d'ajudant. Quan hagin arribat a Barcelona els dos col·legials destinats a París us en faré arribar notícia a fi que, si us digneu a continuar-me la protecció em faciliteu els mitjans que convinguin per tal d'aclarir el sou que se'ls hagi de considerar com

a mestres, reputant-los de la mateixa manera que els de Cadis, i pugueu resoldre comunicar a aquest intendent les ordres que convinguin, que tinguin la reial aprovació. I sobre tot això que he exposat delibereu què considereu convenient, i faciliteu-me'n les ordres, perquè siguin obeïdes amb el més gran respecte. Barcelona».

Al gener Virgili es dirigia novament a Julián de Arriaga per dir-li: «He rebut la comunicació que el Sr. Francisco de Villaverde ja podia sortir cap a Cadis. Dono les gràcies per haver-me triat aquest subjecte per al col·legi de Cadis, d'acord amb la meua proposta, ja que en conec la capacitat i el talent, i la manera com s'ha aplicat durant l'estada a París. Suplico a V. E. que pugui restar en aquesta Cort fins que hagi fet imprimir el tractat d'operacions que ell i el seu company Diego Velasco van treballar a París, perquè com que l'autor haurà de mirar i atendre aquesta obra com correspon (...) Adjunto un paper imprès dels cursos que s'ha començat a demostrar en aquest col·legi, amb l'assistència de 186 deixebles. Hi veureu la destinació que té Antoni Gimbernat, i que és necessari que es quedi al col·legi; he de demanar que se li concedeixi el relief durant un altre any. També suplico que es tingui present el cirurgià Francisco Jordán, que és molt intel·ligent (...) El considero mereixedor d'una de les places de metge del Reial Hospital de Cadis».

El rei va aprovar les peticions de Pere Virgili: «Per tal com tenint en compte el mèrit que té conret al meu Reial Col·legi de Cirurgia de la plaça de Cadis el col·legial Antoni Gimbernat, i la manera com ha exercit l'ensenyament dels deixebles del de la plaça de Barcelona mentre n'ha estat absent el primer mestre, Sr. Lorenzo Roland, cirurgià major dels meus exèrcits, he decidit nomenar-lo mestre honorari de l'esmentat Reial Col·legi de Barcelona, amb opció a la primera plaça de mestre que hi quedi vacant, i amb l'obligació de substituir les absències i malalties dels altres mestres del mateix col·legi, sense cap sou. Per tant, mano a l'intendent de l'Exèrcit de Catalunya que doni l'ordre convenient perquè es prengui nota d'aquest despatx, i al Sr. Pere Virgili, el meu cirurgià de cambra i director de l'esmentat col·legi, que faci conèixer als mestres i a la resta d'empleats del col·legi el precitat Sr. Antoni Gimbernat, i faci que se li guardin

Retrat de Pere Virgili atribuït a Tramullas

les exempcions i preeminències que li corresponen i s'ha de guardar, bé i de manera folgada, que aquesta és la meua voluntat. Donat a El Pardo, el 10 de març de 1763».

L'endemà es va ordenar que es pagués a Antoni Gimbernat la quantitat que hi havia al descobert. A Francisco Villaverde se li va concedir el permís que havia sol·licitat Pere Virgili perquè pogués estar-se un quant temps a la Cort, per poder corregir i editar el llibre que havia escrit amb Diego Velasco a París, sota la direcció del cirurgià Le Dran. El llibre, titulat *Tratado teórico práctico de operaciones de cirugía*, es va editar aquell mateix any. El contingut era modern i científic; va substituir els *Principios de cirugía* de Francesc Puig com a llibre de text del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona.

També al mateix any es va editar a Cadis el *Tratado de vendajes y apósitos*, de Francesc Canivell, que va tenir una gran acceptació. Un any abans havia aparegut a Cadis la *Pharmacopea de la Armada* de Leandro de Vega. D'aquesta manera es començaven a publicar a Espanya excel·lents lli-

bres de cirurgia escrits per autors espanyols. Es recollia el fruit que havia sembrat Pere Virgili.

Tal com hem dit, a la darrera del mes de març del 1763 Pere Virgili va recuperar el protobarberat, a causa de la mort de Juan María Aubery, i per aquesta raó es va haver de traslladar a Madrid. Mentrestant, Diego Velasco havia arribat a Barcelona.

Tot i que el Reial Col·legi seguia un curs normal, al seu camí de tant en tant anaven apareixent esculls. El 7 de setembre de 1763 Pere Virgili, ja des de la Cort, va redactar unes ordenances més dures perquè fossin aprovades, pensant que si s'executaven es compliria millor la finalitat del col·legi. Per això hi afegia aquesta notificació: «un cos d'ordenances dividit en 17 títols i cadascun d'ells amb els seus articles subalterns o respectius punts principals (...) San Ildefonso, Pedro Perchet, Pere Virgili».

Una vegada inaugurat el col·legi, el 12 de juny de 1764 es va firmar a Aranjuez els «Estatuts i ordenances que S. M. mana que s'observin als col·legis i comunitats de cirurgia establerts a Barcelona, a Cadis i a tot el principat de Catalunya, per a l'ensenyament de la cirurgia, els exàmens dels professors i el govern econòmic». Aquests segons estatuts encara donaven més poder al col·legi.

El 24 de setembre de 1764 van tenir lloc els primers exàmens dels col·legials. Les assignatures eren: osteologia, anatomia, fisiologia, higiene, patologia, terapèutica i operacions. Es van examinar un total de 124 alumnes. Al primer lloc de la llista hi figurava, amb caràcter honorífic, José Roland i Virgili, fill de Lorenzo Roland i nét de Pere Virgili.

Al 1765 es va produir la mort de Josep Payssa. Per cobrir la plaça els administradors de l'hospital, fent ús dels seus drets, van proposar Manuel Capdevila, que era cirurgià suplent de l'hospital des del 1759. El Col·legi de Cirurgia es va oposar a aquesta proposició, perquè volia que la plaça fos per a Antoni de Gimbernat. Des d'Aranjuez, Pedro Perchet i Pere Virgili van dir al marquès d'Esquilache que la vacant l'havia d'ocupar Gimbernat, ja que així ho exposava un reial nomenament. El rei va nomenar, el 17 de juny, Gimbernat, amb un sou de 60 rals de billó l'any, sufragat per la Reial Hisenda, i a més, la paga que rebia el seu antecessor, de l'Hospital General (6.000 rals anuals). Per aquest motiu els administradors de l'hospital van iniciar un plet que

Lista dels Colegiales del Col·legi de Cirurgia de Barcelona, segons les Classes a qui pertanyen després dels Decretos de extinció i creació de setembre proximo para el presente año de 1764. Descontados muertos y quites.

Lista de los Colegiales del Col·legi de Cirujia de Barcelona segun las Clases a que pertenecen despues de los Decretos de extincion y creacion de setiembre proximo para el presente año de 1764. Descontados muertos y quites.

Classe	Nom	Edat
Honorific	José Roland	3							
	Pere Virgili	2							
	Juan de Dios	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
Ordinari	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							
	Juan de Sureda	2							

Nota: Tienen las referencias Colegiales que van en esta Relacion con los que se han nominado, segun sus diferentes Clases, empezando primero por las Honorificas, y asi hasta las Ordinarias, segun la conformidad que han sucedido. La letra R. significa Rector; la letra C. significa Colegial; la letra M. significa Maestro; la letra S. con la de la Clase que es de su Clase. La de la Clase que es de su Clase.

La Buena Confianza de cada Colegial.

B. L. de S. B. C.

Lo que se mandó

Juan de Sureda

Llista dels col·legials inscrits durant l'any 1764 al Reial Col·legi de Barcelona. En el primer lloc figura, amb caràcter honorífic, Josep Roland Virgili, net de Pere Virgili

no va acabar fins al febrer del 1766, data en què no van tenir més remei que acceptar el candidat designat per Pere Virgili.

Als exàmens que es van fer el 23 de setembre de 1765, s'hi van presentar 151 col·legials, entre els quals ja no apareixia José Roland i Virgili. Un mes més tard es va contractar un porter per guardar el Reial Col·legi, amb un sou de 5 rals de billó diaris.

Lorenzo Roland va tenir dificultats, al 1766, perquè no podia comptar amb els cadàvers necessaris per fer les pràctiques de dissecció. Al mateix any s'avisava el Col·legi de Cirurgians de Girona que tenia l'obligació d'estar supeditat al Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona. Als exàmens que es van fer el 20 de setembre s'hi van presentar 149 col·legials; les actes les signava Pere Virgili. També al mateix any, Pedro Perchet i Pere Virgili van sol·licitar un jardiner per al col·legi, al qual van assignar un sou de 50 ducats anuals.

Als exàmens del setembre del 1767, s'hi van presentar 144 col·legials; les actes les signava Lorenzo Roland.

VIRGILI I EL COL·LEGI DE CADIS

Des de Barcelona, i malgrat les dificultats que hi tenia, Pere Virgili no va deixar de dirigir el col·legi de Cadis. En un escrit que va enviar a Julián de Arriaga, datat al 25 de febrer de 1761, li deia: «... he rebut carta de Cadis i diuen que es preparen quatre vaixells per anar a Amèrica, i que només hi ha tres primers cirurgians i d'aquests un és el Sr. Vicente Lubet, que fa de mestre anatómic interin. Sol·licito que no sigui embarcat per la falta que faria».

El 30 de febrer de 1761 Pere Virgili certificava sobre l'estat de salut del cirurgià primer Juan Therrier, el qual, des de l'abril, gaudia d'una pròrroga

cible felicitat, simplificant l'aparell lateral que practicava d'acord amb el mètode de Lecat i de les reflexions de Pouteau».

El 2 d'agost la flota va tornar a Cartagena, portant la princesa Maria Lluïsa, que més endavant va ocupar el tron d'Espanya.

15

LLUITA BUROCRÀTICA DE
PERE VIRGILI AL COL·LEGI
DE BARCELONA

Les ordenances del 1760, i sobretot les del 1764, atorgaven a Pere Virgili i al col·legi una gran autoritat, molt per damunt de les altres institucions quirúrgiques del Principat.

Manuel Usandizaga recull que, entre les atribucions concedides al nou col·legi, no tan sols hi havia la de formar cirurgians, sinó també la de tenir cura de l'honorable exercici de la professió a Catalunya. El vicedirector del col·legi va ser revestit, a més, del càrrec de tinent de protocirurgià del Principat; tenia subordinats els tinents cirurgians dels diferents corregiments i col·legis professionals, els quals rebien les seves ordres, les transmetien als seus gremis i les feien complir. Quan es produïen diferències amb algú, el col·legi acudia a la justícia ordinària, al corregidor.

Els privilegis concedits al Reial Col·legi no van ser acceptats fàcilment per les altres institucions quirúrgiques de Catalunya. Per aquesta raó Pere Virgili va haver d'enfrontar-se a la Universitat de Cervera, a diferents col·legis professionals de cirurgians, a diversos ajuntaments que acollien cirurgians sense que tinguessin el títol revalidat pel Reial Col·legi, a la mateixa administració de l'Hospital de la Santa Creu i als delegats del promedicat.

Havent-se assabentat que la Universitat de Cervera continuava dispensant títols de mestre cirurgià, Pere Virgili va suplicar a l'autoritat que «les justícies dels indrets on aquests exercien prívessin enterament i sense cap dilació als subjectes exposats d'exercir la cirurgia, sota la pena de 25 lliures en moneda barcelonesa, dedicades a l'arca d'aquest col·legi, i si hi reincidissin que se'ls recullin els títols que tinguin i que s'entreguin al Sr.

Diego Velasco i a més una multa de 50 lliures, dedicades de la mateixa manera; i per als de la tercera, les ha d'executar la justícia amb el rigor que més convingui».

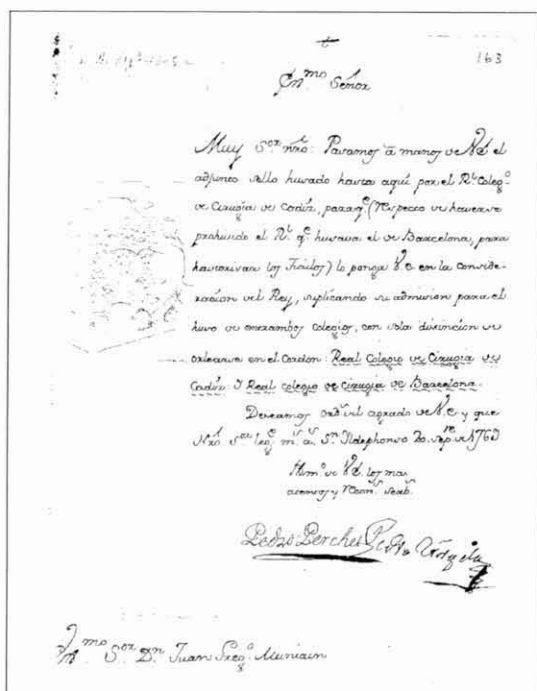
Era una dura mesura per als cirurgians que s'oposaven a revalidar els seus títols, ja que es trobaven amb dificultats de subsistència, perquè se'ls prohibia d'exercir la professió. Alguns d'ells no van tenir més remei que apel·lar. Entre ells hi havia els cirurgians de les comarques tarragonines José Mayli, de la Riera; Josep Santapau, de Móra d'Ebre, i Mateu Pontons, de Porrera. Tots ells havien aconseguit els títols per la Universitat de Cervera l'any 1762. El marquès de la Mina, capità general del Principat, va redactar, el 7 de juny de 1763, un decret que ordenava que les «justícies» dels indrets on exercien aquests cirurgians els prohibissin d'exercir la professió, mentre no fossin examinats i aprovats pel nou Col·legi de Cirurgia de Barcelona. Mateu Pontons, picat per la persecució que patia, en no poder exercir la professió, el 9 d'abril de 1765 va apel·lar, a través d'una acta notarial, davant del tinent cirurgià major de la ciutat de Tarragona, Josep Segoví. A l'acta, hi feia constar que l'ordre que havia rebut d'abandonar l'activitat professional constituïa un menyspreu als reials privilegis que Felip V havia atorgat a la Universitat de Cervera. La cèdula reial de 1717 permetia que s'hi ensenyessin totes les ciències, i entre elles la cirurgia, «la càtedra de la qual es va establir a la cèdula d'erecció, i es van formar diferents estatuts que la concernien (...) La Universitat de Cervera no havia desmerescut l'ensenyament de la medicina, i es pot comprovar els molts cirurgians que havien estat empleats als

reials serveis dels hospitals, regiments i vaixells, i finalment ho van acreditar la multitud de professors d'aquesta facultat que van ser empleats en l'expedició contra el regne de Portugal; cosa que manifesta per no haver estat la reial intenció de S. M., quan es va establir el Reial Col·legi de Barcelona, de suprimir l'ensenyament a la Universitat de Cervera; i el no haver-ho estat es manifesta en el reial reglament del mateix col·legi, de 12 de desembre de 1760, on no es deroga tàcitament ni expressament les facultats de la Universitat relatives a poder graduar mestres cirurgians (...) L'esmentat reial reglament en cap moment es va notificar a l'esmentada universitat, i encara que s'hagués notificat (...) en les certificacions de les meves matrícules, els cursos que hi he fet, necessaris per al magisteri, van ser practicats començant l'any 1756 i acabant al 1759; em vaig matricular per a l'últim curs el 30 d'octubre de 1758, tal com l'esmentat reglament, i per consegüent és de dret adquirit per ser admès a examen i obtenir el magisteri que vaig aconseguir mitjançant el corresponent rigorós examen de tres hores consecutives el 21 d'agost de 1762. I finalment, pel fet que aquest Reglament no obligava fins després de tres anys comptats des de l'esmentada data en què van concloure, el 12 de desembre de 1763, posterior al meu magisteri, que em va ser concedit per la Universitat».

Mateu Pontons va recórrer i va apel·lar davant del Reial i Suprem Consell de Castella, sol·licitant que s'admetés la demanda i que li concedissin allò que demanava. Va entregar-ne còpia al tinent cirurgià major de Tarragona, Josep Segoví, en presència del fadrí cirurgià Blas Bravo. El tràmit de Pontons va ser laboriós i prolongat. Hi van haver d'intervenir, al 1767, Pedro Perchet i Pere Virgili, els quals van suplicar al rei que aplicués amb tot el rigor els articles del reglament del col·legi barceloní perquè la Universitat de Cervera deixés d'atorgar títols de cirurgia, ja que «si continua d'aquesta manera se'ns seguiran els mateixos mals i abusos que s'experimentaven abans, que són els d'omplir el Principat de cirurgians inhàbils, i per consegüent es feia infructuosa la fundació del col·legi de Barcelona». Al mateix temps acusaven la Universitat de Cervera de «no ensenyar ni estudiar la cirurgia pràctica, la botànica

ni l'anatomia, que són les parts més essencials de la professió, i que fins i tot de la teòrica només se n'ensenyava l'antiga, incapaç de formar cirurgians hàbils per al guariment de les malalties quirúrgiques». Malgrat això, no tot eren contrarietats per al col·legi. També tenia defensors a ultrança. El Col·legi d'Apotecaris de Barcelona, en nom del seu apoderat, Jaume Morer, feia una súplica al rei per la deplorable decadència en què es trobaven les càtedres de botànica, química i farmàcia, que consideraven essencials per a la formació de bons farmacèutics. Culpaven d'aquesta situació els tinents del Protomedicat, perquè consideraven que aquests preferien atendre les «particulars utilitats» que les de la salut pública, i feien cas omís de les lleis establertes.

Recordava que, a les Corts de Barcelona presidides per Felip V l'any 1702, es va aprovar que, per obtenir el títol d'apotecari, era necessari fer cinc anys de pràctiques en la matèria, dos i mig dels quals al costat de mestres d'algun dels col·legis del Principat, a més d'haver superat els exàmens davant dels cònsols dels col·legis, acompanyats del protometge o de la persona que aquest darrer delegués. I això no es feia així. Els tinents del Protomedicat des de feia temps s'havien erigit en àrbitres supremes, i donaven els títols de manera despòtica a qui els semblava. Fins i tot els venien per vint-i-sis pesos, sense haver d'exercir els anys de pràctiques necessaris i sense que el comprador tingués els més mínims coneixements de la matèria; els exàmens s'havien convertit en simples cerimònies. Això va comportar un augment enorme del nombre d'apotecaris al Principat, amb xifres superiors als 550, cosa que interessava als tinents del protomedicat, perquè d'aquesta manera els seus guanys augmentaven, ja que per cada visita d'inspecció anual s'havia de pagar dos pesos, i si avisaven amb anticipació se'ls preparava un banquet o un sopar. A més, els tinents provocaven o incitaven els fadrins de les apotecaries a comprar els títols. Amb aquests antecedents no era gens estranya la ignorància de molts apotecaris i la inutilitat de moltes botigues per exercir la seva missió. El Col·legi d'Apotecaris acusava d'aquests abusos els tinents protometges, especialment Antoni Pla, el darrer que havia nomenat el protometge reial Miguel de Borbón.

Document que mostra el segell del Reial Col·legi

A l'exposició es pot llegir: «En el mateix deplorabile estat es trobava la facultat quirúrgica de Catalunya, i s'hi cometia els mateixos abusos quant al nombre de professionals i als exàmens, mentre va dependre del Protomedicat i dels seus tinentes; els professors es reduïen a uns barbers i sagnadors amb el títol de cirurgians, fins que la sàvia província de V. M. (...) va decidir crear el modern i independent col·legi, on avui dia floreix amb tanta cura l'ensenyament que en poc temps ja se n'admiren els progressos, i dona honor a la nació. Encoratjat per aquest exemple, i desitjant elevar al mateix grau la facultat que professa, el Col·legi d'Apotecaris s'anima a proposar a V. M. que estenguí els privilegis de què gaudeix dins de la ciutat de Barcelona a tot el Principat, i per consegüent li apliqui el producte del ram farmacèutic de què gaudia el Protomedicat, i obligui a posar i mantenir a càrrec seu tres càtedres per a l'ensenyament públic de la botànica, la química i la farmàcia, amb laboratoris de química i jardí botànic».

El Col·legi d'Apotecaris es comprometia, per tant, a tenir bons professors per equiparar l'ensenyament que volien al de les acadèmies de França, Anglaterra i d'altres regnes. D'aquesta ma-

nera pensaven desterrar la ignorància i activar el ressorgiment de la seva professió. Consideraven que era necessari, per poder establir les càtedres, comptar amb uns terrenys dins de la ciutat, i proposaven que si fos possible s'adquirissin a la rodalia del Reial Col·legi de Cirurgia, «prop del qual els seus professors aconseguiran força avantatges gràcies a la facilitat amb què es podran instruir del coneixement i les virtuts dels medicaments, tant els simples com els compostos, de les dosis respectives, les elaboracions i les altres circumstàncies que il·lustren la professió quirúrgica. I així es completarà i es perfeccionarà, d'alguna manera, aquesta gran obra digna d'eterna memòria; i perquè l'una i l'altra caminin cap al mateix fi amb uniformitat, s'indicarien les obres d'acord amb el director de tots dos col·legis mentre no s'oposin a les que ja s'han establert al Reial Col·legi de Cirurgians».

Per tant, el Col·legi d'Apotecaris sentia una gran admiració per la tasca científica que es desenvolupava al Reial Col·legi, el qual volia imitar, i gràcies al qual podria completar i perfeccionar els coneixements de botànica.

Les dificultats, però, continuaven. Alguns grups de metges, gelosos del prestigi que anaven aconseguint els cirurgians, es van enfrontar al Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona. Al 1767 alguns estudiants de medicina van organitzar un escàndol, quan van intentar ocupar els llocs preferents de l'amfiteatre del Col·legi de Cirurgia, per boicotejar la lliçó que en aquells moments donava Antoni de Gimbernat. Hi va haver d'intervenir la guàrdia militar per restablir l'ordre.

Una altra dificultat va sorgir quan el capità general de Catalunya va denunciar al rei, el 20 de juny de 1769, que el col·legi feia un ús indegut del segell reial que li havia estat conferit al 1764 per estampar-lo als títols que atorgava. El Consell de Despatx del rei va acordar de retirar el segell. Això va provocar que el 20 de setembre de 1769 Pedro Perchet i Pere Virgili sol·licitessin des de San Ildefonso que el segell del Reial Col·legi de Cadis també es pogués utilitzar al Reial Col·legi de Barcelona, amb la sola condició que s'orlés amb el cordó i s'hi especificués el nom del col·legi.

Algunes vegades Pere Virgili va haver de resoldre difícils trencacolls entre els cirurgians. Vegem-

ne alguns, relacionats amb dos cirurgians tarragonins coneguts seus.

Josep March exercia de cirurgià a Reus, i havia après la professió del seu pare, seguint una tradició familiar de gairebé 150 anys. Quan es van promulgar les noves ordenances, es va trobar que un dia li va arribar l'ordre de passar un examen. Davant d'aquesta situació, Josep March, que tenia 48 anys i una considerable família per alimentar, va recórrer a Pere Virgili per sol·licitar-li ajut i consell. Pere Virgili, sabent que Josep March tenia un germà estudiant al Reial Col·legi de Barcelona, el va autoritzar de paraula a seguir la professió, fins que el seu germà acabés els estudis. Com que el gremi de cirurgians de Reus insistia a demanar-li que mostrés el títol que no tenia, va haver de tornar a recórrer a Pere Virgili perquè li donés per escrit l'autorització. Pere Virgili va signar un document autoritzant-lo perquè continués exercint la professió a la botiga de barber (i pogués sagnar) fins que el germà, Antoni, acabés els estudis. Puntualitzava que, per als altres actes quirúrgics, havia de recórrer a Josep Gatell o a algun altre cirurgià de prestigi de la localitat.

A Guillem Cerdà, de Constantí, també li va arribar l'ordre de tancar l'establiment, pel mateix motiu. Guillem, fill i nét de prestigiosos mestres cirurgians de la localitat, que hi havien exercit durant gairebé un segle, havia fet els estudis a la Universitat de València, on va obtenir l'«Institut en el teòric». Va exercir la pràctica al costat del seu pare, abans i després dels estudis, i havia treballat tres anys seguits al Reial Hospital de Madrid, on es va examinar i va aprovar la cirurgia i l'àlgebra davant del Protomedicat d'aquesta ciutat. Va obtenir el títol de cirurgià l'any 1763. Per tant, podia exercir la professió a qualsevol indret del regne. Per això es va instal·lar a Constantí i va seguir la tradició familiar. Al començament del 1765 el Reial Col·legi de Barcelona va ordenar al gremi de cirurgians de Tarragona que tots els cirurgians de la demarcació havien de presentar els seus títols al cirurgià tinent visitador d'aquesta ciutat, Josep Segoví, perquè els donés el vistiplau en nom del Reial Col·legi.

Guillem Cerdà va acudir a presentar el seu títol. Al cap d'un temps, va quedar prou sorprès quan va rebre un advertiment del Col·legi de Cirurgians

dient-li que havia de passar els exàmens de revaïdació i abonar-ne les despeses corresponents, així com mitja anyada de multa. Si no ho feia així, podien privar-lo de l'exercici de la professió. Indignat, va recórrer al capità general del Principat i a la Reial Audiència de Barcelona, sense obtenir cap resultat. Precipitadament, amb la família desamparada, es va desplaçar a Madrid per exposar, com a últim recurs, la seva situació al rei, esperant d'obtenir justícia.

A l'expedient feia constar els documents següents: el seu historial professional; el certificat del títol que havia despatxat el Reial Protomedicat de Madrid el 9 de desembre de 1763, amb el segell reial i les signatures de Manuel Martínez de la Raga (primer metge de S. M. i president del Protomedicat), Mucio Zona, Andreu Piquer i Josep Amor; una certificació i súplica dels regidors de la vila de Constantí, on constava la satisfacció dels veïns de la vila per l'assistència que prestava Cerdà i la demanda que se li permetés continuar la professió allà, i finalment una carta on, entre altres coses, manifestava que «el cirurgià de V. M. Pere Virgili havia practicat la cirurgia a casa del suplicant», que «cap mèrit ni fonament del col·legi per a procediments tan irregulars, ja que ni les seves lleials ordenances, signades per S. M. quan el Reial Protomedicat li va conferir el títol, ni la bona fe amb què ha procedit poden perjudicar-lo de cap manera, especialment perquè en aquell temps no es donava cap títol al Principat».

També hi exposava la violència amb què havia actuat el Reial Col·legi de Barcelona en aquell assumpte, i suplicava que no fos ell la víctima de les desavinences que hi pogués haver entre el Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona i el Reial Protomedicat; va sol·licitar que se li permetés continuar exercint la professió sense molèsties, tal com ho havia fet anteriorment, i demanava que li fossin restituïts els imports de les multes (que li havien imposat per aquest motiu) i que el Reial Col·legi l'indemnitzés dels danys i perjudicis que li havia ocasionat. La carta estava datada a Madrid el 20 de maig de 1769.

El rei, assabentat, abans de dictaminar va voler conèixer l'opinió de Pere Virgili, que va ser la següent: «El rei va fer el favor de manar, al reglament i cèdula de les seves reials ordenances, a l'any

Bust de Pere Virgili al Palau Municipal de Tarragona

60 en què es va instituir i fundar el Reial Col·legi de Cirurgia esmentat, que a causa de l'abús dels exàmens i les aprovacions que s'experimentava, va decidir que en el transcurs de tres anys no es rebés ningú a l'examen a tot el Principat, ni després d'aquest termini, aquell que no hagués passat primer l'examen de cirurgia per l'esmentat col·legi, i va assenyalar en aquell moment la forma de l'examen, el mètode dels títols i els drets que s'havia de pagar per l'un i l'altre i el destí. Únicament va decidir d'eximir d'aquest col·legi els professors i els deixebles del Tribunal del Protomedicat de Castella, el Protomedicat de Catalunya i el seu tinent, i no hi havia canvis per als cirurgians aprovats del Principat que tinguessin la suficiència corresponent. A l'article 1r, capítol 5, hi diu: que els cònsols al seu col·legi respectiu hauran de tenir l'obligació de zelar, amb l'opinió i el dictamen del tinent de primer cirurgià, l'observació de les ordenances i estatuts i disciplina quirúrgica i d'impedir a cap particular que hagi estudiat la cirurgia o alguna de les seves parts, d'exercir aquest art sense títol; i en cas que contravingués les recomanacions que se li fessin s'haurà de recórrer al corregidor o a la justícia or-

dinària d'allà on es trobin els contraventors, i se'ls multi la primera vegada amb 200 rals d'ardit. Al reglament de l'any 60, a l'article 16 està manat el mateix que he exposat».

L'actuació de Pere Virgili o del Reial Col·legi es basava en el compliment de les ordenances i dels articles que el monarca havia aprovat l'any 1760. Així ho fa constar, i afegeix que no sent cap rancúnia envers Cerdà, que, com que el coneix personalment, ja l'havia avisat anteriorment que no passés al Protomedicat, ja que el títol que dispensava no li serviria per a Catalunya, per raó de les ordenances. Li havia aconsellat que es valgués dels amics de Constantí per obtenir una certificació de la justícia local, on es fes constar els anys d'exercici quirúrgic a la vila, i que el presentés al col·legi de Barcelona quan anés a fer els exàmens, i d'aquesta manera el col·legi quedaria cobert. Sense cap problema se li facilitaria el títol en virtut d'una carta que ell li donaria. Quant al fet que el tinent cirurgià major de Tarragona li havia esborrat el vistiplau, Pere Virgili ho trobava just, ja que no tenia el títol expedit pel Reial Col·legi.

Havent sentit les dues parts, el rei va dictaminar sentència, que ordenava que es considerés legítim el títol que havia facilitat el Protomedicat, perquè les ordenances no es van fer ni aprovar fins al 12 de juny de 1764, i només des d'aquesta data va començar a tenir validesa l'article primer del títol cinquè de les ordenances. Va manar que no es posés a Guillem Cerdà cap obstacle a l'exercici de la professió i que se li abonessin els imports de les multes que li havien estat imposades. (Les multes, que van començar amb vint lliures, van arribar a sumar la quantitat final de dos mil rals.)

TÍTOLS QUE DISPENSAVA EL REIAL COL·LEGI DE CIRURGIA DE BARCELONA

Els títols que dispensava el Reial Col·legi depenien del nivell dels estudis i del nombre d'exàmens que s'havia fet. Eren els següents:

- Doctorat en medicina i cirurgia
- Cirurgians llatins de 9 exàmens
- Cirurgians llatins de 5 exàmens
- Cirurgians llatins de 3 exàmens

Cirurgians romancistes de 2 exàmens
 Cirurgians romancistes d'1 examen
 Cirurgians per a viles, paratges i llogarrets que
 no excedeixin la xifra de 300 veïns
 Títols per a comares llevadores, llevadors, den-
 tistes i oculistes

EL REIAL COL·LEGI I L'EXÈRCIT

La missió principal del Reial Col·legi era de proporcionar bons cirurgians per a l'Exèrcit. Transcrivim algunes cartes per demostrar de quina manera se'n feia la sol·licitud, i la bona acollida que l'Exèrcit dispensava a aquests cirurgians.

«Apreciat senyor. Fent referència a la plaça de cirurgià del 1r batalló del rei de la Infanteria de Nàpols, que es troba vacant a causa d'haver obtingut el retir el Dr. Josep Antonio García, el meu tinent coronel, comandant actual de l'esmentat regiment, em fa present que us demani que li feu el favor de proposar els tres col·legials més antics d'aquesta ciutat per ocupar aquesta plaça vacant, de la qual cosa us quedarà molt agraït, i jo molt obligat si aquesta proposta recaigués en el Sr. Ramon Bertran, el qual s'ha portat molt bé amb mi i amb els altres oficials d'aquest regiment, els quals han suplicat al coronel perquè l'esmentat Bertran sigui el cirurgià elegit per al Regiment de Nàpols, que jo, el sotassinat tinent de regiment, us en donaré les gràcies en nom de tots els meus companys. Barcelona, 14 de gener de 1771. José Sartorio a Lorenzo Roland.»

«Apreciat senyor. Amb data 17 d'agost us vaig avisar que hi havia vacant el càrrec de cirurgià del 2n batalló del Regiment de Sevilla, sota el meu comandament, perquè el Sr. Ventura Guarí, que el servia, havia demanat llicència, i havent estat necessari completar el precitat batalló, ja que està destinat en aquesta expedició, aquest cos ha quedat sense cap facultatiu, i com que a cada instant és necessari, he de demanar-vos que feu el favor de disposar allò que convingui perquè tan aviat com sigui possible es pugui reemplaçar aquest càrrec, i si no hi hagués cap subjecte disponible per poder-lo servir, n'hi ha un que el sol·licita, i en ell concorren totes les bones circumstàncies necessàries. Puerto de Santa María,

17 d'octubre de 1776. Francisco Padua a Lorenzo Roland.»

«Apreciat senyor. Als regiments d'Infanteria no hi ha entrat cap cirurgià que no hagi estat proposat per vós o per Canivell, llevat d'un que el rei va manar que fos admès perquè havia servit uns quants anys a l'hospital d'Alger, i se'l va col·locar al Regiment de Sevilla. Estigueu segur que no rebré cap cirurgià que no vingui d'aquest col·legi o del de Cadis, i d'acord amb les ordenances, i encara m'inclino més per aquest col·legi a causa de la preferència que té la Marina en el de Cadis. Puerto de Santa María, 20 de febrer de 1777. El comte d'Orezna a Lorenzo Roland.»

«Apreciat senyor. Queda admès com a cirurgià del 2n batalló sota el meu càrrec el Sr. Rafael March, el nomenament del qual tinc a les meves mans, i us prego que això li sigui notificat i que vingui tan aviat com pugui, ja que fa molta falta. Àvila, 4 de juny de 1777. Francisco Estecharín a Lorenzo Roland.»

COL·LEGI DE CIRURGIA DE BARCELONA I CIRURGIANS CIVILS

Un altre dels objectius del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona era proporcionar cirurgians civils a aquells ajuntaments que no tenien cirurgians titulats. A vegades, la funció no era fàcil. En aquest sentit, exposem el cas d'un cirurgià tarragoní.

Andreu Rabanal era mestre cirurgià. L'any 1780 es queixava, des de Xerta, de les penúries que patien tant ell com alguns altres cirurgians perquè no podien trobar contractes dignes, ja que molt sovint els abaratien fadrins cirurgians, aprenents de barber o fugitius del Reial Col·legi de Barcelona, els quals, per poder exercir la feina, demanaven que un mestre cirurgià els deixés el títol. Andreu Rabanal va fer les gestions oportunes per aconseguir ser cirurgià de Tivenys, un poble amb una població de 150 habitants, molts dels quals estaven escampats en masies. A l'hora d'anar a signar el contracte i pretendre cobrar 120 tl. pels seus serveis, va ser rebutjat, perquè la vila va preferir els serveis del fadrí cirurgià Pere Voltes, que

Entrada a la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona

només demanava 95 tl., i que feia servir el títol del mestre cirurgià de Xerta Josep Vidal, que anteriorment havia fet el mateix amb els fadrins que atenien les poblacions d'El Pinell i Aldover. Andreu Rabanal, davant d'aquesta situació, reclamava a l'autoritat competent i al Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona que apliquessin les ordenances i que es fes justícia, que es dignifiqués la professió de cirurgià i que no fos víctima de les burles i de les penúries econòmiques.

PERE VIRGILI, EL REIAL COL·LEGI DE CIRURGIA DE MÈXIC I EL DE MADRID

L'any 1763, José Antonio Areche va proposar d'establir al Reial Hospital d'Indis, a la Ciutat de Mèxic, una acadèmia anatòmica semblant a la que hi havia a l'Hospital General de Madrid. La proposta va ser recollida pel virrei de Mèxic, el marquès de Cruilles, que, al 1764, va enviar a Car-

les III un memorial on sol·licitava aquesta gràcia. Quan el rei va consultar Pere Virgili sobre si convenia crear aquesta acadèmia, el va temptar la possibilitat de fundar un tercer col·legi. Així ho va manifestar al monarca. Però l'avançada edat i la recent creació del col·legi de Barcelona l'en van fer desistir, i va proposar el seu nebot, Andreu Montaner.

El 16 de març de 1768 el rei va aprovar: «D. Carles, per la gràcia de Déu rei de Castella (...) per tal com el Sr. Pere Virgili, el meu cirurgià de cambra, m'ha exposat que, havent-li consultat el Consell d'Índies, per ordre meua i en la meua representació, sobre l'establiment d'una càtedra d'anatomia pràctica a l'Hospital Reial d'Indis de la Ciutat de Mèxic per tal que els malalts estiguin assistits per professors hàbils i s'hi ensenyi la cirurgia (...) i que s'imités, en tant que sigui possible, el de les escoles dels col·legis de Cadis i Barcelona, i es nomenés dos professors hàbils del de Cadis (...) Que, un cop es va aprovar aquest pla, se li va manar que proposés dos professors (...) va proposar el Sr. Andreu Montaner, cirurgià de la classe primera de Marina, com a mestre d'anatomia i cirurgià major de l'esmentat Hospital d'Indis, amb el títol de cirurgià major de la meua Reial Armada i amb l'obligació d'assistir els malalts de l'esmentat hospital, explicar anatomia i ensenyar la cirurgia, amb totes les seves parts, als cirurgians de la mateixa facultat, amb el sou de 20.000 rals de billó l'any. I com a ajudant va proposar el Sr. Antonio Moreno, també col·legial de Cadis, que serviria sota les seves ordres (...) El rei, 20 de maig de 1768». Era la primera acadèmia que es construïa a Amèrica.

En aquell temps, tant Pere Virgili com Pedro Perchet intentaven crear un col·legi de cirurgia a Madrid: «Amb Reial ordre de S. M., de 13 de juliol de 1768, comunicada per la via reservada d'Hisenda, es va remetre al Consell un reglament o pla format per la Junta dels Reials Hospitals d'aquesta Cort, per establir un curs formal i ensenyament de la cirurgia a Madrid, juntament amb un informe dels cirurgians de cambra Pedro Perchet i Pere Virgili, en què aquests darrers estimaven necessària l'erecció d'un col·legi de cirurgia en els esmentats Reials Hospitals, per tal que en vista d'això i de les reials ordenances dels col·legis

de Cadis i Barcelona, n'exposés el dictamen a fi i efecte que de la fundació de l'esmentat col·legi en resultés el bé públic i el dels malalts, les utilitats que cal desitjar».

La construcció de l'esmentat col·legi no es va portar a terme fins al cap d'uns anys. Pere Virgili va proposar que se n'encarregués Antoni de Gimbernat.

16

DARRERS ANYS DE PERE
VIRGILI

LA MORT

EL TESTAMENT

Després de tants anys d'esforç, la salut de Pere Virgili es va començar a ressentir. Als últims anys patia reumatisme, i va intentar pal·liar-lo prenent banys a les aigües termals de Caldes de Montbui, prop de Barcelona. Així ho va manifestar el duc de Losada el 10 de juny de 1770, quan «el rei va concedir llicència al Sr. Pere Virgili, el seu cirurgià de cambra, per passar a prendre les aigües a banys de Caldes». Per aquest motiu Pere Virgili va anar a Catalunya, d'on ja no va tornar a marxar. Es va instal·lar a Barcelona amb la seva família, en una casa del carrer Portaferriça, prop de l'hospital.

L'octubre del 1771 va assistir a l'obertura del nou curs acadèmic del Reial Col·legi de Cirurgia. Diego Velasco va pronunciar l'«Oració inaugural».

Quan va comprovar que la seva salut anava minvant, Pere Virgili va suplicar al rei que concedís una pensió a la seva esposa Juana perquè «asseguri amb alleujament els seus dies, i que recaigui després en el seu únic nét, el Sr. José Roland i Virgili, com a mitjà perquè pugui fer la carrera que més serveixi a V. M.». Però a la Cort van decidir «Que ja el va elegir S. M. com a cirurgià de la seva cambra amb trenta-sis mil rals anuals, cotxe amb dues mules per les Reials Cavallerisses i amb la plaça d'alcalde examinador del Protobarberat».

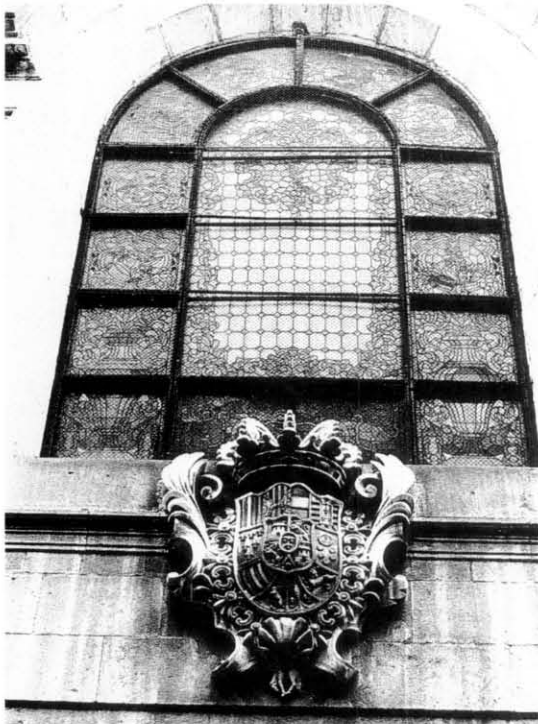
Com que la malaltia anava progressant, el duc de Losada va notificar al rei, el 10 de juny de 1772: «... fa present a V. M. que, amb motiu de l'avançada edat i la prostració del cirurgià de cambra Pere Virgili, va rebre ordre de S. M. perquè escrivís al comte de Fuente a París, a fi que informés d'un professor de cirurgia acreditat, hàbil i de bones mans, que volgués abraçar el servei de V. M., sota

les condicions que expressa, i que havent informat el comte a favor del Sr. Juan Claudio Mesuod, el presenta a V. M., perquè feu el favor de resoldre allò que sigui del vostre reial grat». Al marge d'aquesta comunicació hi ha un escrit del rei, que diu: «Estic d'acord amb tot el que proposeu, i així ho he manat».

Pere Virgili va fer testament el 13 de setembre de 1772 davant el notari de Barcelona Josep Antoni Mallachs. La seva esposa el va fer dos mesos més tard davant del mateix notari. Van acordar que els testaments es guardessin i es llegissin després de morir.

Teresa Montaner, filla d'una germana de Pere Virgili, va quedar òrfena, i el seu oncle la va acollir a casa seva. Quan, el 24 de juny de 1773, es van redactar els capítols matrimonials de la neboda amb el mestre cirurgià del Reial Col·legi Francesc Bausili, Pere Virgili li va atorgar com a dot la quantitat de 150 pesos de 14 rals d'ardits.

El 17 de setembre de 1775 Pere Virgili va sol·licitar que «al seu gendre, el Sr. Lorenzo Roland, cirurgià major dels Reials Exèrcits, se li concedeixin les absències i malalties del mateix Virgili, per al càrrec que ocupa de promotor dels reials col·legis de Cadis i de Barcelona». La sol·licitud va ser denegada, i el 13 de novembre, des de San Lorenzo d'El Escorial, el duc de Losada va comentar al rei «Que per consideració a l'avançada edat del Sr. Pere Virgili, a la prostració en què es troba a Catalunya i a la nul·la esperança que es pugui restituir a servir V. M. en el seu càrrec de cirurgià de cambra, i també a la circumstància que el Sr. Pedro Custodio Gutiérrez, primer cirurgià de V. M., es troba sol, em sembla més conve-

Detall de l'escut i vitrall en el Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona

nient, per a un servei més puntual, el nomenament d'un cirurgià de cambra que serveixi juntament amb el primer, tal com s'ha fet fins ara; i com que el Sr. Rafael Tundidor i Flórez, cirurgià de la Companyia Flamenca de Reials Guàrdies de Corps, es troba instruït de la perícia, les belles qualitats i circumstàncies totes per al millor compliment, el proposo per a aquest càrrec amb el sou de 36.000 rals, i la resta de preeminències que s'han concedit als seus companys». Rafael Tundidor va ser nomenat cirurgià de cambra amb el sou citat, cotxe de les Reials Cavallerisses, habitació a Palau, i els altres privilegis de què havien gaudit els seus predecessors.

La nit del 6 de setembre de 1776 va morir Pere Virgili. El llibre de defuncions de la Basílica Parroquial de Santa Maria del Pi de Barcelona diu: «Dia 8 de set. de Beneficiat de 12 atxes al Cos del Sr. D. Pere Virgili, Cirurgià Major de S. M. Està a la Porta Ferrissa. Dormit al Conv. dels Caputxins, foren. Ecónomo Vila».

El 13 de setembre, el notari Josep Vilamala i Cassini feia lectura del testament, on s'exposava

que Pere Virgili havia triat com a marmessors Francesc Baldrich, prev. canonge de la Santa Metropolitana Església de Tarragona i inquisidor del Sant Tribunal de Catalunya; la seva esposa, Sra. Juana Roland; Lorenzo Roland, i la seva filla Francesca. Manifestava que volia ser enterrat de «beneficiari» a l'església del convent de Santa Madrona dels pares caputxins de Barcelona. Volia que es celebrassin dues-centes misses resades de caritat a l'església de Santa Madrona per al sufragi de la seva ànima i la dels seus pares. Deixava com a usufructuària dels seus béns la seva esposa, i nomenava hereva la seva filla Francesca. En cas que aquesta faltés, ho seria el nét José.

Cal fer notar que el marmessor Francesc Baldrich era, a més, administrador de l'hospital de Tarragona. Els Baldrich sempre van estar molt relacionats amb els Bellver, la branca materna de Pere Virgili. L'esposa de Pere Virgili, Juana, l'endemà de la defunció, sol·licitava al rei que li concedís una pensió pels mèrits que havia fet el seu marit en assistir «en les darreres malalties el gloriós germà de S. M., el rei D. Ferran (als braços del qual va morir) i la Sereníssima Sra. Da. Bàrbara». La proposta va ser atesa, i se li va concedir «12.000 rals de billó anuals d'ajut de costa mentre no es casí, per consideració al mèrit del seu marit i per la necessitat en què ha quedat».

Al mateix temps, la filla, Francesca Virgili, que va ser designada hereva dels béns del seu pare, s'encarregava de satisfer les despeses de l'enterrament i el funeral; va abonar a Baldrich Albareda, candelero i síndic apostòlic del convent de pares caputxins de Catalunya, la quantitat de 143 lliures barcelonines en concepte de les 230 misses que es van resar per l'ànima del seu pare, l'hàbit que cobria el cadàver, el funeral, pel fet de ser enterrat al convent i per la cera que va cremar durant la cerimònia. També va abonar al fuster Salvador Mayol la quantitat de 69 lliures i 4 sous pel dret de «covens», els lloguers de «baietes», els jornals i el túmul que es va aixecar durant la mort i el funeral, el fèretre i les pintures de dotze armes grans i vint de petites que va fer el pintor de Barcelona Francesc Vives, a més dels pagaments a l'hospici de Barcelona. Per altres actes religiosos va abonar a Josep Massó, prev. de l'església de Nostra Senyora del Pi, la quantitat de 228 lliures i 17 sous.

Retrat de Pere Virgili

D'altra banda, Francesca Virgili atorgava poders al cirurgià major dels Reials Guàrdies de Corps de Madrid Pedro Gracián, perquè s'encarregués de rebre i cobrar en nom seu tot allò que li corresponia per haver estat assignada hereva dels béns del seu pare.

Juana Roland no va sobreviure gaire al seu marit. Va morir a Barcelona el 28 d'agost de 1777. Va ser enterrada al mateix convent en què reposaven les despulles de Pere Virgili. Francesca Virgili, la filla, va morir cinc anys més tard (19 de març de 1782), després de patir una penosa malaltia, i va ser enterrada al costat dels seus pares. El seu marit, Lorenzo Roland, al cap d'un any contraïa matrimoni al Campo de Gibraltar amb Bibiana Monasterio, de qui va tenir una filla, Ana Joaquina. Lorenzo va morir el 13 de setembre de 1790 a Barcelona.

El nét de Pere Virgili, José Roland, casat a Cadis amb Gertrudis, filla del cirurgià major de l'Armada Francesc Canivell, va acudir a Barcelona quan va morir el seu pare. Mentre arranjava els assumptes de l'herència va contraure una malaltia, a causa de la qual va morir el 8 de febrer de 1791, als trenta-un anys d'edat.

EPÍLEG

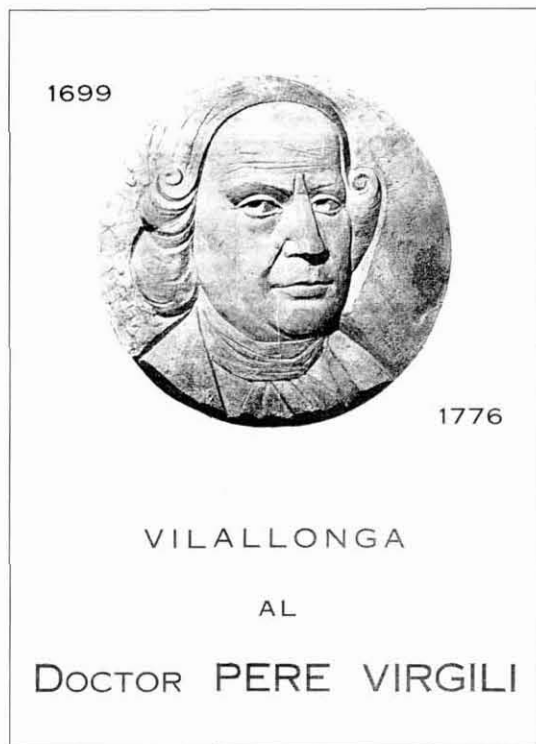
ESCRITS MÈDICS DE
PERE VIRGILI

Joan Riera, a l'obra *Cirugía española ilustrada y su comunicación con Europa*, afirma que els millors cirurgians del segle XVIII a Espanya, els tarragonins Pere Virgili, Antoni Gimbernat i Leonard Galli, van mostrar ben poc interès a redactar grans tractats de cirurgia. Van publicar molt poc, però els seus treballs van tenir una gran ressonància internacional, perquè introduïen nous mètodes quirúrgics.

Al 1743, la prestigiosa revista parisenca *Mémoires de l'Académie Royale de Chirurgie* publicava un treball de Pere Virgili titulat «Sur une bronchotomie faite avec succès», on descrivia la nova tècnica que havia fet servir en practicar una traqueotomia, i que consistia a seccionar la tràquea transversalment entre dos cartílags. La comunicació, que va rebre caloroses felicitacions de l'Acadèmia de París, va ser traduïda al llatí per Van Swieten i publicada a la seva obra *Comentarie in omnes aphorismos Hermanni Boerhaave* l'any 1765. Andrés García Vázquez va traduir al castellà el que Van Swieten havia publicat de Pere Virgili a *Instituciones chirurgicas de Laurencis Heister* (v. II, sec. 3a., c. II, Madrid, 1775). Aquest és l'únic treball de Pere Virgili que va ser imprès en aquella època.

Els professors Diego Ferrer i Antonio Orozco Acuaviva, investigant als lligalls dels arxius de la Facultat de Medicina de Cadis, van trobar alguns altres treballs de Pere Virgili. Són els que va presentar a l'Assemblea Amistosa Literària de Cadis, organitzada pel guàrdia marina Jorge Juan. Sabem que Pere Virgili hi va presentar quatre temes urològics, dos d'obstètrics que encara no han pogut ser localitzats, i un anomenat «Observación de una

nueva especie de enterosela» (1755). Destaquem que, dels vuit escrits coneguts de Pere Virgili, la meitat fan referència a temes urològics. Sens dubte va ser la branca quirúrgica en què més va destacar, i va contribuir amb els seus coneixements a l'avenç de la urologia a Espanya. Així ho afirmen Diego Ferrer a «Pere Virgili i su contribución a la urología» (II Congreso Español de la Historia de la Me-

Homenatge que Vilallonga va dedicar a Pere Virgili amb motiu del segon centenari de la seva mort

Escena anatómica dirigida per Frederijk Ruysch

dicina, Salamanca, 1966, acta, v. I, pàg. 161-165) i Antonio Orozco Acuaviva a «Nuevos datos para el conocimiento de la urología en la obra de Pere Virgili» (Anales de la Academia de Medicina i Cirugía de Cádiz, v. XVIII, n. I, 1982, pàg. 21-47).

També Diego Ferrer, a Pere Virgili (cap. XV, pàg. 255-266), a la «Transcripción del expediente promovido a instancias de Pere Virgili contra Antonio Aloy», subratlla que diversos cirurgians de l'època destacaven la finesa, la destresa i el mètode racional amb què Pere Virgili feia les seves intervencions –algunes d'elles a la Cort–, i consideraven que, encara que totes les intervencions les executava amb destresa, era especialment traçut per a la litotomia, on extreïa els càlculs en menys de tres minuts.

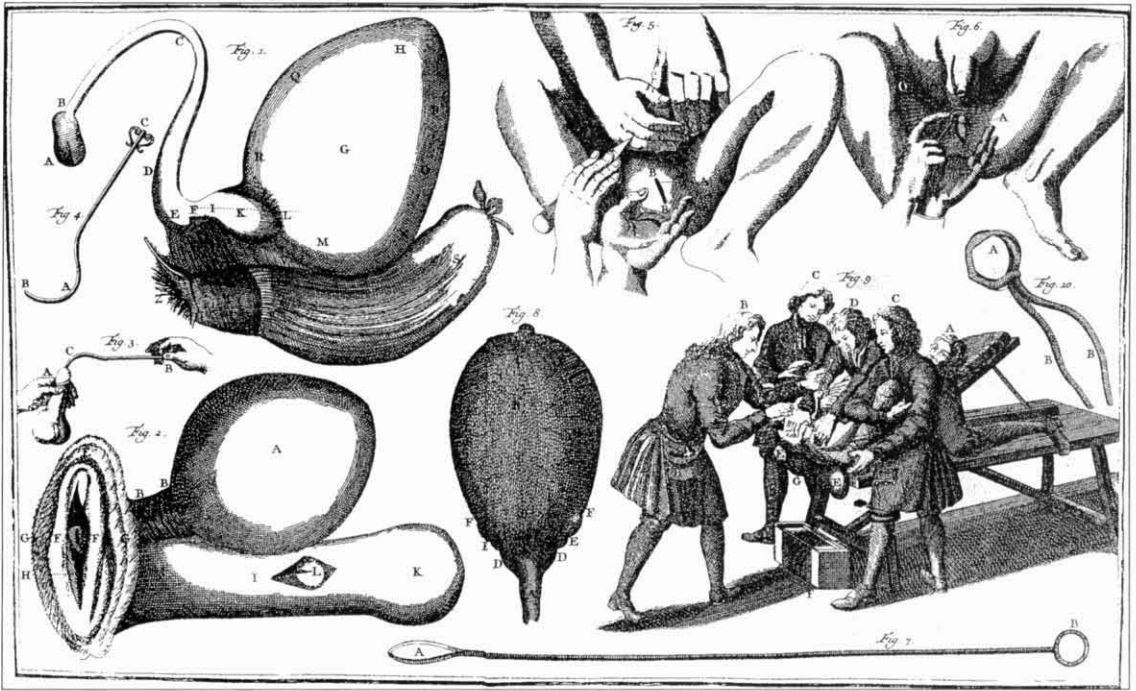
Al seu torn, Carles Grassot, a l'«Oración inaugural para la abertura de los estudios celebrada en

el Real Colegio de Cirugía de Barcelona el día 5 de octubre de 1769» (Barcelona, Josep Altés, 1770), enalteix les virtuts urològiques de Pere Virgili, dient que «de trenta-un als quals ell havia fet aquesta operació, només se n'hi van morir tres».

L'interès de Pere Virgili per la urologia el va determinar l'estada a París, a casa del mestre cirurgià Le Cat, i també probablement la quantitat de malalties venèries que va haver de tractar a Tarragona i a Cadis.

Les observacions urològiques de Pere Virgili que s'han trobat són les següents:

«Observación de una castración o extirpación del teste, a causa de una supuración pútrida en él; habiendo precedido un antiguo sarcocele» (1754). Fa referència a un pacient de 60 anys, que, arran d'un traumatisme en un testicle, presentava un hidroce-

Litotomies il·lustrades a *Institutiones Chirurgicae d'Heister* (1739)

le, que es va haver d'evacuar diverses vegades. Pere Virgili, tement que s'originés una putrefacció, va decidir d'extirpar el testicle, i es va trobar, quan intentava lligar el cordó per tallar-lo, una ferida intestinal que va haver de reduir, i suturar-ne l'anell de sortida. És interessant la varietat farmacològica que es va utilitzar per a la curació del pacient.

L'«Observació sobre un vici de conformació en el conducto de la orina» (1755) és el cas clínic d'un pacient de 24 anys, amb epispàdies, eventració vesical, sense ectròpia, i amb dos orificis per on expulsava l'orina, a cada costat del melic. A l'«observació» hi ha unes reflexions que fa Pere Virgili d'aquesta malformació congènita, on cita opinions de Ruysch, Haller, Litre i Heister.

L'«Observació de una fístula complicada al perineu» (1755) és la història clínic d'un comerciant de 40 anys a qui, a causa d'una gonorrea mal tractada, se li va formar un tumor dolorós i dur entre l'anus i la part baixa de l'escrot, que li va provocar retenció d'orina, cosa que va fer que hagués de ser intervingut d'urgència per un cirurgià de vaixell, el qual va fer una incisió transversal al perineu, per on va poder evacuar l'orina. Malgrat això, l'orina sortia amb molt d'esforç i dolor, i provoca-

va irritació als marges. Quan Pere Virgili es va fer càrrec d'aquest pacient, va provar de dilatar la uretra amb una sonda de plom, i com que no ho va aconseguir a causa de les callositats que s'havien format al conducte, va sondar per la incisió que anteriorment havia fet l'altre cirurgià; va aconseguir arribar amb la sonda fins al coll de la bufeta, i en va extreure un voluminós càlcul.

A l'«Observació que prueba la dilatabilitat de que es capax el canal de la uretra i de los diversos métodos que se han puesto en práctica para la extracción de concreciones pedrosas atascadas en la uretra de uno i otro sexo» (1756) exposa diversos casos clínics de pacients seus afectats per càlculs enclavats a la uretra, i fa reflexions i comentaris sobre això.

A Pere Virgili li ha estat atribuït un *Compendio del arte de partear*, però cal dir que l'estil en què està redactat no és el seu; a més, en el pròleg hi ha un elogi d'ell i es cita que l'autor va estudiar amb el ginecòleg Levret. Crec que la paternitat de l'obra s'ha d'atribuir a López Cárdenas, professor de parts i deixeble de Levret.

En capítols anteriors hem comentat la descripció d'un herpes zòster i un informe d'una bron-

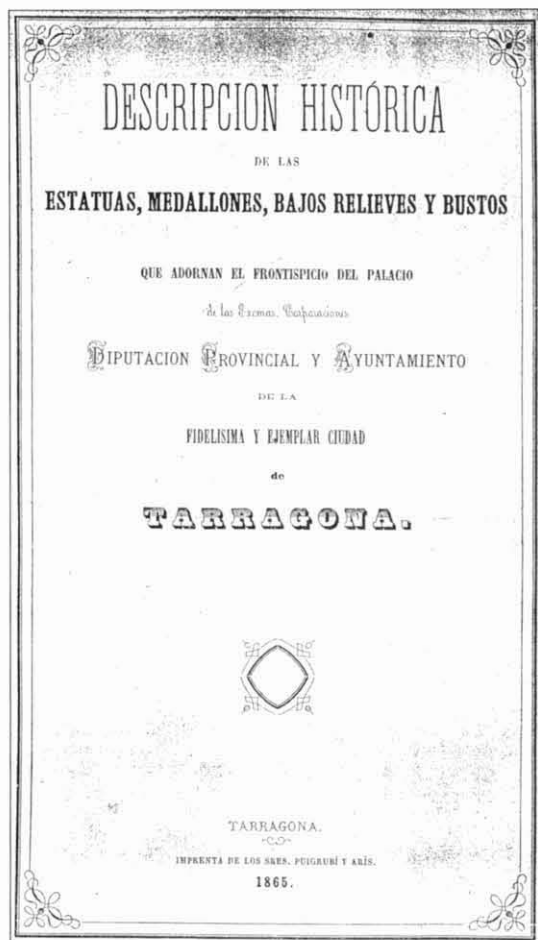
Programa de les celebracions del segon centenari de la Facultat de Medicina de Cadis

quitis asmàtica fet per Pere Virgili, així com l'epidèmia infecciosa que va haver d'atendre en un dels viatges a Amèrica i les trameses de medicaments que des del Nou Continent va sol·licitar a Espanya.

Com a cirurgià va atendre i guarir els afligits tripulants de les esquadres navals, que patien amb relativa freqüència escorbut, vòmit fosc, mal gal·lic, sarna, apostemes i altres malalties que en aquella època eren comunes. Al mateix temps, tractava luxacions, fractures, amputacions, trepanacions, extraccions de càlculs, operació de cataractes, flegmons i tumors.

ASPECTE FÍSIC I PERSONALITAT DE PERE VIRGILI

Gràcies als bustos, les pintures i els gravats que han perpetuat la figura de Pere Virgili, així com a

Llibre amb breu estudi biogràfic de Pere Virgili, escrit per Bonaventura Hernández Sanahuja i Francesc Morera Valls

algun comentari escrit, podem dir que era un home alt i de complexió robusta, una mica gras, amb crani rodó i massís, front ample, ulls petits, intel·ligents i simpàtics; àmplia boca, galtes rabassudes i coll centrat, curt i carnós. La seva constitució, segons Diego Ferrer, era la del prototip de la gent del Camp de Tarragona.

Comenge explica que quan la reina estava prostrada al llit sense poder-se valer dels seus membres, Pere Virgili, home fornit i de molta força, la va sostenir més d'una vegada mentre canviaven la roba del llit.

Pel que fa a la seva personalitat, tenia un gran domini d'ell mateix, molta erudició, summa habilitat, prompta resolució, i una notable perspicàcia per als assumptes més capitals. Era de

Detall del medalló del bust de Pere Virgili, al monòlit que li va dedicar la vila de Vilallonga l'any 1976

costums molt pietosos, consolador dels pacients, de tracte molt humà; dirigia amb l'exemple i la persuasió, i tenia un gran do de comandament. Li agradava vestir robes de seda. Els seus gustos, a banda del treball, eren la lectura, la caça i l'òpera. No va morir abandonat ni pobre, com diuen algunes de les seves biografies. La seva fortuna era més que acceptable. Havia invertit a Amèrica, havia comprat accions a diverses companyies, i tenia algunes possessions a Madrid, Barcelona i Vilallonga.

MEMÒRIES A PERE VIRGILI

Els professors i alumnes de Cadis i Barcelona, que l'adoraven, quan va morir van voler perpetuar-ne la memòria i donar testimoni públic de la seva gratitud envers el seu mestre, erigint un bust als anfiteatres dels reials col·legis de Cadis i de Barcelona. Diego Velasco, Antoni de Gimbernat, Carles Grassot, Francesc Canivell, Fèlix Janer i d'altres en van destacar els mèrits a les seves publicacions i als discursos inaugurals dels cursos acadèmics. Molts cirurgians estrangers van ressaltar el mètode amb què va fer l'operació de traqueotomia. A Cadis hi ha un carrer que porta el seu nom. A l'Ajuntament de Barcelona hi ha exposat el seu retrat, a la Galeria de Catalans Il·lustres. Un bust de Pere Virgili guarneix el frontispici de l'Ajuntament de Tarragona. Un altre bust és en un passadís de la Facultat de Medicina de Barcelona. També hi ha un medalló amb la seva efígie al pati de l'antic Col·legi de San Carlos de Madrid, avui convertit en Col·legi de Metges. El seu poble natal, Vilallonga, li ha dedicat un carrer, i va celebrar el bicentenari de la seva mort (1976) amb diversos actes culturals i amb l'erecció d'un monòlit en honor seu. La Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona atorga el Premi Pere Virgili als treballs més destacats de cirurgia. Els historiadors han procurat de diferents maneres perpetuar-ne la memòria. Gràcies a les seves excel·lents qualitats i l'enaltiment de la ciència nacional, no caurà mai en l'oblit.

MATERIAL ESTUDIAT

Arxius

Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona

Documents de Vilallonga del Camp:

Caixa 8, Capítols Matrimonials 1673-1680 i Testaments 1678-1710

Caixa 9, Manuals Notarials 1696-1703, 1693-1706 i 1703-1710

Caixa 10, Manuals Notarials 1708-1711, 1710-1718, 1712-1715, 1715-1722, 1723-1728 i lligall 1728-1741

Caixa 11, Manuals Notarials 1723-1730, 1713, 1695, 1703, 1715, 1717, 1721, 1722, 1726, 1729-1730, 1730, 1731, 1732

Caixa 12, Plecs de Testaments dels segles XVII-XVIII, lligall

Caixa 15, Llibre de la «Confraria del Roser» 1752

Caixa 16, Llibre de la «Confraria del Roser» 1707-1808, Llibre de la «Sagristia de Sant Martí» 1709-1776 i Llibre de Defuncions 1723-1728

Caixa 17, Papers diversos. Protocols Notarials de Domingo Corriol

Caixa 18, Papers diversos. Protocols Notarials de Francesc Albiñana Cusidó

Caixa 20, Llibre de Baptismes 1749-1796. Llibre de Defuncions 1709-1746

Caixa 21, Llibre de Defuncions 1680-1718, 1673-1747, 1748-1835, Llibre d'Esposoris 1673-1747, 1748-1835

Caixa 22, Capítols Matrimonials 1680-1693. Llibre d'Esposoris i Defuncions 1690-1717

Caixa 23, Llibre de l'Ermita del Roser

Caixa 24, Llibre de Defuncions 1641-1688, 1747-1828

Documents de Tarragona:

Llibre de Baptismes 1698-1714, 1714-1728

Llibre de Matrimonis 1696-1717, 1717-1742

Llibre de Defuncions 1766-1782

Documents de Constantí:

Caixa 22, Llibre de Matrimonis 1568-1706

Caixa 23, Llibre de Matrimonis 1705-1770

Caixa 24, Llibre de Defuncions 1705-1770

Manuals Notarials dels Arxius 1715 a 1724

Arxiu Històric Provincial de Tarragona

Protocols Notarials de Tarragona. Bonaventura Prats (Manual de la ciutat de Tarragona 1715-1739), Ignasi Casanovas (Manual 1715-1720), Francesc Fochs (1724-1725), Rafael Lluch (1715-1739, 1722-1728), Tomás Fleix (1722-1736), Josep Besora Parés (1745-1746, 1738-1748, 1745-1746, 1747-1748), Francesc Albiñana Cusidó (Prot. not. de 1751 fins a 1778)

Capítols Matrimonials de Francesc Fochs (1716-1732, 1718-1732, 1683-1714), Josep Besora Parés (1739-1751, 1745-1746), Francesc Albiñana Cusidó (1752-1761, 1747-1751)

Testaments de Francesc Fochs (1685-1715), Francesc Albiñana Cusidó (1747-1750, 1762-1771, 1782-1788)

Llibres Capitulars de Tarragona des de l'any 1715 fins al 1728

Arxiu de la Facultat de Medicina de Montpeller

Llibres de Matrícules dels estudiants de Medicina i Cirurgia, Llicenciatura i Doctorat S.22, S.24, S.25, S.55, S.93

Arxiu del Patrimoni Nacional. Madrid. Palau Reial

Caixa 1106. Exp. 22

Arxiu General de Simancas

Secretaria de Guerra, lligalls 1543, 1544
 Guerra Moderna, lligalls 1545, 2409, 2426, 2460
 Guerra amb Anglaterra, lligalls 2035-2040
 Secretaria de Marina, lligalls 218, 219, 220, 221, 226, 247, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 722, 749, 785
 Mudes de tropes, lligalls 2454, 2473, 2475, 2566, 2624, 2652, 4512
 Marxa de tropes reials, lligalls 509, 510
 Secretaria de Guerra i Marina, lligalls 1539-1548
 Secretaria de Gràcia i Justícia, lligalls 989, 990, 991; Llibre 90 n. 401, 402, 403, 404
 Testament de la reina Bàrbara de Bragança als seus metges; Llibres 1391, 1370, 1588
 Cases Reials, Llibre 317
 Secretaria i Superintendència d'Hisenda, lligall 949
 Expedició a les Índies, lligall 3982
 Hospitals, lligalls 6546, 6577, 269, 681, 691, 696
 Tresor. Hidalguies 1553-1800

Arxiu de la Universidad de Medicina de Cadis

Llibre d'assentaments dels alumnes del Col·legi de Cadis
 Llibre de serveis dels professors de la Reial Armada (1748-1755)

Arxiu parroquial de l'església de la Santa Creu de Cadis

Llibre de Baptismes n. 38, 41, 48
 Llibre 2 de Matrimonis secrets.

Arxiu Històric Municipal de Cadis

Actes Capitulars de la ciutat de Cadis del 1728 al 1758

Arxiu Històric Provincial de Cadis

Protocols Notarials 1174, 2558, 3131, 4476, 4492, 4499, 5085, 5333, 5347, 5353, 5363, 5381, 5382

Arxiu del Museu Naval de Madrid

Secció del Cos de Sanitat, lligall 3084

Arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona

Sig. 202, 203, 204, 225, 226, 236

Arxiu Històric de Protocols de Barcelona

Manuels Notarials de Joan Bruguera Rosell, lligall 1, Josep Vilamala Cassoni anys 1773, 1776, 1777, Josep Antoni Mallach anys 1760, 1770, 1772, 1773

Arxiu de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona

Copies Notarials de Pere Màrtir Golorons i de Ramon Mateu Smandia

Arxiu de la Biblioteca Universitària de Barcelona. Dipòsit de la Universitat de Cervera

Caixes 58, 68, 71 (3037, 3038, 3039, 3040), 72 (4492), 82 (669), 228, 311 (2012-3, 2012-4, 2014, 2016, 2017)

Llibre del Claustre

Llibre de Protometges de Catalunya

Llibre de Recepcions

Llibre de Matrícules del Reial Col·legi de Cirurgia

Llibre de Metges del Reial Col·legi

Altres arxius on s'ha investigat

Arxiu General d'Índies de Sevilla

Arxiu del Departament de Marina de San Fernando (Cadis)

Arxiu de Cartagena d'Índies (Colòmbia)

Biblioteques

Biblioteca de la Facultat de Medicina de Cadis

Biblioteca de la Facultat de Medicina de Barcelona

Biblioteca del Reial Col·legi de Medicina de Sevilla

Biblioteca de Temes Gaditans de Cadis

Biblioteca de la Diputació Provincial de Cadis

Biblioteca Central de Barcelona

Biblioteca de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona

Biblioteca Pública de Tarragona

Biblioteca de la Caixa de Tarragona

Centre de Lectura de Reus

BIBLIOGRAFIA

Bibliografia

1. Abad León, Felipe. *El Marqués de la Ensenada. Su vida y su obra*. Madrid, Ed. Naval, 1985, 2 vol.
2. Albiol Molné, Rafael. *Pere Virgili i el seu temps*. Tesi doctoral. Universitat Rovira i Virgili. Facultat de Medicina, Reus, 1992
3. Albiol Molné, Rafael. «La formación quirúrgica de Pere Virgili. Su maestro.» *VII Congrés d'Història de la Medicina Catalana*, vol. I, Tarragona 1992, *Revista Gimbernat*, vol. XVII, pàgs. 113-120
4. Albiol Molné, Rafael. «Dos documents mèdics de la segona meitat del segle XVIII.» *VII Congrés d'Història de la Medicina Catalana*, vol. I, Tarragona 1992, *Revista Gimbernat*, vol. XVII, pàgs. 121-124
5. Albiol Molné, Rafael. «Dos cirujanos militares franceses en el Hospital de Tarragona durante el reinado de Felipe V.» *VII Congrés d'Història de la Medicina Catalana*, vol. I, Tarragona 1992, *Revista Gimbernat*, vol. XVII, pàgs. 125-127
6. *Álbum conmemorativo del 2º centenario de la Facultad de Medicina de Cádiz*. Cadis, Facultat de Medicina, 1949
7. Álvarez Sierra, José. *Diccionario de autoridades médicas*. Madrid, Edit. Nacional, 1963
8. Appolis, Émile. «Un grand chirurgien espagnol, ancien étudiant à Montpellier: Don Pedro Virgili.» *Montpellierensis Hipócrates*, n. 18, pàg. 15, 1962
9. Arechaga, Juan. «Biografía científica de Antonio de Gimbernat.» *Medicina e Historia*, n. 66. Lab. Uriach, març 1977
10. Ballester y Beretta, Antonio. *Historia de España y su influencia en la Historia Universal*. 29 edic., Barcelona, Ed. Salvat, 1958, vol. IX
11. Bech i Borràs, Jaume. «Precisions sobre la ubicació de Pere Virgili en els anys 1732 a 1735 i hipòtesi sobre els motius del lloc d'enterrament de Virgili a Barcelona.» *I Jornada d'Història de la Medicina Tarraconense*, Tarragona, abril 1989
12. Bech i Borràs, Jaume. «Sobre el privilegi de noblesa de Castella i Fuero de Hijodalgo concedits per Ferran VI a Virgili i l'ús d'aquest a Barcelona.» *I Jornada d'Història de la Medicina Tarraconense*, Tarragona, abril 1989
13. Bishop, W. J. *Cirurgia Històrica*. Barcelona, Ed. Mateu, 1963
14. Blanca Carlier, José María. *La Marina en Cádiz*. Caja de Ahorros de Cádiz, 1987
15. Blanch, Josep. *Arxiepiscopologi de la Santa Església Metropolitana i Primada de Tarragona* (traducció de Joaquim Icart). Tarragona, Tip. Successors de Torres i Virgili, 1951, 2 vol.
16. Blasi Vallespinosa. «Santuaris Marians de la Diòcesi de Tarragona.» *Revista del Centre de Lectura*, n. 237, 238 i 239, pàgs. 9-26, Reus, 1933
17. Boerhaave, Herman. *Aforismos de Cirugía... comentados por Gerardo Van Swieten*. Madrid, 1774
18. Bonells, Jaime i Lacaba, Ignacio. *Curso completo de Anatomía del cuerpo humano*. Madrid, Tip. Sancho Sancha, 1796
19. Bustos Rodríguez, M. *Los cirujanos del Real Colegio de Cirugía de Cádiz en la encrucijada de la Ilustración. (1748-1796)*. Universitat de Cadis, s/d
20. Calvet i Camarasa, Josep M. i Corbella Corbella, Jacint. *Diccionari biogràfic de Metges Catalans*. Barcelona, Seminari Pere Mata (coedicció amb la Fundació Salvador Vives Casajuana), 1981-1983, 3 vol.

21. Canivell, Francisco. *Tratado de vendajes y apósitos*. Barcelona, Imp. Teresa Piferrer, 1763
22. Canivell, Francisco. *Tratado de las heridas de armas de fuego*. Cadis, Tip. Ximénez Carreño, 1789
23. Cardoner Planas, Antonio. *Creació i història del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona*. Masnou, Societat de Cirurgia de Catalunya (Lab. del Nord d'Espanya), 1936
24. Cardoner Planas, Antonio. «La orientación experimental de la cirugía en España en el siglo XVIII.» *Medicina e Historia*, n. 41, Lab. Uriach, 1974
25. Cardoner Planas, Antonio. «La cirugía en Barcelona en el siglo XVIII, antes de la fundación del Real Colegio de la misma Facultad (1700-1760).» *Medicina e Historia*, n. 22, Lab. Uriach, 1973
26. *Castells Catalans*, vol. IV, Comarca de Tarragona, Barcelona, Ed. Rafael Dalmau, 1973
27. Caso Gonzalez, José M^a, Domínguez Ortíz y Mestre, A. «La Ilustración Española.» *Cuadernos de Historia 16*, n. 44, Madrid, Imp. Reycar, s/d
28. Cervera Pery, José. *La Marina de la Ilustración*. Madrid, Ed. San Martín, 1986
29. Chinchilla Piqueras, Anastasio. *Anales históricos de la medicina en general; biografía y bibliografía de la española en particular*. Valencia, Imp. Mateo Cervera, 1846, vols. III i IV
30. Clavijo y Clavijo, Salvador. *La trayectoria hospitalaria de la Armada Española*. Madrid, Ed. Naval, 1944
31. Clavijo y Clavijo, Salvador. *Historia del Cuerpo de Sanidad de la Armada*. San Fernando, Tip. Espín, 1925
32. Comenge, Luis. *Curiosidades Médicas*. Madrid, Tip. Manuel Ginés Hernández, 1886
33. Comenge, Luis. *Apuntes para la biografía de Pere Virgili*. Barcelona, Ed. Henrich, 1893
34. Conte y Lacave, Augusto. *Cádiz del Setecientos*. Cadis, Ed. Caja de Ahorros de Cádiz, 1978, 2 vol.
35. Corbella i Corbella, Jacint. «La Academia de Medicina de Barcelona.» *Historia y Vida*, n. extra 49, Carlos III, pàgs. 88-99
36. Cuenca, J. Manuel. «La vida cotidiana en la España del siglo XVIII.» *Historia y Vida*, 1970, n. 25, pàgs. 122-135; n. 28, pàgs. 138-143
37. Danón Bretos, José. «La Universidad de Gerona y el Colegio Bruguera de Montpellier.» *Medicina e Historia*, n. 35, Barcelona, Lab. Uriach, 1974
38. Danón Bretos, José. «El protomedicato de Cataluña en el siglo XVIII.» *Medicina e Historia*, n. 46, Lab. Uriach, 1975
39. Díaz Plaja, Fernando. *La Sociedad Española (desde 1500 hasta nuestros días)*. Barcelona, Ed. G. P., 1970
40. Díaz Plaja, Fernando. *Otra historia de España*. Barcelona, Ed. Plaza y Janés, 1974
41. Diepgen, Paul. *Historia de la Medicina*. Barcelona, Ed. Labor, 1925, 2 vol.
42. Dulieu, Louis. *La chirurgie à Montpellier de ses origines au debut du siècle*. Montpellier, Presses Universelles, 1975
43. Español Beltrán, Francisca. «Les Cartes de població de Vilallonga.» *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalis*, n. 4, Universitat de Barcelona, 1983
44. Fahraeus, Robin. *Historia de la Medicina*. Barcelona, Ed. Gustavo Gili, 1956
45. Feijoo, Benito. *Controversias clásicas sobre medicina*. Masnou, Tip. Lab. Norte de España, 1930
46. Feijoo, Benito. *Teatro Crítico Universal*. Madrid, Imp. Blas Román, 1781, 8 vol.
47. Feijoo, Benito. *Cartas eruditas y curiosas*. Madrid, Imp. Blas Román, 1781, 5 vol.
48. Ferrer, Diego. *Pedro Virgili*. Barcelona, Ed. Colegio Oficial de Médicos de la Provincia de Barcelona, 1963
49. Ferrer, Diego. *Historia abreviada del Real Colegio de Cirugía de la Armada de Cádiz*. Cadis, Imp. Rubiales, 1960
50. Ferrer, Diego. *Historia del Real Colegio de Cirugía de Cádiz, Cádiz*. Universitat de Cadis, 1983
51. Ferrer, Diego. *Andrés Muntaner y Virgili; la fundación del Real Colegio de Cirugía de México (1768)*. Salamanca, Ed. Sociedad Española de Historia de la Medicina, 1965
52. Ferrer, Diego. «Pedro Virgili y su contribución a la medicina.» *Acta T.F.*, Salamanca, 1966, pàgs. 161-165
53. Ferrer, Diego. *Cádiz en la «Carrera de las Indias»*. Cadis, Imp. Rubiales, 1967
54. Ferrer, Diego. *Cirujanos del «Camp» en el siglo XVIII*. Reus, Ed. Rosa de Reus, Asociación de Estudios Reusenses, 1968

55. Ferrer, Diego. «De la unión del estudio de la medicina y la cirugía.» *Medicina e Historia*, fasc. XXIV, Barcelona, Lab. Uriach, juliol 1966
56. Fisas, Carlos. *Historia de las reinas de España. La Casa de Borbón*. Barcelona, Ed. Planeta, 1991
57. Font i Rius. *Cartas de población y franquicia de Cataluña*. Madrid-Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Jerónimo Zurita, Escuela de Estudios Medievales, 1969
58. Galán Ahumada, Domingo. *La Farmacia y la Botánica en el Hospital Real de la Marina de Cádiz*. Madrid, Ed. Naval, 1988
59. Gaviria y León, D. *Varias disertaciones médicas teórico-prácticas, anatómico quirúrgicas y públicamente defendidas en la Real Sociedad de Sevilla*. Sevilla, Imp. de las Siete Revueltas, 1736, t. I
60. Gimbernat, Antonio. *Oración inaugural del Real Colegio de Cirugía de Barcelona, el 5 de octubre de 1768*. Barcelona, Ed. Altés, 1770
61. Grassot, Carlos. *Oración inaugural del Real Colegio de Cirugía de Barcelona, el 5 de octubre de 1769*. Barcelona, Ed. Altés, 1770
62. Hermosilla Molina, Antonio. *Cien años de Medicina Sevillana*. Ed. Diputación de Sevilla, 1970
63. Hernández Morejón, Antonio. *Historia bibliográfica de la Medina Española*. Madrid, Imp. Vda. de Jordán, 1852, t. VII
64. Hernández Sanahuja, Buenaventura i Morera Valls, Francisco. *Descripción histórica de las estatuas, medallones, bajos relieves y bustos que adornan el frontispicio del palacio de las Excmas. Corporaciones, Diputación Provincial y Ayuntamiento de la fidelísima y ejemplar ciudad de Tarragona*. Tarragona, Imp. Puigrubí i Aris, 1865
65. Iglesias Fort, Josep. *El cens del comte de Floridablanca (1787)*. Imp. Fundació S. Vives Casajuana, 1969-1970, vol. I i II
66. Iglesias Fort, Josep. *Estadístiques de població a Catalunya, el primer vicenni del segle XVIII*. Imp. Fundació S. Vives Casajuana, 1974, 3 vol
67. Infesta Pérez, José Luis. «La construcción naval española en el siglo XVIII.» *Historia y Vida*, n. 251, pàgs. 4-17
68. Infesta Pérez, José Luis. «El Real Transporte desde Nápoles a Barcelona.» *Historia y Vida*, n. extra 49, pàgs. 28-33, 1988
69. Lain Entralgo, P. *Historia Universal de la Medicina*. Barcelona, Ed. Salvat, 1973, t. IV i V
70. Le Cat, Claude Nicolàs. *Lettre concernant l'operation de la taille, practiqué dans les deux sexes*. Rouen, 1749
71. *Libro de asientos de alumnos del Real Colegio de Cirugía de Cádiz*. Cadis, Facultat de Medicina
72. López Piñeiro, José. «Comienzos de la medicina y ciencia moderna en España, en el último tercio del siglo XVIII.» *Medicina e Historia*, fasc. XLIII, Barcelona, Lab. Uriach, abril 1968
73. Luis Gergo, Emilio. «Cartagena de Indias, donde la historia se convierte en leyenda.» *Historia y Vida*, n. 61, 1973, pàgs. 6-15
74. Marañón. Gregorio. *Las ideas biológicas del Padre Feijoo*. Madrid, Ed. Espasa Calpe, 1934
75. Marqués de Lozoya. *Historia de España*. Barcelona, Ed. Salvat, 1769, t. V
76. Márquez Espinos, Carlos. *Las juntas literarias del Real Colegio de Cirugía de Cádiz*. Universitat de Cadis, 1986.
77. Martín Carranza, Benito. «La Sanidad en nuestra Marina de Guerra desde los tiempos más remotos hasta fines del siglo XVIII. D. Juan Lacomba, D. Pedro Virgili y el Departamento Marítimo de Cádiz.» *Historia y Medicina*, fasc. LXX, Barcelona, Lab. Uriach, oct. 1970
78. Martínez Vidal, Alvar. «La vinculación de Andrés Piquer al Hospital General de Valencia.» *Medicina e Historia*, n. 20, Barcelona, Lab. Uriach, 1987
79. Massons Espluges, Josep M. *Francesc Puig (1720-1797) i els cirurgians del seu temps*. PPU, Barcelona, 1993
80. Miquel Parellada, Josep M. i Sánchez Real, José. *Los Hospitales de Tarragona*. Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1959
81. Montero Alonso, J. «Carlos III.» *Historia y Vida*, n. 90, 1975, pàgs. 34-47
82. Navarro Miralles, Luis José. «Un Llibre de Repartiments del Real Catastro. Vilallonga, Corregimiento de Tarragona, 1726.» *Quaderns d'Història Tarraconense II*. Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, pàgs. 99-128, 1980
83. Nueve Iglesias, Lorenzo. *Oración fúnebre a la memoria de Pedro Virgili*. Cadis, Ed. Manuel Nicolás Vázquez, 1776
83. Orozco Acuvava, Antonio. «Pedro Virgili y el Hospital de Cádiz. Bicentenario de la muerte

- del fundador del Real Colegio de Cirugía de Cádiz.» *Medicina e Historia*, n. 63, Barcelona, Lab. Uriach, 1976
85. Orozco Acuaviva, Antonio. «Nuevos datos para el conocimiento de la urología en la obra de Pedro Virgili (1699-1776).» *Anales de la Real Academia de Medicina y Cirugía de Cádiz*, vol. XVIII, n. 1, pàgs. 21-47, 1982
86. Orozco Acuaviva, Antonio. «Francisco Canivell y la «Asamblea Amistosa Literaria» de Jorge Juan.» *Medicina e Historia*, n. 27, Barcelona, Lab. Uriach, 1989
87. Pavía, Francisco de Paula. *Biografía de generales de la Marina, jefes y personas notables*. Madrid, Imp. José López, 1873
88. Pedro Pons, Agustín. «De las antiguas Facultades de Medicina al Hospital Clínico de Barcelona.» *Medicina e Historia*, fasc. I, Lab. Uriach, gener 1964
89. Pellicer, Gaspar. *Disertación XIV anatómico quirúrgica de las heridas de la cabeza y operación del trépano que enuncio...* (a D. Gaviria León, 1736, pàg. 341)
90. Piulachs, Pedro. «Honorarios de los trabajos y operaciones de cirugía según tarifas redactadas en 1774 por el Colegio de Barcelona.» *Medicina e Historia*, fasc. XVI, pàg. 4-14, maig 1970
91. Puig, Francisco. *Principios de Cirugía*. Barcelona, Imp. Teresa Piferrer, 1753
92. Puig, Francisco. *Osteología metódica para el uso de los Reales Colegios de Cirugía*. Barcelona, Imp. Tomás Piferrer, 1768
93. Riera Blanco, Manuel. «Variacions en torn a unes tarifes d'honoraris de cirurgians (segle XVIII).» *I Jornada d'Història de la Medicina Tarraconense*, Tarragona, 1989
94. Riera Palmero, Juan. «Cirugía española ilustrada y su comunicación con Europa.» *Actas Histórico Médica Vallisoletana*, VII, Valladolid, 1976
95. Riera Palmero, Juan. «Médicos y cirujanos de Cámara de la España del siglo XVIII.» *Medicina e Historia*, n. 55, Lab. Uriach, 1976
96. Sánchez Ripollés, Josep M. *Dades i esdeveniments mèdics del segle XVIII a la comarca de l'Alt Camp*. Valls, Institut d'Estudis Vallencs, 1989
97. Tomàs Cabot, J. «Twonsed y los cortesanos de Carlos III.» *Historia y Vida*, n. 66, pàgs. 50-53, 1973
98. Torres Amat, Félix. *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*. Barcelona, Imp. Verdaguer, 1836
99. Trenchs Odena, J. «Documents de la família d'en Pere Virgili a Vilallonga del Camp.» *Boletín Arqueológico de Tarragona*, IV, n. 133-134, pàgs. 237-249, 1976-1977
100. Trenchs Odena, J. «L'Arxiu Parroquial de Vilallonga del Camp.» *Primeres Jornades d'Investigació dels Arxius del Camp de Tarragona*, Tarragona, pàgs. 54-59
101. Urreiztieta, José Luis. *Las tertulias de rebotica en España, siglos XVII-XX*. Madrid, Ed. Alonso, 1985
102. Usandizaga Soraluze, Manuel. *Historia del Real Colegio de Cirugía de Barcelona (1760-1843)*. Ayuntamiento de Barcelona, 1964
103. Varga y Ponce, José. *Varones ilustres de la Marina Española. Vida de D. Juan José Navarro*. Madrid, Imp. Real, 1808
104. Vega, Leandro. *Farmacopea de la Armada*. Cadis, Imp. Ximénez Carreño, 1762
105. Velasco, Diego i Villaverde, Francisco. *Curso teórico práctico de operaciones de Cirugía*. Madrid, Imp. Juan de la Cruz, 1763
106. Velasco, Diego. *Oración inaugural del Real Colegio de Cirugía de Barcelona, el 7 de octubre de 1771*
107. Vilaseca i Anguera, Salvador. «La vocació de Pere Virgili.» *Revista del Centre de Lectura*, n. 163-164, pàgs. 317-318, Reus, 1926
108. Villaverde, Francisco. *Tratado de las operaciones de Cirugía*. Cadis, Imp. Casa de la Misericordia, s/d
109. Virgili, Pedro. «Sur un bronchotomie faite avec succès.» *Mémoires de l'Academie Royal Chirurgie*, tom. I, vol. III, pàgs. 141-145, París, 1743
110. Virgili, Pedro. *Observación de una castración o extirpación del teste a causa de una supuración pútrida en él; habiendo precedido un antiguo sarcocele, 1749* (citada per Orozco Acuaviva en *Nuevos datos para el conocimiento de la urología en la obra de Pedro Virgili*)
111. Virgili, Pedro. *Observaciones que prueban la dilatabilidad de que es capaz el canal de la uretra y de los diversos métodos que se han puesto en práctica para la extracción de concreciones pedrosas atascadas en la uretra de uno y otro sexo, 1756* (Orozco Acuaviva op. cit.)

112. Virgili, Pedro. *Observación de una fístula complicada al periné, 1755* (Orozco op. cit.)

113. Virgili, Pedro. *Observación sobre un vicio de conformación en el conducto de la orina, 1755* (Orozco op. cit.)

114. Virgili, Pedro. *Una nueva especie de enterose-la, 1755* (citad per Orozco Acuaviva en Francisco Canivell y la «Asamblea Amistoso Literaria» de Jorge Juan)